

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

На правах рукопису

САВІЦЬКА ВІКТОРІЯ ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 342: 631.526.3

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ
СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
Діхтієвський Петро Васильович
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ	12
1.1. Правова природа становлення та розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві.....	12
1.2. Нормативно-правове регулювання селекційних досягнень у рослинництві...30	30
1.3. Основоположні засади управління та забезпечення охорони селекційних досягнень у рослинництві України.....	47
Висновки до Розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВА ОХОРОНА СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ	71
2.1. Адміністративно-правова характеристика охорони селекційних досягнень у рослинництві.....	71
2.2. Система суб’єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин.....	92
2.3. Правова охорона нових сортів рослин патентом.....	110
Висновки до Розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОХОРОНИ СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ УКРАЇНИ	131
3.1. Адміністративна відповідальність як гарантія забезпечення правопорядку у сфері селекційних досягнень.....	131
3.2. Адміністративно-правовий статус інституту представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин.....	151
Висновки до Розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	206

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВРУ – Верховна Рада України;
- ГК України – Господарський кодекс України;
- Держветфітослужба України – Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України;
- Державна служба – Державна служба інтелектуальної власності України;
- Держсільгоспінспекція України – Державна інспекція сільського господарства України;
- Держсортслужба – Державна служба з охорони прав на сорти рослин;
- ЄС – Європейський союз;
- ЗУ – Закон України;
- КК – Кримінальний кодекс України;
- КМУ – Кабінет Міністрів України;
- UPOV – Міжнародна конвенція по охороні нових сортів рослин;
- КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення.
- Мінагрополітики України – Міністерство аграрної політики України;
- Мінекономрозвитку України – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
- РНК – Рада Народних Комісарів;
- СОТ – Світова організація торгівлі;
- Угода TRIPS – Угода щодо торговельних аспектів прав інтелектуальної власності;
- ЦК – Цивільний кодекс України.

ВСТУП

Актуальність теми. Значення розвитку науки про виведення нових та покращення існуючих сортів рослин для сучасного суспільства складно переоцінити. Наразі активно впроваджується співпраця між органами державної влади і суб'єктами права інтелектуальної власності щодо розв'язання питань охорони майнових та немайнових прав, незаконного використання інтелектуальної продукції, врегулювання на рівні законодавства загального підходу до розгляду та експертизи судових справ щодо порушення об'єктів права інтелектуальної власності у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. При цьому вкрай важливо на теоретико-правовому рівні розробити концепцію взаємодії держави та людини при здійсненні адміністративно-правового захисту й надання адміністративних послуг у сфері організаційної та правової діяльності органів управління щодо охорони селекції сортів рослин в Україні. У такому аспекті необхідно орієнтуватися як на історичні передумови становлення й розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві в Україні, так і на зарубіжний досвід у цій сфері.

Чимало принципів питань адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві не отримали комплексного вирішення не тільки у нормотворчій практиці, але й у вітчизняній юридичній літературі. Тому першорядне завдання в українських реаліях – належне правове врегулювання охорони селекційних досягнень у рослинництві. З огляду на це проблематика адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві саме тепер є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. За своїм змістом та спрямованістю тема дослідження відповідає Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; розділу «Правове забезпечення державного будівництва, розвитку політичної системи та місцевого самоврядування» Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії

правових наук від 24 вересня 2010 р. №14-10. Роботу виконано на кафедрі адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках бюджетної теми «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний і практичний аспект» (номер теми 11 БФ 042-01, номер державної реєстрації 0111U008337). Тема дисертаційної роботи в остаточній редакції затверджена вченою радою юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол від 18 вересня 2014 р. №1).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у розробці і формулюванні висновків щодо удосконалення адміністративно-правових засад охорони селекційних досягнень у рослинництві України, визначенні місця, ролі та завдань суб'єктів владних повноважень, а також обґрунтуванні наукових рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правової бази з досліджуваних питань.

Реалізація вказаної мети зумовила необхідність послідовного вирішення таких *задач*:

- виявити правову природу (історію) становлення та розвитку інституту управління селекційних досягнень у рослинництві;
- проаналізувати стан нормативно-правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві та на цій основі розробити пропозиції щодо його удосконалення;
- встановити роль адміністративного права в правовому регулюванні селекційних досягнень у рослинництві, розглянувши елементи адміністративно-правового механізму управління та забезпечення охорони селекційних досягнень у означеній сфері;
- розкрити зміст адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві, на цій підставі сформулювати поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у рослинництві»;
- дослідити діяльність суб'єктів системи органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин і внести пропозиції щодо її покращання;

– охарактеризувати умови і порядок правової охорони нових сортів рослин патентом та обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері;

– розкрити місце і роль впливу адміністративної відповідальності на стан охорони селекційних досягнень;

– визначити правовий статус представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин на підставі аналізу його діяльності в сучасних умовах;

– розробити й обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення законодавства України стосовно охорони селекційних досягнень у рослинництві України та порядку судового розгляду в даній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з правовою охороною селекційних досягнень у рослинництві.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади охорони селекційних досягнень у рослинництві України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить низка філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що дали змогу забезпечити об'єктивний, повний та всебічний розгляд досліджуваного предмета.

Застосування історичного методу дозволило здійснити історичний аналіз становлення та розвитку інституту управління селекційних досягнень у рослинництві (підрозділ 1.1). За допомогою системного методу було систематизовано існуючі в юридичній літературі погляди стосовно змісту адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві, що дало змогу сформулювати поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у рослинництві» (підрозділ 2.1). Формально-логічний метод уможливив формулювання визначень та розгляд позицій дослідників з обраної тематики (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Нормативно-порівняльний метод застосовувався для порівняльного аналізу положень Конституції України, міжнародно-правових документів, законодавства зарубіжних країн, законодавчих та нормативних актів України, якими регулюються відносини у сфері селекційних досягнень. Цей метод допоміг розробити напрями подальшого вдосконалення

положень чинного законодавства України у сфері селекційних досягнень (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.2). Статистичний метод використано для узагальнення результатів вивчення практики, виявлення помилок, яких припускаються при регулюванні у сфері селекційних досягнень у рослинництві (підрозділи 3.1, 3.2) та ін. Ці методи наукового дослідження використовувалися у їх взаємозв'язку.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених-юристів, зокрема В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Г. А. Андрощука, В. М. Бевзенка, А. І. Берлача, Ю. П. Битяка, Ю. Л. Бошицького, В. В. Галунька, С. Т. Гончарука, С. Г. Гордієнка, І. С. Гриценка, В. О. Жарова, І. Г. Запорожець, В. М. Єрмоленка, П. В. Діхтієвського, Р. А. Калюжного, Ф. О. Кіріленка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, А. А. Корчинського, О. В. Кульчицької, В. І. Курила, Є. В. Курінного, Н. В. Лебідь, Н. Р. Малишевої, О. М. Мельник, Р. С. Мельника, О. Ю. Піддубного, О. А. Підпригори, О. В. Пічура, М. В. Пушкар, О. П. Світличного, О. Д. Святоцького, А. М. Статівки, С. Г. Стеценка, О. В. Тандира, В. Г. Третьякова, В. Ю. Уркевича, О. І. Харитонової, Р. Б. Шишки та інших. Слід зауважити, що окремі аспекти охорони прав на сорти рослин розглядалися у дисертаційних дослідженнях представників науки адміністративного права М. В. Пушкар (2006 р.) та І. Г. Запорожець (2010 р.).

Нормативною базою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, чинні законодавчі та інші юридичні акти у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві.

Емпіричну базу дослідження складає статистична інформація та узагальнення практичної діяльності державних органів, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності за порушення правопорядку у сфері селекційних досягнень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця робота є одним з перших в українській адміністративній науці комплексним дослідженням,

присвяченим вивченню проблем адміністративно-правових засад охорони селекційних досягнень у рослинництві.

У результаті дослідження було сформульовано й умотивовано низку нових концептуальних положень, що мають важливе теоретичне та практичне значення, а саме:

вперше:

– обґрунтовано таку періодизацію становлення та розвитку інституту управлінських відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві України: перший період – від зародження землеробства до середини ХІХ ст.; другий – 1840–1921 рр.; третій – 1922–1931 рр.; четвертий – 1932–1991 рр.; п'ятий – 1992–2001 рр.; шостий – 2002–2010 рр.; і останній, сьомий період – від 2011 року по теперішній час;

– сформульовано авторське визначення поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва» як сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на захист прав та законних інтересів суб'єктів права селекційних досягнень у сфері рослинництва, щодо охорони та захисту права селекціонерів і інших суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин;

– обґрунтовано доцільність удосконалення чинного законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, зокрема шляхом внесення змін до статей 47 та 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Частина 1 ст. 47 «Обмеження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин» Закону слід доповнити пунктом «г» у такій редакції: «г) будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, повинна застосовувати назву цього сорту навіть після припинення правової охорони прав на сорт». Статтю 49 цього ж Закону викласти у такій редакції: «При використанні сорту дозволяється поєднувати його назву зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів. У цьому разі назва сорту повинна бути легко пізнаваною»;

– доведено доцільність з урахуванням особливостей нормативно-правового регулювання селекційних досягнень в адміністративному законодавстві такого

об'єкта права інтелектуальної власності, як сорт рослин, доповнити Главу 6 КУпАП статтею 51³ «Порушення у сфері селекційних досягнень»;

удосконалено:

– положення про необхідність унесення змін до існуючого регламенту складання та подання заявки на сорт рослин у частині розширення можливостей суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин, а саме встановлення строків розгляду поданої заявки на сорт рослин з метою запобігання затягуванню розгляду таких заяв;

– критерії щодо оформлення державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення. З метою удосконалення нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення запропоновано внести зміни до пункту 1.3 Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення щодо чіткого визначення права державних інспекторів як суб'єктів юрисдикції;

– теоретичні підходи щодо створення в структурі суб'єктів управлінської діяльності у сфері рослинництва Державної служби з охорони селекційних досягнень у рослинництві України. Створення запропонованого органу відповідає правовим аспектам охорони прав на сорти рослин як нетрадиційного об'єкта права інтелектуальної власності та трансферу сучасних методів біотехнології;

дістали подальшого розвитку:

– процедура патентування прав на сорти рослин та визначення поняття «процедура патентування прав на сорти рослин», під якою слід розуміти встановлений нормативно-правовими актами порядок подання заявки на отримання патенту, здійснення експертизи на відповідність умовам патентоспроможності, державну реєстрацію майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин, засвідчених патентом, що відбувається шляхом внесення відповідних відомостей до державного реєстру патентів;

– аргументація щодо назви посади представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, яка не повною мірою відображає сутність його діяльності, бо є ширшою за представництво.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані у:

– *науково-дослідницькій сфері* – положення та висновки дисертації можуть бути основою для подальшого удосконалення правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві (акт впровадження в діяльність Національної академії аграрних наук України від 14.04.2016 р. №11-10/71);

– *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві України;

– *правозастосуванні* – для покращення практичної діяльності органів виконавчої влади в частині забезпечення охорони селекційних досягнень у рослинництві України;

– *навчальному процесі* – для підготовки навчальної та навчально-методичної літератури, а також у ході проведення лекцій та практичних занять з курсів «Адміністративне право України», «Аграрне право України» (акт впровадження в діяльність юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 18.09.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконане дисертантом самостійно, з використанням новітніх здобутків вітчизняної та зарубіжної науки адміністративного права, усі викладені в ньому положення і висновки обґрунтовано на основі власних розвідок. У співавторстві з Діхтієвським П. В. опубліковано наукову статтю «Принципы управления в сфере селекционных достижений в растениеводстве Украины» (автором особисто досліджені принципи управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві). У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження пройшли апробацію у виступах автора на міжнародних науково-практичних конференціях:

«Наукова дискусія: питання юриспруденції» (Тернопіль, 2014 р.); «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Кошице, Словацька Республіка, 2015 р.); «Правотворча та правозастосовча діяльність: теорія, практика, професійний досвід» (Київ, 2015 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображені у шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях (дві з них у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних), а також у тезах трьох доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯ

1.1. Правова природа становлення та розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві

Одним із головних завдань аграрної політики України сьогодні є проведення заходів щодо збільшення виробництва та покращання якості продукції рослинництва шляхом розширення та оновлення сортових рослинних ресурсів, які визначають продовольчу безпеку держави та використовуються в подальшому селекційному процесі. Реалізація цих завдань неможлива без управлінських відносин. За таких підходів особливої актуальності набувають дослідження історико-правових засад розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. Саме такі історичні розвідки дозволяють не тільки осмислити роль вітчизняних здобутків і напрацювань у становленні даного напрямку, а й відкоригувати сучасну структуру державного регулювання якості та реєстрації прав на сорти рослин, їх поширення і охорони прав селекціонерів відповідно до міжнародних стандартів.

Питання управління селекційними досягненнями у рослинництві, не часто привертають увагу вітчизняних вчених юристів, в основному, в наукових працях фрагментарно висвітлювалися окремі проміжки того чи іншого історичного часу, його зв'язок із селекційними досягненнями.

Україна з історично давніх часів віддавала перевагу землеробству, як свідчать історичні факти, від найдавніших часів (IV – III тисячоліття до нашої ери) лісостепова зона сучасної України була центром землеробської культури на

європейському континенті, а тому історія селекційних досягнень має древню історію і сягає древніх часів.

Тисячолітня історія землеробства – це історія поступового окультурення людиною десятків тисяч диких видів рослин шляхом застосування штучних прийомів. Фактично з моменту виникнення землеробства, почався перший етап здійснення примітивної селекції, тобто несвідомого штучного добору рослин за якісними ознаками. Такий емпіричний стан вивчення насіння культивованих рослин (за розміром, формою, забарвленням, масою тощо) здійснювався для задоволення потреб споживачів і подальшого добору кращих зразків рослин, проіснував до другої половини XIX століття.

Як підкреслює О. В. Пічкур, наукові основи селекції (від латинського *selectio* – добір), тобто теорії і практики створення високопродуктивних сортів і гібридів рослин, порід тварин та штамів мікроорганізмів, фактично заклав Чарльз Дарвін. У своїй науковій праці «Походження видів шляхом природного відбору» (1859р.) він назвав не лише основні фактори, що сприяють змінам у рослинах і тваринах у процесі еволюції, але й наголосив на первинності добору в створенні нових форм рослинного і тваринного світу. Але слід зазначити, що ідея ця була не новою. Уперше її запропонував француз Жан-Батіст Ламарк у 1806 році, але Дарвін застосував нові аспекти для пояснення причини поступової зміни живих істот. Головними він назвав дві: адаптацію до середовища існування та природний відбір. Згідно з теорією Дарвіна саме завдяки природному відбору той чи інший вид може вижити або зникнути. На його думку нові ознаки, що дозволяють представникові виду вижити і успадковуються, через багато поколінь перейдуть до всіх споріднених особин та покладуть початок новому виду [1, с. 30].

Протягом тривалого часу Україна перебувала у складі Російської імперії, СРСР, а тому розвиток селекційних досягнень нерозривно пов'язаний із історією колишніх імперій. Початком розвитку селекційних досягнень шляхом порівняльного випробування сортів (посівного насіння) на українських землях здійснювався на полях сільськогосподарських товариств, дослідних станцій і

приватних ферм на основі раціоналізму. Так, у 1840 р. при навчальній фермі Гори-Горецького землеробського інституту було організовано перше дослідницьке господарство «дослідна справа» по вирощуванню сільськогосподарських культур. У 1845 р. на одне із відділень Департаменту сільського господарства було покладено завдання «по видачі привілеїв» на винаходи у сільському господарстві.

Під головуванням директора цього Департаменту був організований Комітет, в обов'язки якого входило розгляд досягнень в сільському господарстві і визначення за них винагород. Крім Комітету, існувала також особлива інспекція сільського господарства південних імперій, яка складалася з інспектора, чотирьох його помічників із особливих доручень. Інспекція була заснована з метою «поширення і заохочення поліпшення сільського господарства». Інспекціям в організаційно-технічному плані були підпорядковані всі існуючі в південних губерніях казенні навчальні й зразкові сільськогосподарські установи. На неї покладался обов'язок із випробування нових способів і систем у галузі сільського господарства, проведення дослідів у сільському господарстві, аналіз результатів і причин їхнього успіху або невдачі, а також інформування Міністерства державного майна (куди входив Департамент сільського господарства) щодо доцільності подальшого поширення подібних дослідів у сільському господарстві. Урядом був встановлений контроль за проведенням дослідів по вирощуванню нових сортів сільськогосподарських культур [2, с. 138 – 139].

У той період з ініціативи сільськогосподарських товариств виникли перші дослідні установи. Так, з ініціативи Полтавського сільськогосподарського товариства виникло Полтавське дослідне поле, на базі якого у 1855р. була організована Полтавська дослідна станція. З ініціативи Товариства сільського господарства Південної Росії було утворено Одеське дослідне поле. Вже згодом заснуються інші дослідні станції. За рахунок державної казни в 1877р. створюється станція для випробування насіння при імператорському ботанічному саду в Петербурзі [2, с.139].

Оскільки значення пшениці в продовольчій безпеці України важко переоцінити, оскільки вона є основною хлібною культурою країни, розглянемо це на прикладі озимої пшениці.

Історія становлення селекційної роботи по виведенню нових сортів м'якої озимої пшениці в Україні бере початок з 1910р., коли на Харківській дослідній станції були виведені перші селекційні сорти – Червона остиста і Червона безоста.

З 1915р. наукова селекція пшениці розпочалася на Миронівській дослідній станції. Одержання селекціонерами Л. І. Ковалевським, В. С. Жолткевичем та І. М. Єремєєвим сорту Українка 0246, який вирощувався у виробництві більше 40 років і який по праву вважається матір'ю українських пшениць, є найвищим досягненням в селекції озимої пшениці на початку ХХ століття [3, с. 243].

На початку ХХ століття в Україні було створено спеціалізовані господарства з насінництва і селекції цукрових буряків. На Харківській, Миронівській, Одеській та інших дослідних станціях завдяки плідній праці П. І. Лісичина, А. О. Сапегіна та інших вчених-селекціонерів створено видатні вітчизняні сорти сільськогосподарських культур, які фактично є основою аналогічних сучасних вітчизняних селекційних здобутків [1, с. 32].

Отже, вже на початку ХХ ст. існували як дослідні станції, та і дослідні поля. На останніх проводили лише досліди і спостереження, без будь-яких досліджень у лабораторіях.

Таким чином, до початку ХХІ ст. були закладені правові та організаційні основи селекційної роботи нових сільськогосподарських сортів.

Після Жовтневої революції, під час громадянської війни країна потребувала більшої кількості зерна, тому Рада Народних Комісарів РРФСР. видає декрет «Про створення соціального фонду на заходи щодо розвитку сільського господарства» 2 листопада 1918р.

У той час Радянський уряд пішов двома напрямками. Перший – шляхом значного збільшення посівної площі. Збільшенню посів хліба сприяли декрети РНК РРФСР «Про організацію державного посіву хліба» від 28 січня 1919р. та «Про збільшення посівної площі» від 17 січня 1920р. [4, с. 22, 25, 42]. Другий

шлях, що приніс відчутні результати, був шлях подальшого розвитку насінництва на базі вже існуючих досягнень. Так, РНК РРФСР прийняв декрет «Про насінництво» від 13 червня 1921р. У ньому, зокрема, зазначалося, що, визнаючи розширення державних заходів про насінництво одним з найважливіших способів зміцнення і розвитку селянського сільського господарства, особливо в посушливий період, і з огляду на наявність виробленого довголітніми працями дослідних станцій високої цінності чистосортного насінневого матеріалу, який може бути використаний для масового розмноження високоврожайних і посухостійких польових рослин.

Рада Народних Комісарів визнала організацію насінництва в Республіці, як першочерговим завданням Народного Комісаріату Землеробства. Відповідно до цього декрету дев'ять обласних дослідних станцій РРФСР мали негайно приступити до розширення і швидкої організації державних розплідників маткового насіння, розвитку селекції і насінництва з урахуванням конкретних сільськогосподарських умов районів та областей [2, с.139].

За період із 1840р. по 1921р. науковці проводили селекцію у рослинництві з метою вибору кращих зразків і визначення оптимальних ґрунтово-кліматичних умов для запропонованих сортів насіння з метою збільшення урожайності.

Однак не зважаючи на селекційні досягнення певних культур, слід зазначити, що селекційні досягнення у рослинництві на території України було започатковано із створення у 1922р. фахових об'єднань – Сорто-насінневого управління Цукротресту з насінневими розсадниками і мережею колективних сортовипробувань та Всеукраїнського товариство насінництва. Створення цих двох паралельно працюючих фахових об'єднань відіграло важливу роль у подальших наукових досягненнях у рослинництві [5, с. 58–62].

Значна кількість сортоділянок зумовила необхідність створення науково-практичного авторитетного осередку фахівців і методичного центру управління роботою. Тому на селекційних станціях Сорто-насінневого управління було засновано Раду із сортовипробування і дослідної справи, а при Всеукраїнському товаристві насінництва – Українську сортомережу. Метою останньої стало

вдосконалення та розроблення єдиної для всіх установ методики і техніки сортовипробування. Тому незадовго було введено нову програму, в якій було розширено напрями дослідження сортів (біологічний, господарський, морфологічний, географічний), за якими визначали: норми висіву для стандартних сортів, стійкість сортів проти шкідників, грибних хвороб, натуру і масу 1000 зерен, якість продукції, плівчастість зерна (ячменю), хімічний склад зерна, вплив симбіозу з двох-трьох рослин в одному гнізді (кукурудза), значення пасинкування кукурудзи, приріст зеленої та сухої маси надземних органів (кукурудза), глибину проникнення і розвитку бокових коренів (кукурудза), взаємний вплив сортів при рядковому сортовипробуванні (кукурудза, картопля, соняшник), площу живлення однієї рослини (картопля), вплив хвороб виродження на продуктивність картоплі, технічну оцінку сортів (картопля, соняшник), хід приросту бульб (картопля), явище боротьби рас (ярої пшениці); проводили випробування на провокаційних фонах (озима пшениця) та географічне обстеження сортового різноманіття (картопля).

Серед мережі дослідних установ Сорто-насінного управління Цукротресту існував розподіл сільськогосподарських культур. Наприклад, Білоцерківська дослідна станція здійснювала дослідницьку діяльність щодо таких сільськогосподарських культур, як пшениця, овес, цукровий буряк, огородні культур, тоді як Миронівська дослідна станція додатково здійснювала дослідження ще й щодо ячменя, Немерчанська щодо гороху та кукурудзи. У свою чергу Березотоцька дослідна станція здійснювала дослідницьку діяльність щодо таких сільськогосподарських культур, як пшениця, цукровий буряк, жито, просо, кормових культур [6, с. 16].

Також існував розподіл сільськогосподарських культур в опорних пунктах Української сортомережі, які були створені в областях України, а також при учбових закладах. Наприклад, в Чернігівському сільськогосподарському технікумі здійснювалося дослідження картоплі, в Уманському сільськогосподарському технікумі щодо квасолі, огірків та гарбузових, Кам'янецькому сільськогосподарському інституті щодо озимої пшениці [7, с. 15].

Проте, тільки із запровадженням в 1923 –1931рр. діяльності мережі сортовипробувальних пунктів на станціях Сорто-насінного управління Цукротресту, НКЗ УСРР та організації Української сортомережі, створенням єдиної методології проведення роботи в усіх установах, було започатковано розвиток наукових селекційних досягнень у рослинництві.

Наступний період організації селекційних досліджень був одним із найвагоміших. В 1932р. було створено єдину Всесоюзну державну сортомережу [8, с. 278–293] та низку сортовипробувальних ділянок з різних культур.

Значному поліпшенню державного сортовипробування і вирощуванню елітного насіння сприяла постанова РНК СРСР «Про заходи щодо поліпшення насіння зернових культур» від 29 червня 1937р., відповідно до якої передбачався перехід на нову систему виробництва сортового та елітного насіння. Нові сорти одержують вже остаточну оцінку після трирічного випробування на державних сортовипробувальних ділянках, розташованих у різних ґрунтово-кліматичних зонах країни і створених, як правило, на колгоспних полях. Така система випробування дає найбільш повну характеристику як позитивних якостей, так і недоліків нового сорту. Кращі сорти після випробування районуються, тобто визначаються області, де вони дають найбільш високі результати.

Ця система була побудована за територіальним принципом, насіннєві ділянки створювалися в кожному колгоспі й радгоспі. Усім без винятку колгоспам і радгоспам пропонувалося перейти до посіву на насіннєвих ділянках тільки відібраного сортового насіння. Було встановлено також, що районні насінницькі колгоспи повинні за договором з Головним сортовим управлінням Наркомзему СРСР розмножити отримане від державної селекційної станції елітне насіння спочатку на насіннєвій ділянці, а потім у загальних посівах свого господарства.

Згодом постановою РНК СРСР від 17 липня 1937р. було прийняте Положення про державні сортовипробувальні ділянки зернових культур. На кожні 2-3 райони створювалися сортовипробувальні ділянки для порівняльного випробування різних сортів зернових культур в одній і тій же ґрунтово-кліматичній зоні [2, с.140].

Крім того, у 1937р. було засновано Державну комісію із сортовипробування зернових культур при Наркомземі СРСР [9, с. 606–614; 10, с. 20–27].

Окремо слід зупинитися на діяльності Державної комісії із сортовипробування зернових культур. Основні завдання комісії полягали у дослідженні сортів сільськогосподарських культур за 1) урожайністю; 2) стійкістю проти зовнішніх умов, хвороб, шкідників; 3) якістю урожаю.

Організацію сортовипробування було розподілено на три етапи: 1) кінцева оцінка існуючого різноманіття сортів за культурами, виділення кращих, браковка гірших сортів; 2) районування; 3) встановлення районів, зон для заміни старих сортів перспективними і новими селекційними.

Виходячи із завдань, проводили п'ять видів сортовипробування: конкурсне, виробниче, випробування на зрошенні, провокаційне, із сортової агротехніки. Конкурсне розподілялося на власне конкурсне і сортовипробування розширеного набору [8, с. 278–293].

Для дослідження якості сортів при Держкомісії діяли три лабораторії:

1) Мукомельно-хлібопекарська – визначала вміст білка, клейковини, каротину, мінеральних сполук і вітамінів у муці, її діастатичну активність. Досліджувала фізичні властивості зерна (колір, абсолютна, натурна, питома вага, скловидність) та стійкість білків зерна й муки до окисної дії ферменту тірозінази [11, с. 28–32].

2) Контрольно-насіenneва – здійснювала методичне керівництво з проведення аналізів на посівні й сортові якості насіння на сортоділянках; забезпечувала мережу необхідними методиками, інструкціями, робочими бланками та препаратами [12, с. 41].

3) Хімічна – здійснювала порівняльну характеристику сортів за їх хімічним складом та вивчала вплив на якісну оцінку сортів умов їх вирощування (агротехнічних і ґрунтово-кліматичних) [13, с. 32].

З метою підвищення якості роботи, забезпечення усестороннього вивчення господарсько-цінних ознак сорту та розвантаження основної мережі, сортоділянки, Постановою Державної комісії по сортовипробуванню зернових

культур при НКЗ СРСР «Про розподілення сортовипробуванню ділянок на два типи» від 19 листопада 1938р., сортовипробуванні ділянки було розподілено на два типи: розширеного набору і основної мережі [14, с. 1–2].

У тому ж 1938р. Держкомісією вперше було розроблено сортове районування. Його особливістю стало наближення до ґрунтово-кліматичних зон, виділених всередині областей, республік колишнього союзу. В сортовому районуванні було виділено основні, допустимі, а також ті, які підлягали виводу в тираж сорти. Однак, розроблене в кінці 1938р. сортове районування, було затверджено Економічною радою при РНК СРСР 8 лютого 1940р. [15, с. 3–4].

У 1941р. нові сорти рослин були віднесені до об'єктів творчості, охоронюваним нормами винахідницького права. Положення про винаходи і технічні вдосконалення, затверджене постановою РНК СРСР від 5 березня 1941р., вказувало, що на нові сорти насіння селекціонерам і селекційним станціям видаються авторські свідоцтва, аналогічні авторських свідоцтв на винаходи.

Надзвичайно важким випробуванням для дослідно-селекційних установ України стала Друга світова війна. На окупованій території опинилось близько 200 дослідно-селекційних установ різних відомств, що позначилося на розвитку селекційних досягнень.

У післявоєнний період важливу роль в селекційних досягненнях, контролі за якістю насіння сільськогосподарських культур відіграли постанови Ради Міністрів УРСР. Зокрема, «Про посилення контролю над якістю насіння сільськогосподарських культур у колгоспах і радгоспах УРСР» від 24 квітня 1948р. № 652 [16]; «Про заходи по поліпшенню державного сортовипробування і районування зернових, олійних, силосних культур і трав» від 8 квітня 1950р. №921 [17]; «Про поліпшення роботи державних сортовипробувальних діляниць по технічних культурах» від 2 квітня 1951р. №629 [18]; «Про заходи до поліпшення сортовипробування зернових, олійних культур і трав в умовах зрошеного землеробства» від 6 лютого 1952р. №240 [19].

Діяльність пов'язана із селекцією у рослинництві потребувала методики випробування. З цією метою у 1953р. Постановою Ради Міністрів СРСР було

об'єднано сортовипробування зернових, олійних, кормових, технічних, овочевих й інших культур. У зв'язку з цим Державну комісію було перейменовано в Державну комісію із сортовипробування сільськогосподарських культур при Міністерстві сільського господарства СРСР.

За розробленою методикою в сортовипробуванні чільне місце займало дослідження сортової агротехніки. Районовані й перспективні сорти вивчалися по різних попередниках, при різних нормах висіву і площі живлення, різних строках сівби, видах і дозах добрив тощо. На всіх сортодільницях розширялося й поглиблювалося дослідження стійкості сортів проти хвороб і шкідників. Одним із найважливіших показників при державному випробуванні, й відповідно при районуванні сортів, була оцінка їхньої якості [10, с. 21].

Створена Державна комісія із сортовипробування сільськогосподарських культур при Міністерстві сільського господарства СРСР мала чітко сформовану структуру мережі сортоділянок. До структури Державної комісії із сортовипробування сільськогосподарських культур входили республіканські та обласні державні інспектори та лабораторії з оцінки якості сортів.

Державні сортовипробувальні станції мали республіканський, крайовий, обласний та зональний поділ. Державні сортовипробувальні станції мали Державні сортовипробувальні ділянки, окремі із яких працювали за договорами.

В колишньому СРСР усі нові сорти, гібриди, лінії сільськогосподарських культур та інших вирощуваних рослин, породи, лінії і гібриди тутового шовкопряда вітчизняної та іноземної селекції до їх використання в сільськогосподарському виробництві повинні були пройти обов'язкові державні випробування. Сорти, схвалені в результаті цих випробувань і районовані, застосовуються для виробництва в певних ґрунтово-кліматичних зонах країни. З цією метою, постановою Ради Міністрів Української РСР було затверджено Положення «Про державне випробування і районування сортів сільськогосподарських культур» від 3 червня 1981р. №305 [20].

Це Положення надавало право директорам радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств і рекомендувала правлінням колгоспів

преміювати завідуючих та спеціалістів державних сортовипробувальних дільниць, організованих на договірних умовах у цих господарствах, за перевиконання встановлених вказаним сортовипробувальним дільницям планів виробництва сільськогосподарської продукції, а також планів розмноження насіння районуваних і перспективних сортів сільськогосподарських культур.

Зважаючи на те, що у той період не було закону, який охороняв селекційні досягнення, з метою поліпшення організації державного сортовипробування і порядку районування сільськогосподарських культур у республіці Рада Міністрів Української РСР, постановою Ради Міністрів Української РСР «Про організаційну структуру державного випробування і районування сортів сільськогосподарських культур» від 18 листопада 1989р. №286, було перетворено інспектуру Державної комісії по сортовипробуванню сільськогосподарських культур по Українській РСР колишнього Держагропрому СРСР у Державну комісію по сортовипробуванню сільськогосподарських культур при Держагропромі УРСР [21].

Створення Державної комісії із сортовипробування сільськогосподарських культур, започаткувало новий етап розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві, оскільки Держкомісії підпорядковувалися обласні інспектури по сортовипробуванню сільськогосподарських культур та організації, передані у відання республіки розпорядженням Ради Міністрів СРСР від 31 серпня 1989р. №1543.

У той період, основним напрямом діяльності Державної комісії було здійснення державного випробування усіх нових сортів, гібридів і ліній сільськогосподарських культур та інших вирощуваних рослин, порід, ліній і гібридів тутового шовкопряда вітчизняної та іноземної селекції та підготовку пропозиції щодо районування, розмноження цих сортів і впровадження їх у виробництво. Згодом було затверджено Положення про Державну комісію по сортовипробуванню сільськогосподарських культур та її склад.

Новий етап розвитку селекційних досягнень у рослинництві почався за часів незалежності України. У лютому 1992р., Державну комісію із сортовипробуванню сільськогосподарських культур було перейменовано в Державну комісію України з випробування та охорони сортів рослин Мінсільгоспсроду України. При цьому слід підкреслити, що фактично, селекційні досягнення в Україні, ні в колишньому СРСР не охоронялися на рівні закону, а тому наступний 1993 рік був знаковим не тільки для охорони селекційних досягнень, але й для всіх об'єктів права інтелектуальної власності, оскільки прийнятий 21 квітня 1993р. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» [22] започаткував не тільки розвиток національного законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності, але й урегулював майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

Після прийняття Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», який у цілому відповідав міжнародним стандартам, в 1995р. Україна стала членом Міжнародного Союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV), яким було розроблено Міжнародну Конвенцію з охорони нових сортів рослин.

З прийняттям постанови Кабінету Міністрів України від 1 червня 2002р., почався новий етап розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві. Згідно цієї постанови на базі Державної комісії з випробування та охорони сортів рослин створено Державну службу з охорони прав на сорти рослин з Українським інститутом експертизи сортів рослин [23].

Новостворена Держслужба працювала у складі трьох відділів з обумовленими завданнями:

– фінансового та організаційного забезпечення – здійснення методичного керівництва плануванням економічної роботи, бухгалтерським обліком і звітністю; розробка закладам експертизи зведених планів фінансування і загального кошторису; постійний контроль стану та достовірності обліку й удосконалення звітності з метою підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності та збереження державної власності;

– державної реєстрації прав на сорти рослин та нормативно-правової роботи; – реалізація державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин, контроль за набуттям прав інтелектуальної власності на сорти рослин, їхньої реєстрації та реалізації, а також додержання суб'єктами відносин у сфері рослинництва відповідного законодавства;

– правового забезпечення та роботи з Міжнародним союзом з охорони нових сортів рослин – контроль за дотриманням Держсортслужбою та закладами експертизи вимог чинних нормативно-правових актів; координування розробкою та розробка законодавчих й нормативно-правових актів; спрямовування діяльності державної системи охорони прав на сорти рослин у сфері охорони прав на сорти рослин та забезпечення виконання повноважень представника України у Раді UPOV.

Крім створення нової Держсортслужби України, яка у своїй діяльності підпорядкована була Міністерству аграрної політики України, також було змінено і її структуру. Відповідно до Положення про Державну службу з охорони прав на сорти рослин, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002р. №1182, Держсортслужбі України підпорядковані: Український інститут експертизи сортів рослин, Державна інспекція з охорони прав на сорти рослин, Державний центр Автономної Республіки Крим з державною інспекцією з охорони прав на сорти рослин Автономної Республіки Крим, обласні державні центри експертизи сортів рослин з державними інспекціями з охорони прав на сорти рослин областей, державні сортодослідні станції, лабораторії та інші заклади експертизи, підприємства, та становлять державну систему охорони прав на сорти рослин.

Однак, на виконання пункту 4 статті 7 Указу Президента України від 9 грудня 2010р. №1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [24] Кабінет Міністрів України постановою «Про ліквідацію урядових органів» від 28 березня 2011р. №346, ліквідував Державну службу з охорони прав на сорти рослин [25].

Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України» від 13 квітня 2011р. №464/2011 [26] започаткував новий етап розвитку охорони організації державної системи охорони у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

Відповідно до Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, Держветфітослужба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у галузі ветеринарної медицини, безпечності харчових продуктів, сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві.

Одним із завдань Держветфітослужби України є розробка та внесення пропозицій щодо формування державної політики у сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин.

Згідно з наказом Міністерства аграрної політики України від 15 квітня 2011р. №56 Український інститут експертизи сортів рослин був підпорядкований Державній ветеринарній та фітосанітарній службі України [27].

Таким чином, наведене дає підстави відмітити, що витоком правової охорони селекційних досягнень у рослинництві стала створена у 1923 році Українська сортомережа. За більш ніж 90річну історію існування до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, внесено майже 4 тис. сортів, які належать до 340 видів переважно сільськогосподарських, а також лісових, квітково-декоративних та інших рослин. Діяльність Державної системи охорони прав на сорти рослин і зокрема Українського інституту експертизи сортів рослин сьогодні забезпечує створення нових вітчизняних сортів рослин та розвиток насінництва, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, що сприяє щорічному збільшенню валового доходу в галузі рослинництва.

Наша держава має великий потенціал представлення ресурсів рослин. Так, за даними Національної аграрної академії наук України банк генетичних ресурсів рослин становить 141,3 тисяч зразків 602 культур, 1203 видів рослин, у тому числі в польових колекціях – 30,8 тисяч зразків, в морозильних сховищах – 36,2 тисяч зразків [28, с. 5].

Розгляд історико-правових засад правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві не буде повним без звернення до історичних особистостей, ім'я яких нерозривно пов'язано із науковою селекцією, вплив яких мав неоцінений внесок у розвиток процесу селекції та випробування рослин в Україні. Зокрема, серед багатьох дослідників слід відзначити І. В. Мічуріна – видатного ученого-селекціонера. Учений присвятив своє життя селекційній роботі, у якій використовував три основних види впливу на природу рослини: гібридизацію, виховання гібрида, що розвивається, у різних умовах і добір. Ним були створені сотні нових сортів рослин.

Вітчизняним вченим Л. П. Смиреном у Млієво Черкаської області створено маточний колекційний сад – один з найбагатших в Європі, виведено знаменитий донині сорт яблук Ренет Смирено.

Неоціненний внесок у розвиток процесу селекції та випробування рослин зробив М. І. Вавілов, видатний генетик, рослинник, основоположник сучасних методів селекції. Фактично М. І. Вавіловим у тридцятих роках минулого століття закладено фундамент проведення випробування сортів польових культур на державних сортодільницях, основні принципи якого застосовуються і в наш час. За його керівництвом за безпосередньої участі на базі Всесоюзного інституту рослинництва було створено колекцію культурних рослин, що набула міжнародного значення. На той час вона нараховувала більш ніж 300 тис. зразків рослин різних видів. Ним визначено можливі шляхи створення нових сортів рослин, які можуть протистояти впливу захворювань, бур'янів та сільськогосподарських шкідників.

В Інституті рослинництва імені В. Я. Юр'єва зусиллями селекціонерів і генетиків В. К. Рябчуна, В. М. Кір'яна та інших створено Національний центр

генних ресурсів рослин України та Національний банк генних ресурсів рослин [1, с. 31–33]. Тобто, робота, розпочата М. І. Вавіловим, наполегливо і цілеспрямовано продовжується в Україні вітчизняними вченими-генетиками і селекціонерами.

Проведений аналіз історико-правових засад правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві України дає підстави виокремити етапи розвитку засад правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві України.

Перший період від зародження землеробства і проіснував до середини ХІХ століття та характеризується періодом організації емпіричного вивчення насіння культивованих рослин здебільшого за морфологічними ознаками з метою подальшого добору кращих (за розміром, формою, забарвленням, масою тощо) для задоволення потреб споживачів і подальшого добору кращих зразків рослин.

Другий період охоплює період з 1840р. і проіснував до 1921 р. Цей період характеризується порівняльним випробуванням сортів (посівного насіння). У 1845р. на одне із відділень Департаменту сільського господарства було покладено завдання «по видачі привілеїв» на винаходи у сільському господарстві. У той період існувала особлива інспекція сільського господарства південних імперій, яка складалася з інспектора, чотирьох його помічників із особливих доручень.

Третій період (1922–1931рр.) характеризується створенням у 1922р. Сорто-насінневого управління Цукротресту з насінневими розсадниками і мережею колективних сортовипробувань та Всеукраїнське товариство насінництва, що сприяло дослідженню селекційних досягнень у рослинництві із запровадженням єдиної методології проведення роботи в усіх дослідних станцій і приватних ферм на основі раціоналізму.

Однією із форм проведення сортовивчення у цей період було колективне випробування сортів, що являло собою розкидані по території польові досліди за однією програмою під спільним керівництвом. Найчастіше до завдань таких дослідів входило визначення впливу штучного підживлення на ріст і розвиток сільськогосподарських рослин та порівняльне випробування сортів хлібів і коренеплодів.

У 1923р. було створено Українську державну мережу сортовипробування, яка започаткувала апробацію усіх сортових посів. Також у той період (1931р.) був створений відділ єдиної державної сортомережі при Всесоюзному інституті рослинництва.

Четвертий період (1932–1991рр.) характеризується створенням у 1932р. єдиної Всесоюзної державної сортомережі, яку було реорганізовано у Державну комісію сортовипробування СРСР із сортовипробувальними пунктами з різних культур у кожній республіці та засновані в 1937р. Державної комісії із сортовипробування зернових культур при Наркомземі СРСР. Для дослідження якості сортів при Держкомісії діяли мукомельно-хлібопекарська, контрольна-насінна та хімічна лабораторії. Крім того, у 1938р. Держкомісією вперше було розроблено сортове районування. У подальшому Держкомісією було розроблено методику в сортовипробуванні. Одним із найважливіших показників при державному випробуванні, й відповідно при районуванні сортів, була оцінка їхньої якості. Створення у 1989р. Державної комісії із сортовипробування сільськогосподарських культур при Держагропромі УРСР започаткувало новий етап розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві.

П'ятий період (1992 – 2001рр.) започаткував перейменування у 1992р. Державної комісії із сортовипробування сільськогосподарських культур в Державну комісію України з випробування та охорони сортів рослин Міністерства сільського господарства і продовольства України та прийняттям у 1993р. Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», яким було започатковано регулювання майнових і особистих немайнових відносин, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин. Цей період також започаткував визнання України, як міжнародного гравця в сфері селекційних досягнень у рослинництві. У 1995р. Україна стала членом Міжнародного Союзу з охорони нових сортів рослин (UPOV).

Шостий період (2002 – 2010рр.) характерний тим, що у 2002р. на базі Державної комісії з випробування та охорони сортів рослин, разом із створенням

Державної служби з охорони прав на сорти рослин та Українського інституту експертизи сортів рослин. Держсортслужбі України також підпорядковувалися Державна інспекція з охорони прав на сорти рослин, Державний центр Автономної Республіки Крим з державною інспекцією з охорони прав на сорти рослин Автономної Республіки Крим, обласні державні центри експертизи сортів рослин з державними інспекціями з охорони прав на сорти рослин областей, державні сортодослідні станції, лабораторії та інші заклади.

Сьомий період – з 2011 року по сьогоднішній день характеризувався новим етапом розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві. Із затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України від 13 квітня 2011р., розпочався новий етап розвитку управлінських відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. Незважаючи на прийняту Постанову Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014р. №442, якою реорганізовано Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України на утворену Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, слід наголосити, що відповідну діяльність у досліджуваній сфері й на сьогодні виконує Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.

Таким чином, аналіз наявних наукових публіцистичних джерел дозволяє простежити певну генезу становлення та розвитку правового регулювання та охорони селекційних досягнень у рослинництві нашої держави. Виділення періодів розвитку управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві варто врахувати при формуванні нормотворчого процесу, спрямованого на врегулювання відносин, пов'язаних із управлінською діяльністю селекційних досягнень у рослинництві України [30, с. 42].

1.2. Нормативно-правове регулювання селекційних досягнень у рослинництві

В рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування» [31] вказується, що на сьогодні в Україні створено сучасну законодавчу базу щодо захисту прав інтелектуальної власності, в тому числі селекційних досягнень, що узгоджується із загальновизнаними на міжнародному рівні підходами до забезпечення такого захисту, зокрема з вимогами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі. В рамках міжнародних вимог забезпечується реалізація основних положень законодавства України у зазначеній сфері.

Не виключенням у цьому питанні є й охорона селекційних досягнень у рослинництві, оскільки у процесі життєдіяльності сучасне суспільство змушене все більшою мірою використовувати селекційні досягнення у рослинництві відповідно до встановленого нормативно-правового регулювання, де держава активно здійснює свої правотворчі функції, в результаті чого приймаються різноманітні нормативно-правові акти із широкого кола найбільш важливих відносин у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності.

Система охорони селекційних досягнень у рослинництві може ефективно функціонувати за наявності нормативно-правової бази та відповідної інфраструктури. Вітчизняне законодавство у сфері інтелектуальної власності є молодим, більшість законодавчих актів, які регулюють окремі об'єкти права інтелектуальної власності були прийняті у 1993 році.

На відміну від вітчизняного розвитку законодавства з питань правової охорони прав на сорти рослин, за висновками багатьох дослідників, патентна охорона прав на сорти набула інтенсивного розвитку в 50-х роках минулого століття. Патенти видавались на сорти рослин (переважно на троянди і гвоздики) у Німеччині, Бельгії, Франції, Іспанії, Італії. Ефективний захист прав здійснювався у США та Нідерландах. При цьому, якщо загальне патентне право

на об'єкти промислової власності встановлює залежність новоствореного об'єкта від запатентованого, то охорона прав на сорти рослин за версією UPOV передбачає принцип незалежності нового сорту від того, що вже охороняється [32, с. 26 – 35; 33, с. 29 – 39; 34, с. 21 – 24; 35, с. 104].

За інформацією американських дослідників, у США, які мають багаторічний досвід у сфері патентування винаходів щодо рослин, існують обидві форми охорони сортів рослин (патентна і реєстраційна), і одну із них Україна, певною мірою, обрала як прототип [36; 37, с. 23 – 24].

Суспільні відносини, які входять до сфери правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві, відзначаються своєю різноманітністю і пов'язані із інтелектуальною власністю. Проте, незважаючи на те, що у 1967р. була створена Всесвітня організація з охорони інтелектуальної власності [38], початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність є прийняття Закону України «Про власність» від 7 лютого 1991р. [39], який містив спеціальний розділ VI «Право інтелектуальної власності». Прийнятий Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993р. заклав початок формуванню системи чинного законодавства про інтелектуальну власність.

Аналіз нормативно-правового регулювання у сфері селекційних досягнень у рослинництві дозволяє констатувати, що регламентація цих відносин здійснюється за допомогою різних за формою законодавчих та підзаконних актів. Незважаючи на те, що провідну роль в правовому регулюванні відіграють норми спеціального законодавства, правове регулювання відносин у рослинництві неможливе без норм загального законодавства та міжнародно-правових актів. Проаналізуємо ці нормативно-правові акти.

Законодавство у сфері селекційних досягнень у рослинництві України – комплексне. До нього входять норми різних галузей права. В залежності від регулювання певних відносин, це можуть бути норми цивільного, господарського, аграрного, земельного, трудового, адміністративного права та інших галузевих наук. Важливий вплив на національне законодавство, в тому числі й у сфері селекційних досягнень у рослинництві мають численні міжнародні нормативно-

правові угоди, які за джерелами становлення правової охорони селекційних досягнень поділяють на три групи.

До першої відносяться країни, в яких селекційна діяльність врегульовується патентним законом, наприклад, Італія. До другої відносяться країни, в яких селекційна діяльність регулюється спеціальним законом. До цієї групи відносяться більшість країн з розвинутою ринковою економікою. Зокрема, це Великобританія, Франція, Нідерланди, Бельгія, Данія, та інші. Третю групу представляють країни, в яких правова охорона селекційних досягнень здійснюється і патентним законом і спеціальним, наприклад, США [40, с. 21].

Вступ нашої держави до Світової організації торгівлі та проголошений курс на інтеграцію до Європейського Союзу потребують удосконалення національного законодавства з охорони прав інтелектуальної власності у відповідності з міжнародними вимогами. При цьому слід підкреслити, що розглядаючи питання законодавчого регулювання охорони прав на сорти рослин М. В. Пушкар приходять до висновку, що нормативно-правові акти у цій сфері складаються із норм спеціального та загального законодавства [41, с. 26–28].

Проведений аналіз нормативно-правових актів у цій сфері дозволяє лише частково погодитися з такою думкою. Класифікуючи нормативно-правові акти у сфері охорони прав на сорти рослин на спеціальне та загальне законодавства, слід пам'ятати і про міжнародні угоди, які мають безпосередній вплив на охорону прав на сорти рослин. Тобто, недоліком такого підходу є те, що науковець здійснила таку класифікацію тільки щодо норм національного законодавства, а наведений нею перелік нормативно-правових актів підлягає розширенню.

На нашу думку, нормативно-правове регулювання цієї сфери суспільних відносин не можливо розглядати без міжнародних нормативно-правових актів. За такого підходу нормативно-правові акти у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві можна класифікувати шляхом їх наповнення нормами загального та спеціального національного законодавства, а також нормами міжнародних нормативно-правових актів, або виокремлюючи їх в окрему групу. З цією метою, вважаємо доцільним здійснити правовий аналіз нормативно-правового

регулювання основних етапів розвитку правової охорони селекційних досягнень у рослинництві шляхом його поділу на: загальне та спеціальне законодавство; міжнародні та підзаконні нормативно-правові акти.

До загального законодавства в першу чергу ми відносимо Конституцію України [42]. Запроваджений в статтях 41 та 54 Конституції України імператив, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом, реально вплинув на регулювання відносин правової охорони інтелектуальної власності.

Сьогодні все більше зростає розуміння того, що трансформація науково-технічних розробок в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, чи не найважчий етап у ланцюзі, який пов'язує розробника зі споживачем, а тому належна охорона об'єктів права інтелектуальної власності визнається в усьому світі невід'ємним елементом ринкових відносин.

Проблеми інтелектуальної власності у сучасному світі зайняли чільне місце і стали вже не просто юридичними чи комерційними, а внаслідок загальної інтелектуалізації сучасної економіки ці проблеми, вирішення яких вимагає стратегічних комплексних підходів, дедалі більше стають політичними, а тому роль держави у захисті прав власника за умов поглиблення ринкових перетворень зростає [43, с. 8].

Вартість майнових прав інтелектуальної власності в розвинутих країнах становить від 56 до 76 відсотків загальної вартості майнової власності, що значним чином впливає на їх економіку. Відносини щодо використання інтелектуального продукту (який з моменту визначення його споживної вартості та реальної потреби перетворюється в інтелектуальну товарну продукцію) на наш

час прирівняна до відносин товарного виробництва, а введення цієї продукції у господарський обіг забезпечує таким країнам щорічний приріст національного валового доходу від 4 до 7 відсотків [1, с. 8].

З моменту проголошення незалежності України почався пошук ефективних шляхів охорони майнових та немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності на належні їм об'єкти такого права. Це також торкнулося й прав селекціонерів. Необхідність внесення певної плати власнику охоронного документу на сорт за одержання від нього права використовувати результати селекційної діяльності, спонукало Верховну Раду України прийняти відповідний закон у сфері охорони інтелектуальної власності. Невипадково, що першим законодавчим актом незалежної України у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності став Закон України «Про охорону прав на сорти рослин».

В ст. 2 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» законодавство України про права на сорти рослин базується на Конституції України та складається із Цивільного кодексу України, цього Закону, міжнародних договорів у сфері охорони прав на сорти рослин, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до них. Так, бажаючи зменшити викривлення і перешкоди в міжнародній торгівлі та беручи до уваги необхідність сприяти ефективній і належній охороні прав інтелектуальної власності, а також з метою гарантування того, що заходи та процедури, спрямовані на забезпечення права інтелектуальної власності, самі не стануть бар'єрами для законної торгівлі, 15 квітня 1994р. було прийнято Угоду про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [44].

Угода TRIPS забезпечує організацію захисту прав на об'єкти права інтелектуальної власності за допомогою адміністративних процедур. Передбачаються такі тимчасові заходи, як арешт партії товарів, стосовно яких є підозра, що їх введено в комерційний обіг тощо.

Зважаючи на важливість міжнародного партнерства і співробітництва у сфері охорони прав на сорти рослин, 14 червня 1994р. Україною було підписано Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими

Співтовариствами та їх державами-членами, яку було ратифіковано Верховною Радою України 10 листопада того ж року [45].

Важливу роль у міжнародному співробітництві, охороні майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності відіграє Митний кодекс України, норми якого передбачають юридичну відповідальність за ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності [46].

Незважаючи на важливість прийняття Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», слід підкреслити, що складовими успішного розвитку селекції і насінництва сільськогосподарських культур, є такі фактори, як наявність кваліфікованих спеціалістів, відповідних матеріальних ресурсів, агротехнічних та кліматичних умов, чіткої законодавчої бази. Виходячи з викладеного вище можна стверджувати, що фаховий склад галузі селекції і насінництва, матеріальні ресурси, агротехнічні та кліматичні умови дозволяють Україні ефективно здійснювати процес створення нових сортів рослин.

Прийняття Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», який в цілому відповідає Конвенції UPOV, Угоді TRIPS, а також принципам положенням Регламенту Європейського Союзу №2100/94 від 27 липня 1994р. про права Співтовариства на сорти рослин [47], не в повній мірі вирішило наявні проблеми у зазначеній сфері. Особливо це стосується захисту прав селекціонерів, надання суб'єктам господарювання відповідного дозволу на використання сортів, права на які в Україні не охороняються, проведення ефективної експертизи заявок на сорти тих видів рослин, стосовно яких ще не розроблено відповідних методик за критеріями відмінності, стабільності і однорідності відповідно до рекомендацій UPOV.

Враховуючи проблемність міжнародної охорони прав селекціонерів 2 грудня 1961р. було створено Міжнародну конвенцію з правової охорони нових сортів рослин (UPOV), яка була переглянута в м. Женева 10 листопада 1972р., 23 жовтня 1978р. та 19 березня 1991р. [48].

Головна мета Конвенції UPOV – визнання за селекціонером, який вивів новий сорт рослин, або за його правонаступником права, зміст та умови здійснення якого встановлюються Конвенцією. Вона не лише вимагає, щоб країни-учасниці забезпечили правову охорону нових сортів рослин, але містить норми щодо критеріїв їх охорони і порядку її надання. Норми Конвенції UPOV регламентують обсяг правової охорони, можливих її обмежень, винятків та анулювання. Конвенцію засновано на найважливіших принципах патентного права, зокрема таких, як рівність іноземних та національних заявників, вільний вибір держав, у яких одержуватиметься охорона прав на нові сорти рослин, чинність охоронних прав на певній території, незалежність охоронних документів на сорт, виданих у різних країнах, закріплення права конвенційного пріоритету (строк дії якого становить 12 місяців з моменту подання первісної заявки на сорт рослин), забезпечення вільного розпорядження винятковими (чи абсолютними) правами на сорт.

Про важливість Конвенції UPOV наголошує О. В. Пічкур. На його думку, створення міжурядової організації з охорони нових сортів – UPOV, стало вершиною розвитку міжнародних правових відносин у сфері селекції та насінництва, співпраці з питань охорони прав селекціонерів [1, с. 53].

До кінця двадцятого століття більшість провідних країн у галузі селекції визнали редакцію Конвенції UPOV 1991р., яка передбачає охорону прав на сорти рослин в усіх без винятку видів і родів національними законами.

За результатами системних аналітичних досліджень діяльності пов'язаної з новими сортами рослин, встановлено, що у країнах – членах UPOV здійснюється понад 70 відсотків комерційних операцій щодо передачі майнових прав на сорти. Частка договорів, пов'язана з передачею у використання сортів рослин економічно розвинених країн, складає 95 відсотків. Відповідно до Конвенції членами UPOV можуть бути країни, що мають адаптоване до її вимог законодавство про селекцію і державні органи, до компетенції яких віднесені охорона прав на нові сорти, видача за результатами експертизи охоронних документів, реєстрація договорів про надання ліцензій (дозволів) на виробництво

та продаж насіння (садивного матеріалу) допущених до господарського використання зазначених сортів, розв'язання спірних питань щодо оформлення та використання майнових прав на них тощо [49, с. 6 – 15; 50, с. 6 – 11].

З метою забезпечення захисту прав селекціонерів, 2 червня 1995р. Україна приєдналася до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів [51]. На виконання цього Закону Указом Президента України від 12 жовтня 1995р., Україна представлена у Раді Міжнародного союзу по охороні нових сортів рослин своїм представником [52].

Важливим кроком в правовій охороні прав селекціонерів стало прийняття Верховною Радою України 16 січня 2003р., нових Цивільного та Господарського кодексів України [53, 54].

Незважаючи на те, що норми Цивільного та Господарського кодексів потребують вдосконалення у відповідності до вимог Угоди TRIPS, що є обов'язковою умовою СОТ, слід підкреслити, що відносини з приводу селекційних досягнень регулюються Главою 42 ЦК України.

Одним із напрямів гармонізації та вдосконалення національного законодавства є його адаптація до права Європейського Союзу. На важливість цього питання звертається й в Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004р. [55].

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики.

Як визначено у Розділі II Закону «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

З питання проблеми гармонізації законодавства в юридичній літературі науковці використовують різні терміни. На думку Н. Р. Малишової, гармонізації законодавства є родовим поняттям щодо адаптації та апроксимації і означає досягнення узгодженості системам. Вчена під адаптацією законодавства розуміє односторонній процес приведення у відповідність певної правової системи (зокрема національного законодавства) до іншої правової системи (зокрема права інтеграційного утворення, членом якого держава бажає стати) в напрямі та обсязі, що визначається системою, до якої адаптується законодавство. А апроксимація законодавства є наближенням правових систем з метою розширення співробітництва між ними, встановлення партнерських відносин у тих чи інших галузях або в цілях можливої в майбутньому інтеграції однієї системи до іншої [56, с. 746].

Особливістю процесу адаптація законодавства України є пріоритетні сфери, в яких здійснюється адаптація законодавства України, передбачених Угодою про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами [57]. Як зазначено у Розділі II Закону «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» однією із пріоритетних сфер виконання Програми щодо яких здійснюється адаптація законодавства України, є інтелектуальна власність.

Після проголошення незалежності Україна розпочала активну діяльність, спрямовану на входження до міжнародного співтовариства. В першу чергу постало питання приведення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності до загальновизнаних міжнародних угод. Цьому сприяло, що на її

території з 1986р. діяла Віденська конвенція про право міжнародних договорів [58], зокрема Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883р., яка є однією з найперших та найважливіших міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності [59].

Паризька конвенція про охорону промислової власності є частиною національного законодавства і має пріоритет щодо актів законодавства України, яка 25 грудня 1991р. набула чинності для України, і яка є частиною національного законодавства у сфері охорони промислової власності. За цією конвенцією патенти будь-якої країни-учасниці є доступними всім іншим учасникам цієї конвенції. Окрім того, ця конвенція встановила так зване право пріоритету.

Щодо адаптації законодавства у сфері селекційних досягнень до законодавства Європейського Союзу, то маємо констатувати, що в охороні селекційних досягнень у рослинництві України важливу роль відіграє Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин» від 2 серпня 2006р. [60]. Прийняття цього Закону ознаменувало, що в нашій державі норми національного законодавства відповідають європейським вимогам.

Приєднання України до цієї Міжнародної конвенції про захист рослин дозволило упровадити загальновизнані норми міжнародного права в області охорони рослин, а також сприяє участі України в міжнародних торговельно-економічних відносинах.

Оскільки, реалізація аграрної політики України передбачала посилення організаційно-правової роботи зі створення та практичного застосування у виробництві генеративних і вегетативних органів рослин, що використовуються для відтворення сорту, а саме насіння, що поділяється на: оригінальне, елітне та репродуктивне, перед державою постало питання пов'язане із регулюванням виробництва, реалізацію та використання насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських, декоративних, лікарських та лісових рослин, на які затверджено державні стандарти, і правові відносини між виробниками та споживачами насіння і садивного матеріалу, а також охороною їх прав.

Врегулювати ці питання був покликаний Закон України «Про насіння» від 24 грудня 1993р. [61].

На протязі десяти років цей Закон відіграв важливу роль в охороні та реалізації прав суб'єктів насінництва, яким було надано право займатися виробництвом, реалізацією та використанням насіння. З розвитком суспільних відносин виникла потреба в прийнятті нового законодавчого акту, який урегулював би проблемні питання не тільки пов'язані із насінням, але й садивним матеріалом. Таким чином, 26 грудня 2002р. був прийнятий Закон України «Про насіння і садивний матеріал» [62], але з розвитком міжнародного співробітництва, прийняття інших нормативно-правових актів, що мали безпосередній вплив на діяльність суб'єктів насінництва, згодом цей Закон перестав виконувати поставлені задачі. Тому, з метою приведення положень Закону України «Про насіння і садивний матеріал» у відповідність до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [63], та адаптації його до вимог СОТ та ЄС у частині запровадження в Україні Схем сортової сертифікації насіння Організації економічного співробітництва та розвитку, Законом України від 2 жовтня 2012р. Закон «Про насіння і садивний матеріал» [64] викладено в новій редакції, яка набирала чинності з 4 грудня 2012р. Вказаний Закон визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними. Водночас слід констатувати, що дія цього Закону не поширюється на обіг насіння і садивного матеріалу генетично модифікованих організмів (рослин), що регулюється спеціальним законодавством.

Важливо зазначити, що Законом України «Про насіння та садивний матеріал» у редакції 2012р. оновлено визначення таких понять, як «насіння», «садивний матеріал», «насінництво», «розсадництво», «партія насіння і садивного матеріалу», «сортові якості насіння і садивного матеріалу», «сортова чистота (типовість)», «маркування насіння»; сформульовані нові законодавчі визначення ряду понять, а саме: «фітосанітарний контроль», «категорія насіння і садивного матеріалу», «вихідний садивний матеріал багаторічних рослин», «базовий

садивний матеріал багаторічних рослин», «сертифікований садивний матеріал багаторічних рослин», «базове маточне насадження», «базовий розсадник», «товарні якості садивного матеріалу», «розсадники добору», «розсадники розмноження», «маркування садивного матеріалу», «інспектування», «державний контроль у сфері насінництва та розсадництва», «державний резервний насінневий фонд», «оновлення насіння і садивного матеріалу», «багаторічні рослини», «атестація суб'єктів насінництва та розсадництва», «сертифікат на садивний матеріал», «садивний матеріал (in vitro)», «культура меристем (in vitro)», «насінневі схеми Організації економічного співробітництва та розвитку» тощо .

Внесення змін в Закон України «Про насіння і садивний матеріал» вплинуло й на управлінські відносини у сфері селекційних досягнень, оскільки у статті 5 нової редакції скорочено перелік органів, що здійснюють державне управління у сфері насінництва та розсадництва, а саме: Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну аграрну політику, та центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі. З переліку вказаних суб'єктів вилючено спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади з питань лісового господарства, житлово-комунального господарства та їх територіальні органи.

Важливу роль в охороні рослин відіграє прийнятий 30 червня 1993р. Закон України «Про карантин рослин» [65], який визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права і обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів, і становить частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин. Особливо гостро ці питання пов'язані із проведенням фумігації (знезараження) об'єктів регулювання, визначених такими, які переміщуються через державний кордон України та карантинні зони. Тому не випадково, що згідно пункту 38 статті 9 Закону України

«Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000р. така діяльність підлягає ліцензуванню та відповідному контролю [66].

Отже, за певних обставин питання пов'язане із рослинами носить дозвільний характер. За таких обставин, правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності пов'язане із рослинами здійснюються відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [63].

В практичній діяльності непоодинокі випадки коли порушуються майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на належні їм об'єкти права інтелектуальної власності. За таких обставин, одним із правових механізмів у виявленні всіх випадків порушень законів і підзаконних актів, суб'єктами господарювання всіх форм власності щодо порушення прав інтелектуальної власності виступає державний контроль.

За допомогою контролю, який у науці управління називають зворотнім зв'язком, суб'єкт управління отримує інформацію про результати діяльності, а також про ті помилки та зміни ситуації, що можуть призвести до невиконання поставлених завдань чи отримання зовсім інших результатів. Маючи таку інформацію, можна оперативно втрутитися, привести важелі управління у відповідність з умовами, що виникають, та попередити небажані результати [67, с. 351].

Мета державного контролю у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності полягає у встановленні результатів діяльності суб'єктів господарювання з метою виявлення причин відхилень від прийнятих вимог, установлених законами та нормативно-правовими актами, усунення перешкод для нормального функціонування системи охорони об'єктів права інтелектуальної власності [68, с. 40].

Нормативно-правовим актом, який визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання

під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони рослин, є Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007р. [69].

Об'єкти інтелектуальної власності нерідко підлягають науковій експертизі. Підставою здійснення такої експертизи є стаття 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995р. [70], відповідно до якого наукова експертиза здійснюється щодо права на об'єкти інтелектуальної власності, включаючи їх вартісну оцінку.

В механізмі охорони та відновлення порушення суб'єктивних прав селекціонерів, володільців патенту, власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, важливе місце займає юридична відповідальність, яка являє собою форму державного примусу з метою дотримання норм права і полягає в обов'язку особи зазнавати несприятливих наслідків за неправомірну поведінку.

Юридична відповідальність за порушення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві має на меті покарання правопорушника, припинення і попередження правопорушень, а також поновлення порушених прав суб'єктів права інтелектуальної власності, і в цілому повинна виконувати стимулюючу, компенсаційну, превентивну і каральну функції.

Згідно з частиною третьою ст. 53 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» порушення прав на сорт тягнуть за собою відповідальність згідно із чинним законодавством. Як зазначено в частині четвертій ст. 53 цього ж Закону, особа, права якої на сорт порушені, може вимагати:

- а) припинення дій, що порушують або створюють загрозу порушення його права відносно становища, що існувало до порушення права;
- б) стягнення завданих збитків, включаючи не одержані доходи;
- в) відшкодування моральної шкоди;
- г) вжиття інших передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом прав на сорти.

Вимагати поновлення порушених прав володільця патенту може також особа, яка має право на використання сорту за ліцензійним договором, якщо інше не передбачено цим договором.

У разі порушення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві до винної особи може бути застосована дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна або кримінальна відповідальність. Зокрема, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

Можливість широкого застосування судової форми захисту ґрунтується, насамперед, на положеннях статей 54, 124 Конституції України, рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення положень частини 1 та 2 статті 55 Конституції України та Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996р. №9 [71]. В пункті 1 цієї Постанови зазначено, що згідно ст. 8 Конституції в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституційні права та свободи людини і громадянина є безпосередньо діючими. Вони визначають цілі і зміст законів та інших нормативно-правових актів, зміст і спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя.

Виходячи із зазначеного принципу та гарантування Конституцією судового захисту конституційних прав і свобод, судова діяльність має бути спрямована на захист цих прав і свобод від будь-яких посягань шляхом забезпечення своєчасного і якісного розгляду конкретних справ. При цьому слід мати на увазі, що згідно зі ст. 22 Конституції України закріплені в ній права і свободи людини й громадянина не є вичерпними.

Загальне правило, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності згідно ст. 16 ЦК України, встановлено ст. 432 того ж Кодексу, відповідно до якого суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності;
- 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності;
- 5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;
- 6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Одним із найпоширеніших видів юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність. Так, за порушення незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (сортів рослин), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, – статтею 51–2 КУпАП встановлена адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення [72].

Найбільш суровим видом юридичної відповідальності виступає кримінальна відповідальність. Згідно ст. 177 КК України за незаконне використання прав на сорт рослин, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, в залежності від завданої матеріальної шкоди, до особи може бути застосований штраф від двохсот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів

доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з конфіскацією та знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувались для її виготовлення, або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого та з конфіскацією та знищенням відповідної продукції та знарядь і матеріалів, які спеціально використовувалися для її виготовлення [73].

Крім наведених нормативно-правових актів, важливу роль у забезпеченні стратегічних пріоритетів розвитку селекційних досягнень відіграють підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, постанова Кабінету Міністрів України Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» №1183 від 19 серпня 2002р. [74]. Цією постановою затверджено Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, яке визначає правовий статус представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, які виступають від імені селекціонерів (авторів сортів), заявників (осіб, які подали заявку на сорт рослин) та власників сортів.

Крім значної кількості постанов КМУ, інших нормативно-правових актів, важливу роль відіграють відомчі накази. Наприклад, наказ Міністерства аграрної політики України «Про затвердження Критеріїв заборони поширення сортів в Україні» від 30 серпня 2002р. №247. Відповідно до цього наказу критерії розповсюджуються на сорти, які:

1. Не придатні до правової охорони.
2. Не задовольняють потреби суспільства.
3. Становлять загрозу життю і здоров'ю людей.
4. Завдають шкоди рослинному і тваринному світу та довкіллю [75].

При цьому слід зауважити, що на сьогодні селекційні досягнення в Україні нерозривно пов'язані із винахідницькою діяльністю. Тоді, як в Республіці Узбекистан, з прийняттям Закону Республіки Узбекистан «Про селекційні досягнення» [76] від 30 серпня 1996р., вдалося розмежувати селекційні

досягнення і винаходи. Прийнятий Закон, разом із іншими нормативно-правовими актами, утворює законодавство про охорону селекційних досягнень.

Наведене свідчить, що нормативно-правовому регулюванню у сфері селекційних досягнень у рослинництві притаманні особливості, що впливають із специфіки суспільної діяльності.

Нормативно-правові акти у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві слід класифікувати на норми загального та спеціального національного законодавства, а також норми міжнародних нормативно-правових актів, виокремлюючи їх в окремі групи, шляхом поділу на норми загального, спеціального вітчизняного законодавства та міжнародні нормативно-правові акти.

З огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють селекційні досягнення у рослинництві, підтримуємо думки про доцільність прийняти Закону України «Про селекційні досягнення». Прийняття цього Закону надасть можливість усунути прогалини правового регулювання селекції та охорони прав на сорти рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності, та надати подальший поштовх прогресивним явищем у цій сфері [77, с. 133].

1.3. Основоположні засади управління та забезпечення охорони селекційних досягнень у рослинництві України

Відсутність у спеціальній літературі єдності в розумінні того, як співвідносяться елементи змісту та форми управлінської діяльності, є підставою невинуватого змішування різних й цілком самостійних характеристик як змісту, так і форми державного управління. При цьому динамічний розвиток суспільного життя вимагає подальшого наукового дослідження з метою пристосування до сучасних вимог.

В умовах перехідного періоду, який є надміру тривалим, нові завдання і функції держави зумовлюють і нові підходи до змісту управлінської діяльності. При цьому будь-який розвиток спричиняє зміни в умовах і тенденціях функціонування системи, тобто на певному етапі викликає виникнення кризових

явищ, конфліктів та ситуацій, що потребують втручання, врегулювання, прогнозування, передбачення та вирішення [78, с. 122].

Серед існуючих в адміністративно-правовій науці підходів до управління як соціального явища науковці виділяють різноматні об'єкти управління, виділяючи основні його види: соціальне, технічне та біологічне.

Слід зазначити, що біологічне управління спрямовано на використання об'єктивних законів природи, зокрема для створення нових сортів рослин.

Технічне й біологічне управління здійснюється в межах соціального, оскільки всі види управління пов'язані з об'єднанням зусиль людей для досягнення відповідних цілей, але мають різну спрямованість.

Управління має своїми основними елементами суб'єкт і об'єкт управління (який діє на засадах самоорганізації), що взаємодіють на різних щаблях ієрархії шляхом управляючого (керуючого) впливу суб'єкта на об'єкт.

Соціальному управлінню притаманні всі названі елементи. Воно має специфічне призначення, особливі форми здійснення й організації суспільних зв'язків [79, с. 6–7].

При цьому межі державного управління, його зміст, мета і принципи перебувають у повній залежності від пануючих нині в нашому суспільстві економічних відносин, а також характеру соціально-політичного устрою. Державне управління господарським комплексом України в цілому і окремими сферами та галузями об'єктивна необхідність [80, с. 388].

Розглядаючи суспільні відносини, що є предметом адміністративно-правового регулювання, не можна обійти увагою коло учасників цих відносин, щодо яких норми адміністративного права закріплюють певні права і обов'язки, а також встановлюють заходи адміністративної відповідальності у сфері селекційних досягнень. Ними можуть бути автор сорту (селекціонер), володілець патенту на сорт рослин, власник майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту та інші фізичні особи, а також органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші державні органи, організації та юридичні особи.

Як наголошує В. К. Колпаков, регулювання устрою держави, діяльності державної влади та органів місцевого самоврядування здійснюється конституційними правовими нормами, зокрема встановленням системи органів державної влади та статусу окремих її видів. Одночасно цими нормами встановлюються принципи організації та функціонування органів публічної влади (органів державної влади і місцевого самоврядування) [81, с. 10–40].

Під принципами адміністративного права М. М. Тищенко, розуміє засадничі (основні) ідеї, положення, вимоги, що характеризують зміст адміністративного права, відображають закономірності його розвитку і визначають напрями і механізми адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [82, с. 95–96].

Н. Р. Нижник визначає такі групи принципів: суспільно-політичні, що відображають та розкривають соціальну природу державного управління, його детермінованість і обумовленість суспільством. Систему цих принципів характеризують: демократизм, законність, об'єктивність, гласність; культури управління, що синтезовані на основі дослідження функціональної та організаційної структур державного управління, до яких віднесено: функціональність; диференціація та фіксування функцій шляхом видання правових норм; сумісність функцій; концентрація функцій; необхідність (стосовно управлінських об'єктів); комбінування функцій; відповідність функцій потребам і запитам управлінських об'єктів [83, с. 162–163].

Оскільки право в цілому являє собою надбудову над економічним базисом суспільства, то у праві відбиваються основні напрямки і закономірності розвитку суспільства. Розвиток суспільних відносин має динамічний характер, відповідно до цього і принципи не залишаються без змін. В умовах переходу до ринкової економіки основними принципами права є його верховенство; розширення демократії і гласності; рівність суб'єктів господарювання в суспільних відносинах; юридична рівність усіх форм власності; нерозривний зв'язок прав і обов'язків; соціальна справедливість; поєднання переконання і примусу. Ці основні правові принципи визначаються характером економіки, рівнем

господарювання в умовах ринкових відносин, а саме тому вони мають загальний характер і притаманні праву України в цілому [84, с. 85–86].

Наведене свідчить, що основу всього управлінського процесу взагалі, в тому числі й у сфері управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві, формують принципи, які у загальній теорії права розглядаються як основні (керовані) ідеї, вихідні положення, які характеризують зміст права, суть та призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого є найбільш загальними нормами, які діють у всій сфері правового управління і поширюються на всіх суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законів [85, с. 237].

У змісті норм Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» не знайшли свого відображення принципи управлінської діяльності центральних органів виконавчої влади (ст. ст. 6–9 Закону). Тому, одним із питань реалізації державної виконавчої влади в Україні, є питання пов'язане із вироблення та становлення сучасних принципів адміністративного права як права управлінського. Актуальність такої постановки питання підтверджує те, що державне управління як інструмент реалізації державної виконавчої влади, багатозначне за обраними цілями і завданнями. Це у свою чергу, слугує об'єктивною причиною прояву і незалежного обґрунтування найістотніших, специфічних стійких зв'язків і відносин, притаманних саме цьому виду управлінської діяльності, у закладених в її основу принципах [86, с. 53–54].

Аналіз наукових думок дає підстави констатувати, що існують різні підходи до виділення конкретних різновидів принципів та їх класифікації.

Загальні принципи українського адміністративного права закріплені в Конституції, конкретизуються і розвиваються в законодавчих та інших нормативно-правових актах. До цих принципів Г. Й. Ткач відносить: пріоритет прав та свобод людини і громадянина; законність; рівність громадян перед законом; демократизм нормотворчості й реалізації права; взаємна відповідальність держави і людини; гуманізм і справедливість у взаємовідносинах між державою і людиною. На думку вченого, на відміну від принципів

адміністративного права, які за визначенням, визначають характер механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, природу зв'язків, які формуються в процесі цього регулювання, принципи державного управління – це основоположні ідеї, які визначають порядок організації та здійснення управління. Можна сказати, що вони є правовими вимогами, обов'язковими для виконання і дотримання в процесі виконавчої діяльності [87, с. 98].

С. Г. Стеценко пропонує класифікувати принципи управління, серед яких виділяє загальні принципи (демократизм, законність, гласність, участь громадян в управлінні, відповідальність суб'єктів за свою діяльність) і спеціальні принципи (галузевий, міжгалузевий, функціональний, територіальний, поєднання централізації та децентралізації, поєднання єдиноначальності й колегіальності). При цьому він зазначає, що формування принципів – це свідомо творча діяльність науковців, практиків, фахівців у сфері адміністративного права та державного управління [88, с. 52–57].

Звертаючи увагу на суспільну важливість принципів управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві України, складовою якої є сорти рослин як об'єкт права інтелектуальної власності, слід зазначити, що законодавством у сфері інтелектуальної власності окремо не визначено його принципів, тому дослідження принципів може бути здійснено на підставі наукового узагальнення й аналізу нормативно-правових актів у цій сфері. Водночас, здійснений аналіз наукових досліджень і розробок дає підстави зазначити, що у вітчизняній правовій науці принципи адміністративно-правового регулювання сфери діяльності інтелектуальної власності взагалі є малодослідженими, за виключенням здійсненого дослідження О. В. Кульчицької, яка у своїй праці розглядала принципи інституту державного контролю у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності [68, с. 50–70].

На підставі теорії права і науки адміністративного права, численних наукових досліджень, необхідним є запропонувати принципи, які повинні бути покладені в основу формування системи управління селекційних досягнень у рослинництві. Зважаючи на те, що загальні принципи управління є найбільш дослідженими в

науці адміністративного права, на нашу думку, при дослідженні принципів управління, в першу чергу слід звернути увагу на так звані організаційні принципи. О. П. Світличний, досліджуючи принципи державного управління земельними ресурсами, вважає, що такі принципи державного управління, як: галузевий; міжгалузевий; поєднання галузевого і міжгалузевого та територіальний, відіграють важливу роль в діяльності органів державного управління [84, с. 103].

Враховуючи, що принципи інституту інтелектуальної власності є малодослідженими, для розгляду принципів управління селекційними досягненнями у рослинництві, доцільним взяти за основу запропоновані О. П. Світличним принципи управління, такі як: галузевий; міжгалузевий; поєднання галузевого і міжгалузевого та територіальний. Розглянемо кожен із цих принципів стосовно управління селекційними досягненнями у рослинництві України.

1. Принцип галузевого управління полягає в тому, що він поєднує однорідних за своїм характером діяльності об'єктів державного управління у сфері рослинництві, якому притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини, тобто, відносини прямої підпорядкованості, які складаються між органами державного управління і керованими ними об'єктами. Наприклад, Держветфітослужба України має інспекційні територіальні органи, які крім іншого, виконують повноваження в частині охорони прав на сорти рослин [26].

Об'єктами галузевого управління є певна однорідність об'єктів управління, що виконують функції однорідного призначення. Однорідність об'єктів управління характеризується наявністю центрального органу виконавчої влади. Проте, що стосується цього питання, слід зазначити, що незважаючи на постанову Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [29], відповідно якої, реорганізувавши шляхом перетворення Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, на новостворену Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, безпосередньо покладено реалізацію державної політики у сфері

охорони прав на сорти рослин. Водночас, на сьогодні, повноваження у цій сфері виконує Держветфітослужба України, а відповідне Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів до цього часу так і не розроблено.

Держветфітослужба України здійснює свої повноваження безпосередньо і через утворені в установленому порядку територіальні органи. За допомогою галузевого принципу управління здійснюється повноваження Держветфітослужби України через територіальні органи.

Наведене свідчить, що галузевому управлінню у сфері охорони прав на сорти рослин притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини.

При галузевому підході до принципів управління необхідно виходити із самої специфіки управління селекційних досягнень у рослинництві України, яка пов'язана й із агропромисловим комплексом. Це може стосуватися ліцензування, контролю, питань пов'язаних із економічними питаннями в указаній сфері. В. І. Курило до специфічних принципів в агропромисловому комплексі України відносить: державний аграрний протекціонізм, цільову державну підтримку сільського господарства, забезпечення продовольчої безпеки, рентабельність виробництва, рівність усіх форм господарювання, антимонопольне регулювання, захист від недобросовісної конкуренції, поєднання економічних і соціальних цілей, гнучкість, оперативність реагування на зміни зовнішнього середовища, пріоритет державного регулювання перед державним управлінням, правову захищеність аграрного підприємництва та низку інших [90, с. 108].

2. Міжгалузевий принцип управління характеризується особливим видом управлінської діяльності, здійснюваний органами державного управління, що функціонально не підпорядковані один одному, наділені повноваженнями надвідомчого характеру стосовно організаційно невіддільних об'єктів управління, змістом яких є спеціалізована міжгалузева координація і функціональне регулювання з питань, віднесених до їхньої компетенції.

Важливим є те, що галузевий принцип управління тісно пов'язаний із міжгалузевим управлінням. Незважаючи на те, що такі органи виконавчої влади,

як Держветфітослужба України, на яку державою покладено виконання завдань у сфері охорони прав на сорти рослин, що підпорядковується Кабінету Міністрів України та Державна служба інтелектуальної власності України, що підпорядковуються Міністру економічного розвитку і торгівлі, вказані служби в межах визначених повноважень пов'язані із охороною об'єктів інтелектуальної власності. У той же час, ці органи державного управління різняться принциповим характером управлінських відносин у сфері охорони прав на сорти рослин. Проте, незважаючи на певні функціональні розбіжності управлінських завдань, головне призначення міжгалузевого управління в указаній сфері полягає в забезпеченні погоджених управлінських дій щодо охорони об'єктів права інтелектуальної власності.

3. Будь-яка управлінська діяльність передбачає поєднання галузевого і міжгалузевого принципів управління. Тобто, у своїй діяльності органи державного управління поєднують галузеві і міжгалузеві управлінські принципи. Ми неодноразово звертали увагу на специфічність управлінських відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. Найбільш яскраво міжгалузевий принцип проявляється в діяльності Держветфітослужби України. У той же час, зважаючи, що ця служба підпорядкована Кабінету Міністрів України, останній здійснює міжгалузеву управлінську діяльність щодо Держветфітослужби України та Державної фіскальної служби України. Так, відповідно до п. 18 ст. 4 Положення про Державну фіскальну службу України, вказана служба вживає заходів до захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів.

Вказані органи виконавчої влади здійснюють міжгалузеву координацію у питанні охорони прав на сорти як об'єкта права інтелектуальної власності, що відноситься до їх компетенції.

Міжгалузевий принцип управління є значно ширшим, ніж діяльність органів галузевого управління, оскільки їхня діяльність є функціональною і поширюється на всі чи декілька галузей управління.

4. Територіальний принцип в управлінській діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві полягає у тому, що суб'єкти управління здійснюють управління на чітко визначеній території. Система суб'єктів управління функціонує у межах державної території, чим значною мірою зумовлюється вплив територіального фактору на процеси організації управлінської діяльності. Так, Держветфітослужба України здійснює свої повноваження на всій території держави. Цей принцип закріплений в Положенні про Держветфітослужбу України.

Отже, територіальний принцип – це сукупність стійких зв'язків об'єкта управління з іншими управлінськими структурами об'єкта на певній адміністративно-територіальній одиниці [81, с. 65; 91, с.15].

Крім розглянутих принципів, певну групу принципів управління формують так звані організаційні принципи, що мають свою специфіку [92, с. 89], і які забезпечують найбільш раціональний вибір суб'єктів управлінської діяльності [81, с. 70]. Зокрема, такими принципами є єдиноначальність, нормативність, колегіальність, відповідальність за прийняті рішення, оперативність, самостійність та інші, які відіграють важливу роль в будь-якій управлінській діяльності, в тому числі й у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

Спираючись на дослідження юридичної науки, аналіз чинного адміністративного законодавства України й практики його застосування, слід зазначити, що розглянуті принципи управління взаємодоповнюють один одного, надаючи можливість функціонувати системі управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. Основні принципи формуються у площині взаємовідносин між суспільством і органами виконавчої влади, і виступають безпосереднім засобом реалізації загальних принципів [93, с. 132].

Здійснений аналіз принципів управлінської діяльності дає підстави констатувати, що розглянуті нами принципи сприятимуть вдосконаленню структури управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

У процесі розробки й ухвалення управлінських рішень одним із найвідповідальніших моментів є вибір мети, яка є визначальним, початковим етапом будь-якої діяльності. Не є виключенням у цьому питанні й управлінських відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві. Безумовно, цілі, що стоять перед суб'єктом управління, багато в чому визначають сферу діяльності. Незважаючи на те, що перед Держветфітослужбою України та Державною фіскальною службою України стоять різні цілі в частині охорони прав на сорти рослин, у той же час, мета забезпечує організуючий і цілеспрямований вплив на всю систему суб'єктів управління, що має вплив на охорону цього специфічного об'єкта інтелектуальної власності, яким є сорт рослин.

Досягнення кінцевої мети, на думку М. М. Трубнікова, передбачає її знищення, заперечення, це крок для подальшого руху. Тобто, мета може виступати як засіб для досягнення інших цілей [94, с. 93].

Відповідно мета завжди реалізується за допомогою завдань та функцій. Звідси, завдання представляють собою поставлені для виконання цілі, і залежать від реальної обстановки, в якій реалізується ця влада. Державне управління здійснюється шляхом владного впливу держави на суспільство в цілому, відповідні соціальні групи та окремого взятого індивіда, адже державне управління в широкому сенсі – це практичний організуючий та регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, збереження або перетворення, що спирається на його владну силу [95, с. 78].

Різноманітні цілі, завдання і функції державного управління практично втілюються в реальному житті через різного характеру дій правомочних представників органів управління, їх посадових осіб. Незалежно від особливості організаційно-правового статусу того чи іншого державного органу, дії посадових осіб залежать в першу чергу від рівня компетенції цих органів. Звідси, характер дій органів управління, їх посадових осіб при прийнятті управлінських рішень може бути різним. Саме характер організації будь-якої установи, природно і неминуче визначається змістом діяльності цієї установи [96, с. 99].

Завдання держави втілюються через утворені державою суб'єктів управлінської діяльності, на яких покладено здійснення відповідних функцій.

Одним із основних завдань Держветфітослужби України є реалізація державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин. Тобто, цей орган виконавчої влади здійснює реалізацію покладених на неї завдань за допомогою певних способів та форм управління. Відповідно метою управління органів виконавчої влади у сфері селекційних досягнень у рослинництві є забезпечення ефективної охорони прав на сорти рослин.

Аналіз чинного законодавства у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності й практики його застосування, дає підставно зазначити, що конкретизацію мети управлінської діяльності ми знаходимо в основних завданнях у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

В загальному вигляді основними завданнями державного управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві є:

- створення належної нормативно-правової бази розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві;
- забезпечення участі державних і приватних суб'єктів у проведенні науково-технічної, технологічної та інноваційної політики, впровадженні досягнень науки і передового досвіду у сфері селекційних досягнень у рослинництві;
- створення умов для проведення державної науково-технічної експертизи сортів рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності;
- забезпечення організації та здійснення державного випробування сортів рослин з метою визначення їх придатності для поширення в Україні;
- здійснення державного контролю за набуттям прав на сорти рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності;
- забезпечення державного контролю та нагляду за реєстрацією ліцензійних договорів та їх використанням, виплатою авторської винагороди суб'єктам права інтелектуальної власності на сорти рослин.

Важливим елементом механізму управління є його функції. З цього приводу слід зазначити, що в адміністративно-правовій науці, достатньо приділяється уваги, як систематизації функцій управління, так і використання терміна «функції» у різних інтерпретаціях. Не ставляючи за мету детально досліджувати наукові погляди вчених-адміністративістів, звернемося до окремих думок з цього питання.

Д. М. Бахрах поділяє функції управління на загальні та спеціальні, поділяючи їх за певними критеріями, в залежності від рівня здійснення функцій: централізовані, децентралізовані, за характером впливу на об'єкт тощо [97, с. 64–67].

Т. В. Грицюк пропонує розподіл функцій управління на три групи:

- а) основні функції соціального управління (планування, організація, контроль та облік, регулювання та координація);
- б) загальні функції державного та муніципального управління;
- в) конкретні функції, за допомогою яких здійснюється управління певними сферами суспільного життя [98, с. 122].

Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, О. В. Терещук, В. К. Шкарупа, теж розділяють функції управління на три групи:

1. функції орієнтування системи управління (аналіз, прогнозування, планування, правове регулювання, методичне керівництво);
2. функції забезпечення системи управління (матеріально-технічне забезпечення, фінансове забезпечення, кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення);
3. функції оперативного управління системою (організація управління, загальне керівництво й оперативне розпорядництво, контроль, облік, оцінка) [99, с. 13–14].

Проте, така класифікація функцій управління була піддана критиці з боку Т. О. Коломоець та О. Ю. Меліхової, які зазначають, що така класифікація функцій управління характерна для функцій виконавчої влади, ніж управління, ототожнювати функції управління і функції виконавчої влади не варто, тим

більше, якщо мова йде про управління в цілому, а не тільки про державне управління [92, с. 105–106]. У той же час, посилаючись на думки інших науковців вони підкреслюють: «слід пам'ятати, що частина функцій управління реалізується за межами виконавчої влади, як і частина функцій виконавчої влади може реалізовуватися за межами управління [100, с. 134].

Як наголошує Ю. П. Битяк «державне управління слід розглядати ширше, ніж систему виконавчої влади, оскільки його здійснюють не тільки органи, що входять до системи виконавчої влади, а й інші, які не є органами виконавчої влади (адміністрація державних підприємств і установ, керівники підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління міністерств, органи міністерств і відомств на місцях тощо). Тісні взаємозв'язки виконавчої влади та державного управління як різновиду соціального управління поєднує в одне ціле й таке явище, як адміністративне право, оскільки його формування як самостійної галузі права традиційно пов'язують із державним управлінням [101, с. 18].

Таким чином, в адміністративно-правовій науці наявні різні підходи щодо класифікації функцій, їх поділяють на політичні та технічні функції або функції загального управління й спеціалізовані функції, функції здійснення суверенітету (зовнішнього та внутрішнього), економічні, соціальні, соціально-виховні функції тощо. Проте, найпоширенішою у вітчизняній літературі є класифікація функцій державного управління на загальні, спеціальні та допоміжні.

Загальні функції справляють об'єктивно необхідний вплив на певні процеси, що відбуваються в господарській, політичній, соціально-культурній та інших сферах. Ці функції є основними, притаманними будь-якому управлінню, незалежно від того, на якому рівні та в яких галузях вони здійснюються. Загальними функціями державного управління є прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік, контроль [101, с. 126].

Беручи за основу загальні функції державного управління, а саме прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік, контроль, проаналізуємо їх у контексті розгляду державного управління у сфері селекційного досягнення у рослинництві України. В управлінському процесі, як

зазначає Ю. П. Битяк прогнозування використовують і як функцію, і як принцип, і як метод управління. Тому органи виконавчої влади повинні розробляти прогнози, управляти ними, розв'язувати свої завдання на їх підставі [101, с.127].

Функція прогнозування впливає із самого характеру об'єкта управління, оскільки не можливо здійснювати управлінські відносини, наприклад, Держветфітослужби України чи іншого органу управління без їх прогнозування. Прогнозування процесів виявляє і зменшує майбутні ризики, які може зазнати орган управління при виконанні ним завдань. В необхідних випадках прогнозування передбачає науковий підхід, який дозволяє передбачити певні управлінські ризики та забезпечує пошук оптимальних рішень.

Функція планування у структурованій за різновидами управлінській діяльності є основою для прийняття управлінських рішень, пов'язаних із майбутніми подіями, на основі систематичної підготовки цих рішень. Планування діяльності системи органів управління здійснюється відповідно планів відповідних органів управління, яке може виражатися у кількісних і якісних показниках тих чи інших процесів у системі державного управління, спрямованих на досягнення попередньо визначених цілей; розробка цілей і завдань, напрямів розвитку діяльності органу управління.

Функція організації пов'язана зі створенням організаційного механізму, яка повинна сформулювати керуючі та керовані системи, що передбачає тісний зв'язок між ними. Для прикладу звернемося до діяльності Держветфітослужби України, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України. Тобто, діяльність системи державного управління через функції організації управління формується на базі встановлених цілей, принципів, визначення структури керуючої й керованої систем, щодо охорони прав на сорти рослин, визначення їхньої компетенції, повноважень у цій сфері, взаємовідносин взаємозв'язку між відповідними органами.

Функція регулювання пов'язана із необхідністю впорядкування системи управління шляхом регламентації нормативно-правових актів щодо окремих

аспектів управління. За його допомогою регламентації нормативно-правових актів здійснюється безпосереднє регулювання керованих об'єктів.

Цей принцип регулювання знаходить свою реалізацію через діяльність Держветфітослужби України, яка здійснює безпосереднє регулювання Українським інститутом експертизи сортів рослин. Так, експертиза запропонованої заявником назви сорту рослини проводиться Українським інститутом експертизи сортів рослин за дорученням Держветфітослужби України.

Координація як функція полягає в погодженні діяльності різних структур державного механізму для досягнення загальних цілей і завдань держави. Наприклад, на Держветфітослужбу України та на Державну фіскальну службу України державою покладені різні завдання в частині охорони об'єктів права інтелектуальної власності, однак, незважаючи на те, що у загальному вигляді ці завдання різняться, у той же час, у питанні здійснення державної політики щодо охорони об'єктів права інтелектуальної власності, ці органи погоджують виконання своїх завдань.

Функція обліку полягає в фіксації та аналізу інформації щодо управлінських рішень. Ця функція підлягає відповідному реєстру та зберіганні інформації про діяльність системи і є передумовою контролю.

Функція контролю є важливою ознакою змісту державного управління і спрямована на забезпечення законності і дисципліни у сфері селекційних досягнень у рослинництві. Враховуючи, що до системи органів управління в указаній сфері входять об'єкти державної власності – експертні установи, контроль за виконанням функцій з управління здійснюється шляхом виконання функцій з управління об'єктами державної власності здійснюється шляхом проведення єдиного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності щодо:

- оцінки ефективності управління;
- показників фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання;

- стану виконання суб'єктами господарювання фінансових планів та їх платоспроможності;
- додержання законності щодо використання та збереження державного майна;
- виконання суб'єктами управління обов'язків відповідно до законодавства тощо.

Поряд із загальними функціями управління державне управління неможливе без спеціальних функцій.

Спеціальні функції характеризують особливості конкретного суб'єкта чи об'єкта управління. До спеціальних функцій можна віднести функції суб'єктів управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві.

До основних функцій державного управління, слід віднести діяльність Кабінету Міністрів України, який є вищим органом в системі органів виконавчої влади. Саме через цей орган спрямовується і координується діяльність Держветфітослужби України щодо реалізації державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин.

Як нами уже наголошувалося, спеціальні функції у сфері охорони прав на сорти рослин здійснює і Державна фіскальна служба України. Проте, незважаючи на те, що діяльність цієї служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, управлінська діяльність Держветфітослужби України та Державної фіскальної служби України залежить від особливостей та специфіки функціонування. Функціональні повноваження цих та інших органів державного управління регламентовані у відповідних Положеннях.

Фактична діяльність органів виконавчої влади неможлива без використання певних прав і виконання певних обов'язків, то функції органів органічно пов'язані з державно-владними повноваженнями (правами і обов'язками). Правовою (точніше, адміністративно-правовою) формою цих прав і обов'язків виступає компетенція органів виконавчої влади [102, с. 260].

Слід зазначити, що питання про співвідношення функцій і компетенції органів управління тривалий час дискутувалося на сторінках спеціальної

літератури. Основними були дві позиції. Так, на думку І. Л. Бачило, функції входять як складові елементи до компетенції та визначають, «що робить орган, виступаючи в результаті цього правовим явищем [103, с. 52–54]. У свою чергу Б. М. Лазарєв стверджував, що елементами компетенції органу управління виступають не самі функції як такі, а покладені на нього, по-перше, загальне право (щодо керованого об'єкта) та обов'язок (перед державою) виконувати певні функції, по-друге, комплекс конкретних прав і обов'язків (повноважень), що необхідні для реалізації цих функцій [104, с. 101–102].

Як зазначав з цього питання В. Б. Авер'янов, подальший аналіз зазначеного питання підтвердив висновок про те, що функції не є однопорядковими з певними елементами компетенції органу, а виражаються у ній шляхом правового закріплення (регламентації) останніх [105, с. 57–60]. Крім того, на думку вченого, за своєю природою компетенція органів виконавчої влади – це юридичне відображення (опосередкування) покладених на них функцій у спеціальних, так званих компетенційних (або статусних) нормативно-правових актах шляхом закріплення цілей, завдань і необхідного для їх реалізації комплексу прав і обов'язків, тобто державно-владних повноважень.

Повноваження вказують на те, які права та обов'язки має орган виконавчої влади для вирішення окреслених компетенцією цілей і завдань. У нормативно-правових актах, що закріплюють повноваження органів виконавчої влади, поряд з терміном «право» і «обов'язок», використовуються терміни «завдання», «функції», «зобов'язання», «відповідальність». До того ж закріплюються певні принципи і процедури, які встановлюють порядок здійснення наданих органам повноважень [100, с. 261].

Аналіз практичної діяльності органів державного управління сферою інтелектуальною власності вказує, що під впливом змін у системі органів центральної виконавчої влади, поступово змінюється розуміння методів державного управління, яке виявляється у різних формах. Форми управлінської діяльності – це способи зовнішнього вираження змісту управлінської діяльності в

її динаміці, тобто в ході практичного функціонування органів виконавчої влади [100, с. 257].

Форма і зміст державного управління сферою інтелектуальною власністю є органічно пов'язаними поняттями. Під формою розуміють той чи інший варіант вираження засобів, передусім юридичного характеру, за допомогою яких досягається поставлена мета. Беручи до уваги, що органи, діяльність яких пов'язана зі сферою інтелектуальною власністю, є різними за характером та призначенням, форми державного управління також можуть мати певні відмінності. Характерними відмінностями у цьому плані є управлінська діяльність таких органів виконавчої влади, як Держветфітослужба України та Державна фіскальна служба України. Наприклад, Держветфітослужба України виконує загальнодержавні програми у сфері охорони прав на сорти рослин тощо, тоді як Державна фіскальна служба України вживає заходів щодо охорони селекційних досягнень у рослинництві у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Особливою вимогою при виборі засобів і варіантів їх вираження, є заходи надання організаційного або впорядкованого (регламентованого) впливу на об'єкти інтелектуальною власністю, процеси або явища, що забезпечують оптимальне досягнення мети, яка стоїть перед органом державного управління в сфері інтелектуальною власністю, складовою якої виступають сорти рослин та пов'язані з останніми – селекційні досягнення.

Форми державного управління сферою інтелектуальною власністю, що реалізується органами державного управління, в більшості випадків є стійко фіксованими проявами впливів є стійко фіксованими проявами впливів з боку органів державного управління в сфері інтелектуальною власністю [106, с. 3].

Водночас форма і зміст управлінської діяльності перебувають під регулюючим впливом норм адміністративного права. Звідси, управління селекційних досягнень у рослинництві здійснюється адміністративно-правовими формами і методами. Так, метод управління в адміністративно-правовій науці розглядають як спосіб здійснення владно-організуючого впливу керуючих суб'єктів на керовані об'єкти [107, с. 294].

Зокрема, владно-організуючий вплив керуючих суб'єктів на керовані об'єкти у сфері селекційних досягнень у рослинництві, здійснюється шляхом: покладення обов'язків на суб'єктів селекційних досягнень; надання спеціальних дозволів (ліцензій); здійснення державного контролю (нагляду); застосування адміністративних стягнень суб'єктів правопорушень.

Таким чином, використання науково-обгрунтованого використання різноманітності методів державного управління, їх належного організаційно-правового забезпечення залежить успішність досягнень і завдань державного управління, реалізація його функцій у сфері селекційних досягнень у рослинництві України.

На основі наведеного можна зробити висновок, що метод управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві базується на відносинах субординації суб'єктів управлінської діяльності, зокрема, між Держветфітослужбою України з одного боку та громадянами, юридичними та посадовими особами з іншого боку.

У таких відносинах посадова особа Держветфітослужби України наділена владними повноваженнями щодо учасників суспільних відносин у сфері охорони прав на сорти рослин, що є ознакою імперативного методу регулювання (або методу владних приписів).

У той же час, імперативний метод може проявлятися в різних формах. Він може стосуватися регулювання управлінських відносин між прямо підпорядкованими органами й посадовими особами. Наприклад, між Держветфітослужбою України і її територіальними органами, так і між посадовими особами органу управління.

Інша форма вияву імперативного методу властива відносинам, що виникають, наприклад, між Держветфітослужбою України та громадянами і юридичними особами. Такі відносини регламентовано нормами, які закріплюють гарантоване право учасників суспільних відносин вимагати від посадових осіб цього органу належного виконання управлінських функцій, у той же час, посадові особи органу управління мають права вимагати від громадян, юридичних та посадових осіб виконання законів та інших нормативно-правових актів у сфері

селекційних досягнень. Наприклад, нормами Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» встановлені права та обов'язки, як суб'єктів владних повноважень, так громадян і юридичних осіб у відносинах, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин.

При цьому межі державного регулювання, його зміст, мета і принципи перебувають у повній залежності від пануючих нині в нашому суспільстві економічних відносин, а також характеру соціально-політичного устрою. Державне регулювання господарським комплексом України в цілому і окремими сферами та галузями – об'єктивна необхідність [80, с. 388].

Таким чином, крім об'єкта, суб'єкта та принципів управлінської діяльності, до основних елементів управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві належать мета, завдання, функції та методи, кожен із яких займає своє місце і впливає на організаційно-правовий механізм в управлінській діяльності. У той же час, їх використання суб'єктами управлінської діяльності лежить в правовій площині, оскільки ефективність вищенаведеного залежить від їх правового закріплення [108, с. 262].

Висновки до Розділу 1

1. На підставі аналізу історико-правових засад правового регулювання та охорони селекційних досягнень у рослинництві проведено періодизацію виникнення і розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень, який умовно можна відокремити на сім періодів.

Перший період від зародження землеробства і проіснував до середини ХІХ століття та характеризується періодом організації емпіричного вивчення насіння культивованих рослин здебільшого за морфологічними ознаками з метою подальшого добору кращих (за розміром, формою, забарвленням, масою тощо) для задоволення потреб споживачів і подальшого добору кращих зразків рослин.

Другий період охоплює період з 1840р. і проіснував до 1921р. Цей період характеризується порівняльним випробуванням сортів (посівного насіння). На створене у 1845р. одне із відділень Департаменту сільського господарства було покладено завдання «по видачі привілеїв» на винаходи у сільському господарстві. У той період існувала особлива інспекція сільського господарства південних імперій, яка складалася з інспектора, чотирьох його помічників із особливих доручень.

Третій період (1922–1931рр.) характеризується створенням у 1922р. Сорто-насіневого управління Цукротресту з насінневими розсадниками і мережею колективних сортовипробувань та Всеукраїнське товариство насінництва, що сприяло дослідженню селекційних досягнень у рослинництві із запровадженням єдиної методології проведення роботи в усіх дослідних станцій і приватних ферм на основі раціоналізму.

Четвертий період (1932–1991рр.) характеризується створенням у 1932р. єдиної Всесоюзної державної сортомережі, та створенням у подальшому сортовипробувальних пунктів з різних культур у кожній республіці.

П'ятий період (1992 – 2001рр.) започаткував перейменування у 1992р. Державної комісії із сортовипробуванням сільськогосподарських культур в Державну комісію України з випробування та охорони сортів рослин Міністерства сільського господарства і продовольства України та прийняттям у 1993р. Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та визнання України членом Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (1995р.).

Шостий період (2002 – 2010рр.) характерний тим, що у 2002р. на базі Державної комісії з випробування та охорони сортів рослин, було утворено Державну служби з охорони прав на сорти рослин та Український інститут експертизи сортів рослин.

Сьомий період з 2011 року по сьогоднішній день характеризувався новим етапом розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві. Із затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України від 13 квітня 2011р., розпочався новий етап розвитку управлінських відносин у сфері

селекційних досягнень у рослинництві України. Незважаючи на прийняту Постанову Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014р. №442, якою реорганізовано Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України на утворену Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, відповідну діяльність у досліджуваній сфері й на сьогодні виконує Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.

2. Нормативно-правовому регулюванню у сфері селекційних досягнень у рослинництві притаманні особливості, що впливають із специфіки суспільної діяльності. Нормативно-правові акти у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві слід класифікувати на норми загального та спеціального вітчизняного законодавства, та норми міжнародних нормативно-правових актів. З огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють селекційні досягнення у рослинництві, підтримана думка про доцільність прийняття Закону України «Про селекційні досягнення», який повинен усунути прогалини правового регулювання селекції та охорони прав на сорти рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності, та надати подальший поштовх прогресивним явищем у цій сфері.

3. Розглянуто основоположні засади управління селекційними досягненнями у рослинництві України: мета, завдання, функції, суб'єкти, об'єкти, форми і методи та принципи управлінської діяльності.

За відсутності в Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» принципів управлінської діяльності, які становлять основу всього управлінського процесу, запропоновано принципи, які повинні бути покладені в основу формування системи управління селекційних досягнень у рослинництві. Розглянуто галузевий; міжгалузевий; поєднання галузевого і міжгалузевого та територіальний.

1) Принцип галузевого управління полягає в тому, що він поєднує однорідних за своїм характером діяльності об'єктів державного управління у сфері рослинництва, якому притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини,

тобто, відносини прямої підпорядкованості, які складаються між органами державного управління і керованими ними об'єктами між Держветфітослужбою України і інспекційними територіальними органами, яким притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини.

2) Міжгалузевий принцип управління характеризується особливим видом управлінської діяльності, здійснюваний органами державного управління, що функціонально не підпорядковані один одному, наділені повноваженнями надвідомчого характеру стосовно організаційно не підлеглих об'єктів управління, змістом яких є спеціалізована міжгалузєва координація і функціональне регулювання з питань, віднесених до їхньої компетенції. Незважаючи на те, що Держветфітослужба України підпорядковується Кабінету Міністрів України, а Державна служба інтелектуальної власності України – Міністру економічного розвитку і торгівлі, вказані служби в межах визначених повноважень пов'язані із охороною об'єктів інтелектуальної власності. У той же час, ці органи державного управління різняться принциповим характером управлінських відносин у сфері охорони прав на сорти рослин. Проте, незважаючи на певні функціональні розбіжності управлінських завдань, головне призначення міжгалузєвого управління в указаній сфері полягає в забезпеченні погоджених управлінських дій щодо охорони прав на сорти рослин. Це також стосується діяльності Державної фіскальної служби України. Вказані органи виконавчої влади здійснюють міжгалузєву координацію у питанні охорони прав на сорти, що відноситься до їх компетенції.

3) Управлінська діяльність передбачає поєднання галузевого і міжгалузєвого принципів управління. Найбільш яскраво міжгалузєвий принцип проявляється в діяльності Держветфітослужби України та Державної фіскальної служби України, вказана служба вживає заходів до захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин у процесі зовнішньоекономічної діяльності.

4) Територіальний принцип в управлінській діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві полягає у тому, що суб'єкти управління здійснюють управління на чітко визначеній території. Система суб'єктів управління

функціонує у межах державної території, чим значною мірою зумовлюється вплив територіального фактору на процеси організації управлінської діяльності. Держветфітослужба України здійснює свої повноваження на всій території держави. Цей принцип закріплений в Положенні про Держветфітослужбу України.

Здійснений аналіз принципів управлінської діяльності дає підстави констатувати, що розглянуті принципи сприятимуть вдосконаленню структури управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві України.

РОЗДІЛ 2

АДМІНІСТРАТИВНО – ПРАВОВА ОХОРОНА СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ

2.1. Адміністративно-правова характеристика охорони селекційних досягнень у рослинництві

Селекційні досягнення у рослинництві, як об'єкт права інтелектуальної власності відносяться до інституту права власності, який посідає центральне місце у правовій системі нашої країни.

Основні правові принципи регулювання відносин власності, головним із яких є принцип рівного визнання й захисту усіх форм власності закріплено у статтях 13 та 41 Конституції України. Відповідно ст. 13 Конституції власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Ця конституційна норма не лише покладає на власника обов'язки, а й орієнтовно вказує на його зобов'язання, а статтею 41 визначено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право власності набувається у порядку, визначеному законом.

Наведене свідчить, що Конституція України надає громадянам широке коло можливостей для здійснення права власності, тоді як заборона певних дій є механізмом стримування власника.

Виходячи із класичного розуміння предмету адміністративного права та проектуючи погляд у сучасність, В. В. Галуцько зазначає, що предметом адміністративного права у сфері охорони права власності є не будь-які майнові відносини, а лише ті з них, де однією із сторін є орган виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадського об'єднання при виконанні державних делегованих функцій, їх посадові та службові особи. На його думку, в теорії адміністративного права зміст цієї категорії висвітлений недостатньо. Вчені-

адміністративісти використовують, як правило, розробки вчених-цивілістів [109, с. 120, 121].

Момент виникнення права власності на річ (майно) визначається законом. При визначенні моменту набуття права власності слід враховувати як особливості самого майна, так і особливості оформлення права власності, які теж суттєво впливають на визначення моменту виникнення (набуття) права власності. Наприклад, відповідно до ст. 31 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» у разі відповідності за результатами кваліфікаційної експертизи заявленого сорту вимогам цього Закону Держветфітослужбою України приймається рішення про виникнення прав на сорт.

Майнові права інтелектуальної власності на сорт набирають чинності з дати сплати державного мита за їх виникнення. Майнове право інтелектуальної власності на поширення сорту набирає чинності з дати сплати збору за його виникнення.

Державне мито за виникнення майнових прав інтелектуальної власності на сорт і збір за виникнення майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту сплачуються протягом трьох місяців від дати надходження до заявника повідомлення. У противному разі прийняте рішення скасовується, про що заявникові надсилається повідомлення.

Крім того, чинність майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин обмежено певним строком (ст. 41 Закону). Допускаються обмеження використання права власності, пов'язані із суспільною необхідністю (ст. 43 Закону). Водночас примусове відчуження права на сорт рослин може застосоване лише як виняток.

Таким чином, складність і специфічність охорони прав на сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності спонукає представників науки адміністративного права до подальших наукових досліджень.

Отже, одним із наймогутніших стимулів розвитку науково-технологічного прогресу всіх галузей функціонування суспільства є інтелектуальна власність. Однак успішність розвитку об'єктів права інтелектуальної власності багато в

чому залежить від її правової охорони та захисту, оскільки, на слушну думку О. А. Підпригори, будь-яке право втрачає свою соціальну сутність, якщо воно не має надійного захисту [110, с.115].

Непорозуміння суб'єктами господарської діяльності переваг патентної форми охорони сортів рослин, запровадження норм, що фактично послабляють захист прав селекціонерів, відсутність чітких правил, встановлених законом, щодо укладання цивільно-правових договорів між селекціонерами, тобто суб'єктами творчості, їх роботодавцями та певними суб'єктами підприємництва, взагалі може призвести до знищення вітчизняної науково-селекційної діяльності як такої. З цим важко погодитися, хоча б тому, що сорт з притаманними тільки йому властивостями (що фактично можуть бути реалізованими лише на території країни з певними агрокліматичними умовами), є таким об'єктом права інтелектуальної власності, який важко створити, але дуже легко залишити його автора (селекціонера) і державу без належних прав на використання вітчизняного селекційного здобутку, а ще легше впровадити у виробництво новий сорт без дозволу його власника, одержати значні доходи до моменту повного запобігання його несанкціонованому застосуванню, усунення рішеннями суду порушень прав селекціонерів і власника сорту.

Внаслідок цього питання забезпечення правової охорони нових сортів рослин та захисту прав селекціонерів є актуальним і потребує більш ретельного опрацювання з урахуванням економічних інтересів держави, її прагнення плідно розвивати співробітництво у сфері рослинництва з міжнародним співтовариством [1, с. 22].

Важливість цього завдання впливає із визнання нашою країною міжнародних договорів і конвенцій у сфері інтелектуальної власності ратифікованих Верховною Радою України. Враховуючи, що у підрозділі 1.2 роботи ми надавали характеристику цим нормативно-правовим актам, вбачаємо доцільним не розглядати їх.

Незважаючи на те, що питання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності в сучасних умовах знаходяться у полі зору держави, правоохоронних

органів, практичних працівників та науковців, проблеми охорони селекційних досягнень у рослинництві є малодослідженими. В першу чергу це стосується адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві України. Суть такої правової охорони полягає в необхідності комплексно забезпечити надійний захист особистих немайнових прав селекціонерів та майнових прав інтелектуальної власності власників нових сортів рослин та суб'єктів, задіяних у господарському та комерційному обороті їх насіння (садивного матеріалу).

Відносини у сфері селекційних досягнень у рослинництві регулюється нормами багатьох галузей права, однак тільки адміністративне право притаманними йому правовими засобами впорядковує певну частину відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві, надаючи їм організаційного змісту.

Цілком усвідомлюємо, що механізм правового регулювання суб'єктивних прав інтелектуальної діяльності і власності взагалі, упирається в проблему їх галузевої приналежності, проте, у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності існує певне співвідношення між публічними і приватними інтересами, незважаючи на те, що ці інтереси можуть не співпадати. І головне тут полягає в тому, що приватні інтереси покликані задовольнити суб'єктивні права суб'єктів права інтелектуальної власності на належні їм об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» до таких відносить: автора сорту (селекціонера), володільця патенту, власника майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, то публічні інтереси повинні задовольняти інтереси суспільства.

Згідно частини третьої ст. 43 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», Кабінет Міністрів України може видати на строк до чотирьох років примусову ліцензію визначеній ним особі з мотивів надзвичайної суспільної необхідності та за умови воєнного чи надзвичайного стану з виплатою відповідної компенсації володільцю патенту. При цьому КМУ може вимагати від володільця патенту надати на прийнятних фінансових умовах у розпорядження ліцензіата

матеріал для розмноження сорту в обсягах, достатніх для належного здійснення прав, наданих примусовою ліцензією.

На відміну від публічного інтересу, приватний інтерес власника існує самостійно і може бути реалізований його носієм на свій погляд. Але при цьому він не абсолютно вільний: визначення міри економічної свободи, міри дозволеності також становить зміст публічного інтересу, оскільки реалізація приватного інтересу не повинна порушувати інтересів суспільства [111, с. 96].

Незважаючи на те, що у сфері селекційних досягнень у рослинництві превалюють норми приватного права, слід підкреслити, що приватне право є складовою частиною національної системи права і знаходиться у тісному взаємозв'язку з іншими галузями права, зокрема, із адміністративним.

Найбільший прояв адміністративного права дістає у застосуванні імперативних методів регулювання суспільних відносин. Як стверджує Б. Н. Габричидзе, «Адміністративно-правові засоби (інститут публічного права) традиційно використовуються для захисту суб'єктів (фізичних і юридичних осіб) приватного права [112, с. 219].

Характерною рисою змісту правовідносин інтелектуальної власності становлять немайнові та майнові права інтелектуальної власності. Ст. 37 Закону України «Про охорону прав на сорт рослин» містить перелік особистих немайнових прав, що входять до змісту правовідносин інтелектуальної власності, зараховуючи до них право на визнання особи, яка створила сорт – автором сорту (селекціонером) як об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, датному завдати шкоди, честі чи репутації селекціонеру; інші особисті немайнові права інтелектуальної власності.

Аналіз цієї норми статті дозволяє зробити висновок, що вона розрізняє два види особистих немайнових прав, що входять до змісту правовідносин інтелектуальної власності:

- а) особисті немайнові права, пов'язані з майновими правами;
- б) особисті немайнові права, не пов'язані з майновими правами.

Характерною рисою особистих немайнових прав інтелектуальної власності є те, що вони належать конкретній особі – особі, яка створила сорт – селекціонеру.

Цей перелік особистих немайнових прав автора не є вичерпним.

До майнових прав автора належить: право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами; право його володільця на поширення сорту і на дозвіл чи заборону поширення сорту іншими особами; заповісти свої майнові права на сорт у спадщину; передати свої майнові права на сорт на підставі договору будь-якій особі, яка стає його правонаступником; видавати ліцензії на використання сорту та передача майнових прав інтелектуальної власності (ст. ст. 39, 39–1, 40 Закону «Про охорону прав на сорти рослин»).

Згідно ст. 39 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» майнові права інтелектуальної власності на сорти рослин – це суб'єктивні права суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин. Суб'єктивні права пов'язані із володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну. Ключовим майновим правом суб'єкта права інтелектуальної власності на сорти рослин є право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами. Хоча майнові права належать до абсолютних прав і майнових прав інтелектуальної власності, однак такі обмеження, як нами уже було підкреслено, зазначено в частині третій ст. 43 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

На відміну від особистих немайнових прав, існування майнових прав на сорти рослин обмежене строком, тобто, адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у рослинництві залежить і від чинності майнових прав.

Чинність майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин обмежується строком, установленим ст. 41 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та підтримується за умови сплати збору за її підтримання.

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин починається з наступного дня після дати державної реєстрації права та закінчується в останній день:

а) тридцять п'ятого календарного року, що відліковується з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав, для сортів деревних та чагарникових культур і винограду;

б) тридцятого календарного року, що відліковується з 1 січня року, наступного за роком державної реєстрації цих прав, для всіх інших сортів.

Таким чином, право власності на сорти рослин не є абсолютним, а обмежене певним строком.

Після завершення строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин, а також його дострокового припинення чи відмови від них, відповідно до положень ст. 50 і ст. 51 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», цей сорт стає суспільним надбанням і його може вільно використовувати будь-яка особа, з урахуванням положень частин другої і третьої статті 38 цього Закону.

При дослідженні об'єкта адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві, як об'єкта адміністративно-правового протиправного посягання, слід підкреслити, що такі посягання, як правило пов'язані із майновими правопорушеннями, що знайшли свою охорону за допомогою адміністративно-правових норм. Одним із майнових прав інтелектуальної власності є право власника сорту рослин перешкоджати неправомірному використанню сорту рослин. Зовнішнім виразом таких норм є діючий Кодекс України про адміністративні правопорушення і інших законів України, відповідно до яких особи, винні у вчиненні адміністративного правопорушення, притягуються до адміністративної відповідальності.

Оскільки «об'єкти майнових відносин пронизують усю матерію адміністративного права, складаючи надзвичайно великий масив інформації...» [109, с. 93], звідси адміністративне право – одна з найбільш складних галузей

права, що впливає з багатоманітності суспільних відносин, які вона регулює [113, с. 18].

Адміністративно-правові норми, що охороняють право власності, настільки об'ємні та багатогранні, настільки різноманітні майнові відносини у вітчизняному суспільстві [109, с. 100]. Це стосується і селекційних досягнень у рослинництві. У цьому контексті є слушною думка Ю. П. Битяка, який зауважує: «Адміністративно-правовими засобами охороняються суспільні відносини, які регулюються нормами різних галузей права: адміністративного, цивільного, трудового, екологічного та ін.» [114, с. 164].

Одним із таких об'єктів адміністративно-правової охорони виступають селекційні досягнення у рослинництві, які підлягають охороні й нормами адміністративного права.

На підставі аналізу наукових доробок вчених-адміністративістів, визначаємо для нашого дослідження такі ознаки адміністративно-правових норм:

- адміністративно-правові норми встановлюються законами України, міжнародно-правовими актами, які ратифіковані Верховною Радою України, підзаконними актами суб'єктів владних повноважень;
- зміст адміністративно-правових норм зумовлюється функціональними повноваженнями суб'єктів і об'єктів управління у публічному праві;
- у сфері управління селекційними досягненнями у рослинництві норми права визначають права та обов'язки суб'єктів і об'єктів управління;
- за порушення адміністративно-правових норм до об'єктів управління застосовуються державний примус.

Ми не випадково акцентуємо свою увагу саме на адміністративно-правовій охороні селекційних досягнень у рослинництві, а не сорту рослин, як це задекларовано у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Цей термін є вживаним не тільки на доктринальному рівні, але й в законодавчих актах. Підставою такого підходу є Закон Республіки Узбекистан «Про селекційні досягнення». Здійснений аналіз норм цього закону дає підстави констатувати, що цей закон дозволив утворити цілісну систему правової охорони селекційних

досягнень та розмежував селекційні досягнення і винаходи. Проте, у питанні селекційних досягнень узбецький законодавець не запропонував подальших змін в інших законодавчих актах, зокрема, в Цивільному кодексі Республіки Узбекистан, Глава 63 якого має назву: «Права на нові сорти рослин і нові породи тварин», що охоплюється статтями 1091–1094 [115], що тотожне ЦК України. Тобто, норми указаних статей Цивільного кодексу Республіки Узбекистан і ЦК України регулюють два об'єкти права інтелектуальної власності – сорти рослин та породи тварин.

Вирішити деякі проблемні питання у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві міг би Закон України «Про селекційні досягнення», який не спроможна прийняти Верховна Рада України. У разі його прийняття, цим законом можуть бути встановлені триваліші строки чинності охороноздатності патенту на окремі види селекційних досягнень, вирішення прав інтелектуальної власності на технологію, що створена за рахунок коштів державного бюджету України, застосування більш дієвих заходів юридичної відповідальності, законодавчого закріплення терміну «селекційні досягнення у рослинництві». У разі прийняття Закону України «Про селекційні досягнення», з метою утворення цілісної системи правової охорони селекційних досягнень, вбачається доцільним внести зміни в ЦК України статей, які детально б регламентували діяльність пов'язану із селекційними досягненнями у рослинництві, а також в адміністративне законодавство.

На відміну від чинного вітчизняного законодавства, термін «селекційні досягнення у рослинництві» вживається у спеціальній літературі. Серед сучасних науковців найбільш послідовно пропагує цей термін О. В. Пічкур, який у монографічній праці «Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві» об'єктом дослідження визначає процес становлення права інтелектуальної власності у сфері науково-селекційної діяльності та генної інженерії, механізм правової охорони нових сортів рослин, захист прав та законних інтересів селекціонерів і власників таких сортів, а також окремих рослин з генно зміненою структурою, що охороняються патентами на винаходи, правовідносин між

власниками і авторами рослин, що є результатом традиційних методів селекції та методів сучасної біотехнології [1, с. 23].

Проте, вживаючи у своїй праці терміни «сорти рослин», «селекційні досягнення у рослинництві» О. В. Пічкур не розкриває відмінності між вказаними термінами.

На нашу думку, термін «селекційні досягнення у рослинництві» у широкому розмінні найбільш виразно характеризує такий об'єкт правової охорони, як сорти рослин, який на сьогодні використовується у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин». Проте, його використання звужує сучасне уявлення про селекційні досягнення у рослинництві. На користь цієї тези говорять найбільш типові ознаки селекційних досягнень у рослинництві:

по-перше, селекція являє собою еволюцію рослин, що здійснюється творчою діяльністю селекціонера;

по-друге, результатом діяльності селекціонера є рішення конкретної практичної задачі, що полягає у виведенні нового сорту рослини;

по-третє, об'єктом селекційного досягнення в рослинництві є новий сорт;

по-четверте, вони потребують постійної охорони, яка здійснюється за допомогою правових норм та організаційних форм.

У той же час, селекційні досягнення у рослинництві потребують єдиного законодавчого акта. З цього приводу ми підтримуємо думку науковців про необхідність прийняття Закону України «Про селекційні досягнення», який крім іншого, вирішив би питання забезпечення захисту прав національних селекціонерів.

Родовим об'єктом права власності як складової юридичного складу адміністративного правопорушення є суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження суб'єктами права власності на сорт рослин, які охороняються адміністративно-правовими нормами. Тобто, правоможності щодо володіння, користування та розпорядження майном стосуються не тільки матеріальних речей, але й творів художника, письменника, вченого або винахідника [116, с. 78].

З цього приводу звернемося до ст. 3–1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», відповідно до якого суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин є:

- 1) автор (автори) сорту рослин;
- 2) інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин за договором чи законом.

Незважаючи на те, що у цій статті законодавець вживає термін автор (автори), в ст. 1 «Визначення термінів» цього ж Закону під автором сорту слід розуміти селекціонера, тобто людину, яка безпосередньо вивела або виявила і поліпшила сорт, права якого повинні бути захищеними. При цьому, слід наголосити, що ці права пов'язані із сортом рослин, як об'єктом права інтелектуальної власності. Тобто, творчою діяльністю людини.

З цього приводу слід навести думку Г. Гегеля, який стверджував, що знання і таланти, властиві вільному людському духу, не є чимось зовнішнім, а складають його внутрішні якості. Але їхній власник здатний «оцінювати», матеріалізувати їх, і тоді результати цієї матеріалізації починають підходити під визначення речей, після чого на них повною мірою можуть поширюватися правові норми, що регулюють відносини придбання, володіння і відчуження. Природа цих правових норм символічна, оскільки вони маніфестують панування людської волі над предметністю, що знаходиться за межами суб'єктивності, тобто за межами індивідуального. Це маніфестування відбувається за допомогою того, що «я привношу в річ іншу мету, іншу, ніж та, яку вона безпосередньо мала, я даю живій істоті як мою власність іншу душу, не ту, яку вона мала; я даю їй мою душу». Піднімаючи проблему охорони інтелектуальної власності, він стверджував: «Суто негативним, але й найпершим заохоченням науки і мистецтва є прийняття заходів, завдання яких захищати тих, хто працює в цій сфері, від крадіжок і забезпечити їх власність, подібно тому, як найпершим і найважливішим заохоченням торгівлі і промисловості була їх охорона від грабунку на дорогах» [117, с. 122–126].

На думку сучасного вченого С. Г. Гордієнка, право інтелектуальної власності – це система правових норм, які закріплюють, охороняють і регулюють суспільні відносини, з належності та використання нематеріальної чи матеріалізованої власності, що належить юридичній чи фізичній особі [118, с. 135].

З огляду на предмет нашого дослідження, зазначимо, що предметом правопорушення у сфері селекційних досягнень у рослинництві є речі матеріального світу, яким притаманні спеціальні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру. До фізичних ознак належить те, що вказані речі можуть бути вилучені з володіння законного власника. Економічними ознаками таких речей є те, що вони повинні: мати цінову та споживчу вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини; бути відокремленими від природного середовища чи бути створені заново. Юридичними ознаками зазначеного майна є те, що, по-перше, таке майно повинно бути чужим для винного, по-друге, як правило, має належати на праві власності іншому суб'єкту права власності; по-третє, воно не повинно бути предметом правопорушення [119, с. 442–444].

Відповідно до норм чинного законодавства, правопорушення, об'єктом посягання якого є інтелектуальна власність, є майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності визначених ст. 37 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

При цьому слід врахувати, що право інтелектуальної власності та право власності на річ існують як самостійні правові категорії, пов'язані з наявністю між об'єктами права інтелектуальної власності і матеріальними об'єктами права власності значної кількості відмінностей.

По-перше, не кожен результат творчого пошуку підлягає правовій охороні, а лише той, який відповідає вимогам закону. Тобто, якому надана правова охорона.

По-друге, існування права інтелектуальної власності, хоча воно і є абсолютним, виключним правом, обмежено певним строком, визначеним частиною 2 ст. 41 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

Тим самим, видовим об'єктом правопорушень, зазначеного у ст. 51–2 КУпАП, є врегульовані нормами закону суспільні відносини з приводу володіння, користування та розпорядження суб'єктом права інтелектуальної власності (володілець патенту, власник майнового права) на селекційні досягнення у рослинництві.

Досліджуючи проблемні питання адміністративно-правової охорони права власності В. В. Галуцько наголошує, що в умовах сьогодення структура адміністративного права у сфері охорони права власності є несистематизованою та не зовсім впорядкованою. Виходячи із цього, першочерговим кроком у виробленні теорії адміністративно-правової норми, на нашу думку, має бути систематизація адміністративно-правових норм у сфері охорони власності [109, с. 138].

Висвітлюючи проблему об'єкта адміністративного права, Є. В. Курінний пропонує здійснювати втілення в життя його складових осередком алгоритму дій, що складаються із трьох стадій – формування, нормативного закріплення та безпосередньої реалізації. При цьому вченим зазначається, що на першій стадії відбувається формування об'єкта адміністративного права, що є постійним процесом, під час якого виникають, змінюються або ліквідуються окремі групи потреб та інтересів, реалізація яких потребує адміністративно-правової регламентації; в умовах другої стадії здійснюється матеріалізація сформованих часток шляхом закріплення їх у відповідних правових нормах; основу третьої стадії становлять адміністративно-правові відносини. Безпосередньо реалізація складових об'єкта адміністративного права відбувається за допомогою двох комплексних владних форм – владно-управлінської діяльності та адміністративно-правового захисту, що у свою чергу, поділяється на державне і комунальне управління та адміністративну юстицію і адміністративну відповідальність. Складові адміністративно-правового захисту реалізують складні за своїми

конструкціями групи об'єктів адміністративного права, перший шар яких утворюють невідомі у життя потреби інтересів, а другий – складові захисного призначення, реалізація яких обумовлює поновлення деформованого формату здійснення владно-управлінських функцій [120, с. 31–33].

У свою чергу, О. І. Харитонова, зробивши акцент на обґрунтуванні важливості зв'язку адміністративно-правових правовідносин з адміністративно-правовими нормами, запропонувала таку методологічну схему дослідження адміністративно-правових охоронних відносин: «у разі порушення вимоги поводитись певним чином», замість регулятивних правовідносин виникають охоронні (регулятивні трансформуються в охоронні), підставою до чого є припис норми права та вчинення адміністративного делікту. У цьому випадку, на її думку, йдеться вже не про реалізацію встановлених адміністративно-правових регулятивних норм, якими були визначені вимоги до поведінки зобов'язального суб'єкта, а про реалізацію положень охоронних адміністративно-правових норм, які передбачають встановлення нових прав і обов'язків [121, с. 38].

Підтримуючи методологічні прийоми дослідження шановних вчених, вважаємо, що вони можуть бути у дещо видозміненому вигляді застосовані при формуванні змісту та сутності адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві, а саме:

- 1) шляхом формування потреб інтересів суб'єктів права інтелектуальної власності у сфері селекційних досягнень у рослинництві;
- 2) вироблення пропозицій щодо внесення змін в чинний КУпАП в частині охорони селекційних досягнень у рослинництві.

Проте, такі пропозиції про внесення змін в КУпАП, з метою утворення цілісної системи правової охорони селекційних досягнень, можна буде вносити після прийняття Закону України «Про селекційні досягнення».

Наведене свідчить, що науковці у своїх дослідженнях оперують такими поняттями, як «охорона» та «захист», що дало підстави В. В. Галуньку зробити висновок, що адміністративно-правова охорона права власності буде досягатися як охоронною (захисною), при безпосередньому порушенні права власності, так і

регулятивною функцією права при попередженні протиправних посягань на право власності [109, с. 139–140]. Вчений вважає, що «охорона» в юридичному розумінні означає позитивний стан норм права, направлений на безпосередній захист суб'єктивних прав і законних інтересів осіб від можливих порушень. У свою чергу, «захист» відображає динаміку та способи й форми, які передбачені законодавством для відновлення правового становища потерпілого, притягнення винного до юридичної відповідальності, та застосовується тоді, коли суб'єктивне право вже порушено [109, с. 195].

Підходи щодо розмежування категорій «охорона» і «захист» притримуються і представниками науки цивільного права. Зокрема, Р. Б. Шишкою та О. М. Мельник у своїх працях досліджували проблемні питання пов'язані із правовою охороною об'єктів права інтелектуальної власності.

Р. Б. Шишка досліджуючи проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності, влучно, як для нашої роботи стверджує, що правовий механізм держави, з одного боку, визначально повинен регулювати відносини на користь людини, надати їй можливість без дозволу реалізовувати належні права та правомірні інтереси, забезпечити високий рівень охорони, а в разі порушення цих прав – своєчасний та ефективний захист. Він вважає, що тим самим є можливість для певного логічного взаємозв'язку: охорона права людини взагалі – охорона приватних прав людини – охорона прав на творчу діяльність – охорона прав на результати творчої діяльності [122, с. 19–20].

Вчений зазначає, що генезис охорони виявляється у здатності його механізму врегулювати суспільні відносини на користь носія суб'єктивного права і правомірного інтересу та забезпечити максимально наближене до диспозиції норми права саморегулювання цих відносин на практиці. Значущість цих відносин надає їм міжнародно-правову та національну охорону та засадах універсалізму права. Охорона права на творчу діяльність є напрямком охорони прав людини взагалі і здійснюється різними засобами і способами [122, с. 25].

О. М. Мельник досліджуючи проблемні питання пов'язані із захистом права інтелектуальної власності, як на нашу думку, розглядає це питання дещо звужено,

оскільки акцентує свою увагу на цивільно-правовому та кримінально-правовому захисті права інтелектуальної власності. При цьому вона зауважує, що правова охорона і захист прав – різнозмістовні поняття. Під охороною прав прийнято розуміти всю систему правового забезпечення тих чи інших відносин, тієї чи іншої діяльності. Це правове регулювання відносин, які складаються у процесі тієї чи іншої діяльності, починаючи від виникнення даних відносин і до їх припинення [123, с. 303, с. 343].

На нашу думку, такий підхід щодо захисту права інтелектуальної власності не в повній мірі охоплює захист суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності на належні їм об'єкти такого права, оскільки, наприклад, існує, ще й адміністративно-правовий захист, або, як його ще називають (спеціальний).

Зокрема, спеціальний (адміністративний) спосіб захисту може здійснюватися шляхом подання заяв і скарг до органів державної влади (управління) і відповідне вирішення справ безпосередньо органами державного управління та його посадовими особами.

Наприклад, згідно частини першої ст. 30 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» будь-яка особа може подати Установі вмотивоване заперечення щодо виникнення прав на сорт на підставі невідповідності його вимогам, встановленим цим Законом, протягом трьох місяців від дати опублікування відомостей про заявку в офіційному виданні.

В-першу чергу стосується об'єктів промислової власності, тому, що зазначений спосіб передбачає процедури опротестування видачі патентів чи інших неправомірних дій. Наприклад це може бути помилкова видача патенту, що зачіпає інтереси інших патентоволодільців, які й подають протести на видані патенти, тощо. Проте, подання скарг на рішення, дії або бездіяльність органів державного управління його посадових осіб не може вважатися спеціальним засобом захисту у разі звернення особи до суду, а лише як виняток. Вони вказують, що спеціальний спосіб розгляду справ здійснюється на основі спеціальної спрощеної процедури і порівняно з цивільним або господарським

судочинством є більш оперативним, створює можливості для швидкого відновлення порушених прав і включає багато судових процедур. Але, у той же час обсяг процесуальних гарантій значно вужчий, ніж судовий.

Спеціальний спосіб захисту має, як свої переваги, так і свої недоліки порівняно з судовим захистом [43, с. 169–170].

Водночас спеціальний спосіб захисту може здійснюватися стосовно об'єктів права інтелектуальної власності, в законодавчих актах яких встановлено такий порядок. Наприклад, в ст. 36 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» зазначено, що оскарження рішення стосовно заявки, заявник має право оскаржити будь-яке рішення Державної служби з охорони прав на сорти рослин щодо заявки до суду. Тобто, у разі якщо заявник звернувся до Установи, яка на думку заявника не задовольнила його вимог, останній має право звернутися до суду.

Відповідно до чинного законодавства за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності, інше порушення об'єкта права інтелектуальної власності, в залежності від настання шкідливих наслідків, винні особи можуть бути притягнуті до цивільно-правової, адміністративної, або кримінальної відповідальності. Незалежно від виду юридичної відповідальності, вину особи може встановити тільки суд. У той же час, захист суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності може здійснюватися і в адміністративному порядку. Наприклад, згідно частини третьої та четвертої ст. 28 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», у разі виявлення Установою (на сьогодні, де-факто це Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України, а де-юре – Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів) невідповідності запропонованої назви сорту встановленим вимогам заявнику надсилається експертний висновок з вимогою запропонувати іншу назву сорту. Будь-яка особа може подати до Установи вмотивоване заперечення щодо запропонованої назви сорту протягом трьох місяців від дати опублікування її в офіційному виданні.

Продовжуючи питання пов'язані із охороною та захистом, на думку окремих вчених поняття «охорона» має ширший зміст і поглинає поняття

«захист», оскільки поряд із безпосереднім захистом прав людини, тобто активними діями, поняття «охорона» включає в себе всі юридичні засоби, які виконують превентивну, запобіжну функцію [124, с. 41– 42; 125, с. 339; 126, с. 168; 127, с. 6–7].

Проаналізувавши нормативно-правові акти та публікації вітчизняних науковців, ми дійшли висновку, що серед науковців не має єдиного підходу до сутності поняття охорона і захист прав інтелектуальної власності. Зокрема, у тлумачному словнику під поняттям «захист» розуміється охорона, тоді як поняття «охороняти» виражається як забезпечувати від чогось, захищати від чогось [128, с. 339, с. 692].

Для розкриття змісту охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності вважаємо за необхідне з'ясувати сутність цих понять.

На погляд, Р. Б. Шишки, механізм охорони прав інтелектуальної власності повинен включати в себе:

- розробку теоретичних засад побудови самого цього механізму;
- розробку та відстоювання цілісності проектів нормативних актів;
- гармонізацію законодавства про інтелектуальну власність із законодавством про зовнішньоекономічну діяльність;
- своєчасне внесення змін та доповнень до чинного законодавства відповідно до прийнятих на себе зобов'язань;
- створення відповідної інфраструктури забезпечення дієвості законодавства про інтелектуальну власність;
- виховну роботу з пропаганди положень законодавства і необхідності його дотримання;
- профілактичну роботу з попередження порушень чинного законодавства про інтелектуальну власність, законних прав та інтересів її суб'єктів;
- своєчасний розгляд справ про порушення прав інтелектуальної власності і винесення рішень [123, с. 335].

Наведене свідчить, що охорона об'єктів права інтелектуальної власності неможлива без механізму адміністративно-правового регулювання, важливим компонентом якого є норми адміністративного права.

Як наголошує В. К. Колпаков, адміністративне право має різні складові предмета регулювання і саме за допомогою його норм здійснюється адміністративно-правова охорона прав і свобод, законних інтересів різних суб'єктів правовідносин [129, с. 41].

На думку О. Д. Святоцького захист будь-яких суб'єктивних прав є правовим забезпеченням їх недоторканності, непорушності, а у разі порушення – застосування заходів примусового характеру, спрямованих на поновлення цих прав. У даному разі мова йде про захист права інтелектуальної власності. Він здійснюється в судовому або адміністративному порядку [130, с.13 –18].

Серед представників науки адміністративного права, які досліджували питання адміністративно-правової охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, теж існують різні підходи щодо тлумачення поняття «адміністративний захист». Так, Ф. О. Кіріленко під адміністративним захистом права інтелектуальної власності розуміє врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження результатами інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняється нормами адміністративного законодавства через правозастосовну діяльність уповноважених державних органів (посадових) осіб, що також спрямовані на попередження та припинення посягання на права свободи та законні інтереси фізичних та юридичних осіб у сфері інтелектуальної власності [131, с. 3 – 4].

Визначення поняття адміністративного захисту надає О. П. Світличний, який під адміністративним захистом прав на торговельну марку розуміє сукупність заходів адміністративного припинення, спрямованих на припинення порушень, відновлення і визнання прав та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, які застосовуються органами внутрішніх справ, митними органами та судами (суддями) за заявою чи скаргою правомочної особи або за власною ініціативою компетентного органу [132, с. 62].

Однак, як зазначає О. В. Тандир вищевикладені визначення поняття «адміністративного захисту» дещо звужують поняття «адміністративний захист прав суб'єктів права інтелектуальної власності» і не охоплюють всіх його складових. На його думку, під адміністративним захистом прав суб'єктів права інтелектуальної власності слід розуміти сукупність правових заходів, спрямованих на захист, відновлення і визнання їх прав, припинення порушень та застосування заходів адміністративного примусу, що застосовуються компетентним органом держави, їх посадовими особами та судами у разі порушення об'єкта права інтелектуальної власності [133, с. 28].

За відсутності дефініції поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва», надаємо авторське визначення поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва», під яким слід розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на захист прав та законних інтересів суб'єктів права селекційних досягнень у сфері рослинництва, щодо охорони та захисту права селекціонерів і інших суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин.

Вищенаведене дає підстави зазначити, що «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва» покликана забезпечити належну охорону суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності на селекційні досягнення. Здійснюючи незаконне використання селекційних досягнень у рослинництві, як об'єкта права інтелектуальної власності, порушник в першу чергу порушує суб'єктивні права власника чи/або законного користувача такого об'єкта.

Об'єктом адміністративного правопушення у сфері селекційних досягнень у рослинництві, є комплекс майнових і особистих немайнових прав, які крім автора (селекціонера) можуть належати юридичній особі і державі. Провідну роль в охороні прав власності на селекційні досягнення належить державним органам, які уповноважені забезпечити охорону прав власності від протиправних посягань.

Багатогранність змісту адміністративно-правової охорони прав інтелектуальної власності пов'язана із специфічністю її об'єктів. Специфічність

ст. 51–2 КУпАП обумовлена значною кількістю об'єктів інтелектуальної власності, до кожного із яких держава адміністративно-правовими нормами встановила юридичні вимоги в частині дотримання прав інтелектуальної власності. Публічно-правова охорона прав інтелектуальної власності здійснюється різноманітними органами державної влади. В залежності від об'єкта незаконного використання, право на складання протоколу про адміністративне правопорушення мають посадові особи різних органів державного управління.

У справах про адміністративні правопорушення за незаконне використання об'єктів інтелектуальної власності (ст. 51–2 КУпАП), відповідно до ст. 255 КУпАП протоколи про правопорушення мають право складати уповноважені на те посадові особи: органів внутрішніх справ; органів державної фіскальної служби; державні інспектори з питань інтелектуальної власності; державні інспектори ветеринарної та фітосанітарної служби.

Специфічність селекційних досягнень у рослинництві, як об'єкта права інтелектуальної власності, як й інших об'єктів включених до ст. 51–2 КУпАП полягає і в тому, що справи про адміністративні правопорушення розглядаються у судовому порядку.

Наведене свідчить, що охорона селекційних досягнень у рослинництві може здійснюватися як в судовому, так і в адміністративному порядку.

При цьому слід наголосити, що адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва не можлива без всього спектру правового регулювання, включаючи механізм правової охорони нових сортів рослин пов'язаного із захистом прав та законних інтересів селекціонерів і власників сортів рослин. Тобто, у широкому значенні її слід розуміти як відносини всіх правових явищ втілених у юридичні форми (закони, нормативно-правові акти, рішення органів публічної влади, здійснення експертизи тощо) [134, с. 59].

На виконання зазначених завдань у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві, як нами уже наголошувалося, необхідно прийняти Закон України «Про селекційні досягнення», внести відповідні зміни в норми ЦК України. Це

також стосується і ст. 51–2 КУпАП, пропозиції про внесення змін до цієї статті будуть розглянуті у наступних підрозділах роботи.

2.2. Система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин

Згідно зі ст. 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в установлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Серед органів державної влади важливе місце посідають органи виконавчої влади, що здійснюють функції державного управління економічним, соціально-культурним і адміністративно-політичним будівництвом. Від результатів діяльності цих органів понад усе залежить соціально-економічний і політичний стан країни. Саме ці органи виступають основним суб'єктом адміністративного права.

В адміністративно-правовій науці під органом виконавчої влади визнають частину державного апарату (організацію), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленної компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній і адміністративно-політичній сферах суспільного життя. Це поняття, як зазначає О. В. Дьяченко, найвагоміші ознаки органів виконавчої влади [135, с. 69].

Необхідно зазначити, що окремі питання діяльності суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин були предметом наукових розробок вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити таких, як Ю. Л. Бошицький, І. Г. Запорожець, Н. О. Можаровська, О. П. Орлюк, М. В. Пушкар, О. П. Світличний, О. В. Святоцький та ін.

Незважаючи на існуючі праці, в яких висвітлюються різні аспекти діяльності органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин, на сьогодні залишилося чимало дискусійних питань.

Враховуючи, що суб'єктами управління завжди виступають люди та їх об'єднання, де управління виступає як сфера суб'єктивної діяльності людей, здійснюється самими людьми і щодо людей [136, с. 218], управління у сфері охорони прав на сорти рослин теж здійснюється суб'єктами управління (тобто об'єднанням людей), що діють від імені публічних органів і утворюють певну систему.

Об'єктом впливу адміністративно-правових норм є діяльність органів виконавчої влади, при дослідженні системи суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин як об'єкта інтелектуальної власності, в першу чергу ми здійснимо дослідження тих суб'єктів управлінської діяльності, на яких державою покладено реалізацію відповідних повноважень в указаній сфері.

Традиційно суб'єкти державного управління поділяють на органи загальної та спеціальної компетенції. Органами загальної компетенції, тобто органами, для яких повноваження управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві є лише складовими загальних повноважень щодо вирішення питань, економічного і соціального розвитку держави та окремих регіонів.

Дослідники, як правило до таких органів, відносять Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Не є виключенням у цьому питанні й сфера охорони прав на сорти рослин. Наприклад, О. В. Кульчицька вказані органи відносить до органів загальної компетенції [68, с. 91].

На думку Н. О. Можаровської, «систему державних органів загальної компетенції становлять Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Центральні органи виконавчої влади, Конституційний суд, Прокуратура» [137, с. 228].

Якщо говорити про всю сукупність системи органів виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності, в зальному вигляді, більш сприятливим є підхід

до системи органів загальної компетенції висловлений О. В. Кульчицькою. Водночас науковий підхід щодо класифікації органів загальної компетенції, запропонований Н. О. Можаровською не в повній мірі розкриває всю систему органів загальної компетенції в указаній сфері.

На відміну від Н. О. Можаровської, О. В. Кульчицька органи спеціальної компетенції поділяє на декілька груп, зокрема, на органи, які здійснюють надвідомчі завдання, ті, що здійснюють відомчі та галузеві завдання та органи на які покладені спеціальні функції [68, с. 99].

На нашу думку, державні органи, які наділені управлінською компетенцією у сфері охорони прав на сорти рослин поділяються на органи загальної та спеціальної компетенції, проте, враховуючи, що питання системи органів загальної компетенції в науці адміністративного права, в тому числі й у сфері управлінської діяльності інтелектуальної власності є дослідженим, а правова охорона прав на сорти рослин має свою специфіку, вважаємо, що з метою розгляду цього питання доцільним звернутися до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», який є основним джерелом нормативно-правового регулювання в указаній сфері, а також та інших нормативно-правових актів.

Аналіз Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та інших нормативно-правових актів дає підстави констатувати, що органом загальної компетенції державного управління у сфері охорони прав на сорти рослин є Кабінет Міністрів України.

Згідно ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальним перед Президентом України та підконтрольним і підзвітним Верховній Раді України [42]. У загальних рисах ці повноваження визначені ст. 116 Конституції України і конкретизовані в ст. 6 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», відповідно до якого КМУ:

– спрямовує і координує роботу центральних органів виконавчої влади щодо виконання цього Закону;

– видає нормативно-правові акти з питань охорони прав на сорти рослин і контролює їх виконання, призначає на посаду та звільняє з посади керівника Установи та його заступників за поданням керівника центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики;

– організовує міжнародне співробітництво з питань охорони прав на сорти рослин;

– утворює консультативно-дорадчі органи для забезпечення ефективності реалізації своїх повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин із забезпечення конституційних прав і свобод громадян України щодо регулювання їх майнових і немайнових відносин, які виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом інтелектуальної власності на сорти рослин.

Підкреслюючи важливу роль Кабінету Міністрів України в системі суб'єктів управлінської діяльності, слід наголосити, що провідну роль в управлінській діяльності охорони прав на сорти рослин відіграють органи спеціальної компетенції, основним завданням яких є забезпечення реалізації державної політики, правоохоронної діяльності та здійснення нагляду (контролю) за її здійсненням. У той же час, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» не деталізує, які саме органи покликані здійснювати безпосереднє державне управління в указаній сфері, а тільки розкриває їх повноваження. Наприклад, ст. 7 цього Закону розкриває повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності, ст. 8 повноваження і обов'язки центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики у сфері охорони прав на сорти, а ст. 9 повноваження і обов'язки Установи у сфері охорони прав на сорти.

Цілком свідомо законодавець в Законі України «Про охорону прав на сорти рослин», як доречі і в інших законах, не конкретизує, які це органи.

З цього приводу В. Мартиненко зазначає, що «держава постійно вирішує ті соціальні проблеми, які сама ж раніше створила або, щонайменше, сприяла своєю управлінською діяльністю їх виникненню. Вирішуючи їх таким чином, держава сприяє розвитку проблемного суспільства, яке тому й проблемне, що воно

первинно було насильно трансформоване під впливом державно-управлінської діяльності» [138, с. 6].

Аналіз праці І. Г. Запорожець, яка у межах окремого підрозділу дисертаційної роботи «Управління у сфері охорони прав на сорти рослин», свідчить, що вчена зосередила свою увагу на повноваженнях Кабінету Міністрів України, Міністерства аграрної політики, Державної служби з охорони прав на сорти рослин, Державної інспекції з охорони прав на сорти рослин та правоохоронних органах [139, с. 8].

На нашу думку, такий підхід на рівні дисертаційного дослідження щодо системи органів державного управління не в повній мірі розкриває діяльність інших органів державного управління, які мають безпосереднє відношення до регулювання відносин у сфері охорони прав на сорти рослин.

На сьогодні, питання діяльності органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин є недостатньо дослідженим. Підставою такого твердження є останні зміни, що відбулися в системі центральних органів виконавчої влади, зокрема, це стосується і досліджуваної сфери.

Слід наголосити, що ліквідація та створення нових центральних органів виконавчої влади в нашій державі набуло масового характеру. Так, до прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» №442 від 10 вересня 2014р. центральним органом виконавчої влади, який крім іншого, забезпечував реалізацію державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин, була Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України [29]. Реорганізувавши Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України, Кабінет Міністрів України поклав вищезазначені функції на новоутворену Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Проте, і до цього часу відповідні повноваження у сфері охорони прав на сорти рослин виконує Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.

Тільки за останні три роки управлінська діяльність у сфері охорони прав на сорти рослин як одного із об'єктів права інтелектуальної власності зазнає

суттєвих змін. Крім Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, на яку сьогодні покладено відповідні функції в указаній сфері, такими органами були Держсортслужба України, а у певний період значні повноваження у сфері охорони прав на сорти рослин було покладено і на Держсільгоспінспекцію України, яку було ліквідовано постановою Кабінету Міністрів України №442 від 10 вересня 2014р.

Таким чином, за останні три роки суб'єктами управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин було декілька органів виконавчої влади, включаючи державні служби та державні інспекції.

Що стосується діяльності колишніх державних інспекцій, з цього приводу в адміністративно-правовій науці існують різні види класифікації прав державних інспекцій. Наприклад, Я. А. Здир виділяє дві основні групи повноважень державних інспекцій по здійсненню контролю: повноваження по організації контролю та нагляду; повноваження по застосуванню заходів примусу до винних осіб [140, с. 97].

О. О. Кармолицький запропонував розділити усю сукупність прав державної інспекції на три основні групи: права, пов'язані з попередженням правопорушень; права щодо припинення правопорушень; права щодо застосування адміністративних, а у деяких випадках і фінансових санкцій [141, с. 53].

Майже такої думки дотримується Н. В. Лебідь, яка зазначає, що державні інспекції наділені цілим комплексом державно-владних надвідомчих повноважень, які доцільно розділити на три групи: повноваження щодо попередження правопорушень; повноваження щодо припинення правопорушень; повноваження щодо застосування адміністративних стягнень. Автор окремо виділяє ще одну групу – повноваження нормотворчого характеру, до якої належать: повноваження щодо розробки і затвердження норм і правил; повноваження щодо участі в розробці правил і норм; повноваження щодо видання чи підготовки технічних норм [142, с. 74–75].

На нашу думку, класифікація запропонована Я. А. Здиром, О. О. Кармолицьким та Н. В. Лебідь не може зводитися тільки до попередження, припинення правопорушень та застосування адміністративних санкцій. Наприклад, здійснений аналіз управлінських повноважень, які в останній час було покладено на Держсільгоспінспекцію України у сфері охорони прав на сорти рослин, свідчить про те, що управлінські повноваження цього органу були значно ширшими, ніж у інших органів виконавчої влади, тому запропонована класифікація відповідних органів вищеназваними науковцями не може зводитися тільки до питань пов'язаних із адміністративними правопорушеннями.

У цьому питанні ми підтримуємо думку О. Ю. Піддубного, який досліджуючи правове становище державних сільськогосподарських інспекцій зазначає, що окрім каральних повноважень, інспекції, як і решта органів виконавчої влади, мають управлінські, розпорядчі, статистичні, інформаційні, реєстраційні та інші повноваження, що дозволяє їм не тільки боротись з порушеннями законодавства, а й успішно регулювати діяльність підвідомчих сфер [143, с. 10].

Водночас висока динамічність та інтенсивність політичних і соціально-економічних процесів у суспільстві й державі потребують переосмислення багатьох теоретичних і практичних розробок правової науки, у тому числі відносно органів виконавчої влади. Інститут цих органів, не дивлячись на порівняно недавнє їх становлення з початку проголошення незалежності української держави, встиг не тільки посісти важливе місце у системі державної влади України, але й відчувати трансформацію, пов'язану зі зміною уявлень про місце і роль органів виконавчої влади в загальній системі влади і більш чітким втіленням у життя принципу розподілу влад.

Динамічність об'єктів управління визначає необхідність постійного удосконалення, зміни його організаційної структури [141, с. 4–5].

З цього приводу в науковій літературі можна знайти різні дефініції визначення органу держави. Наприклад, В. П. Рубцов органом держави називає первинну державну інстанцію, яку засновує держава, створює її в установленому

порядку і діє за її повноваженнями [142, с. 229], тоді як В. В. Лазарєв поняття органу держави наближає до поняття апарату держави та визначає, що органом державної влади є самостійний підрозділ апарату держави, що створений у встановленому законодавством порядку, має встановлену законом структуру та наділений певною компетенцією [143, с. 92].

У свою чергу В. С. Нерсисянц в органі держави вбачає два основні моменти: державний орган, на його переконання, це основний елемент апарату держави, що наділений певною компетенцією [144, с. 567].

Підкреслимо, що ефективність функціонування сучасної система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин залежить від досконалості й повноти його адміністративно-правового впорядкування. Питому вагу у цій системі займають органи виконавчої влади як суб'єкти державного управління, яке є серцевиною всієї управлінської діяльності [145, с. 21].

З метою з'ясування системи органів управлінської діяльності у сфері охорону прав на сорти рослин звернемося до Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та інших нормативно-правових актів.

Ст. 7 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» визначає повноваження центрального органу виконавчої влади у сфері інтелектуальної власності, проте не вказує який це орган. Детальний аналіз норм цього Закону, інших нормативно-правових актів, зокрема, Положення про Державну службу інтелектуальної власності України [149] дає підстави говорити про дещо неадекватну ситуацію, що склалася у правовому регулюванні сферою селекційних досягнень у рослинництві. Підставою такого твердження є діючі нормативно-правові акти у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності, розглянено їх.

Відповідно до Положення про Державну службу інтелектуальної власності України, Державна служба входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності. Тобто, згідно ст. 7 Закону України «Про охорону прав на сорти» Державна служба інтелектуальної власності України покликана здійснювати реалізацію державної

політики і щодо такого об'єкта права інтелектуальної власності, яким є сорти рослин.

Не зважаючи на таке нормативно-правове закріплення, реалізацією державної політики у сфері інтелектуальної власності здійснюють й інші органи виконавчої влади. Наприклад, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, про яке мова буде йти у подальшому.

З огляду на те, що реорганізувавши Державну ветеринарну та фітосанітарну службу, КМУ постановою №442 від вересня 2014р. поклав виконання відповідних функцій на новостворену Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, у той же час, як нами уже наголошувалося, виконання відповідних повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин і сьогодні здійснює Держветфітослужба України.

Відповідно до покладених на цю службу завдань, крім розробки та внесення пропозиції щодо формування державної політики у галузі ветеринарної медицини, сферах карантину та захисту рослин, нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві, щодо охорони прав на сорти рослин проводить державну науково-технічну експертизу сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності; організує та здійснює державне випробування сортів рослин з метою визначення придатності для поширення їх в Україні; приймає заявки на сорти рослин та проводить їх експертизи, ухвалює рішення щодо них; видає охоронні документи на сорти рослин; проводить атестацію та реєстрацію представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин та веде їх Реєстр; сприяє формуванню та розвитку ринку сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності, налагоджує співробітництво у сфері охорони прав на сорти рослин з міжнародними фінансовими організаціями, суб'єктами підприємницької діяльності, іноземними фізичними та юридичними особами, в тому числі, з метою формування спеціалізованих фондів сприяння розвитку інтелектуальної власності на сорти рослин; сприяє розвитку ринкової інфраструктури у сфері цивільного обігу сортів рослин як об'єктів інтелектуальної власності та охорони прав на них.

Водночас норми Положення про Держветфітослужбу України не містять вказівку, що цей орган «забезпечує реалізацію державної політики у сфері інтелектуальної власності» і навпаки, у свою чергу Положення про Державну службу інтелектуальної власності України не містять вказівку, що цей орган «здійснює реалізацію державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин як на об'єкти інтелектуальної власності».

Стаття 8 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», визначає повноваження і обов'язки центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики у сфері охорони прав на сорти. На сьогодні органом державного управління в указаній сфері є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Відповідно до Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України, затвердженого Указом Президента України від 23 квітня 2011р. №500/2011 Мінагрополітики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин [150].

Згідно із пунктом 4 Положення, відповідно до покладених завдань Мінагрополітики України затверджує: порядки апробації сортових посівів і насаджень, здійснення ґрунтового та лабораторного сортового контролю, перевірки збереженості сорту рослин; положення з проведення апробації селекційних досягнень; порядок реєстрації договору про передачу майнового права на сорт і договору про передачу права на використання сорту; порядок складання й подачі заявок на надання патенту на сорти рослин і посвідчення про авторство на сорти рослин, проведення їх експертизи; правила складання і подачі заявки на сорт рослин; положення про атестаційну комісію із придбання прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин; положення про державний реєстр прав власників сортів рослин і про видачу патентів України на сорти рослин; порядок ведення реєстру представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин; порядок визначення уповноваженого закладу експертизи сортів рослин; порядок ознайомлення з матеріалами заявки на сорт і

відомостями, занесеними до державного реєстру прав власників сортів рослин; порядок поширення в Україні сорту, на який не поширюється виключне право власника. Також, цей орган установлює критерії заборони поширення сортів в Україні.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», одним із органів спеціальної компетенції у цій сфері є Установа, яка забезпечує реалізацію норм цього Закону та інших нормативно-правових актів про охорону прав на сорти рослин. На сьогодні таким органом спеціальної компетенції у сфері охорону прав на сорти рослин є Держветфітослужба України.

Здійснений аналіз Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» дає підстави зазначити, що за межами законодавчого регулювання залишилося Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (у першу чергу це пов'язано з тим, що законодавець при частій зміні в системі органів виконавчої влади, не встигає прийняти відповідні зміни до законодавчих актів), яке крім іншого, спрямовує і координує діяльність Державної служби інтелектуальної власності України. Відповідно до Положення Мінекономрозвитку України входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики, в тому числі у сфері інтелектуальної власності [151].

Наведене свідчить про певну колізію правових норм у регулюванні відносин у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності, складовою яких є сорти рослин. Досить спірним залишається питання, щодо державного управління селекційними досягненнями у рослинництві, складовою якого є сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності. Невипадково, з приводу правового регулювання відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві в юридичній літературі існують різні думки. Наприклад, В. Г. Третьякова вважає доцільніше охорону матеріалізованих об'єктів селекції здійснювати в межах єдиного закону. Правові питання, пов'язані з регулюванням насінництва в країні, охороною генетичного фонду рослин як джерел вихідного матеріалу для наступних селекцій, екологічним контролем за використанням досягнень селекції

повинні регламентуватися в рамках єдиного комплексного всесоюзного нормативного акту – Закону «Про селекційну діяльність і правової охорони біологічних об'єктів», який дозволить охопити значно більше коло питань, ніж всі нормативні акти, які існували до теперішнього часу [152, с. 23].

У свою чергу В. Ю. Лебедев пропонує виділити правову охорону інтелектуальної власності на сорти рослин в самостійний правовий інститут, спочатку створивши урядові акти у вигляді положень про охорону селекційно-племінних досягнень, а потім Закон України «Про охорону селекційних досягнень» [153, с. 27].

Окрім того, серед дослідників існують різні думки щодо такого об'єкта права інтелектуальної власності, яким є сорт рослин. В інституті права інтелектуальної власності його об'єкти поділяють на об'єкти авторського прав і суміжних прав, об'єкти промислової власності та нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

У своїй переважній більшості дослідники відносять сорт рослин до об'єктів промислової власності. Так, В. О. Жаров до об'єктів промислової власності відносить право на результати інтелектуальної діяльності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, топографії інтегральних мікросхем, сорти рослин та комерційну таємницю [154, с. 32]. Автор теж поділяє ці думки. Проте, у свій час О. А. Підпригора з цього приводу зробив застереження, що на відміну від інших об'єктів промислової власності, які являють собою технічні рішення, сорт рослин відноситься до об'єктів живої природи, у зв'язку з цим їх називають винаходами, які створюють (поліпшують, удосконалюють) об'єкти живої природи [155, с. 5].

Незважаючи на правові колізії законодавчого регулювання управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин, здійснений аналіз Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та інших нормативно-правових актів, дає підстави зазначити, що органами державного управління спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин є:

Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України;

Державна служба інтелектуальної власності України;
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;
Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Наведений перелік органів спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин не є повним, оскільки крім вказаних органів, державне управління здійснюється й іншими органами виконавчої влади, завдання яких є забезпечення реалізації державної політики в окремих галузях економіки чи сферах управління. Повноваження таких органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин носять надвідомчий або галузевий характер, тобто поширюються на певну сферу, з правом у межах своєї компетенції координувати діяльність інших органів державного управління.

Зокрема, галузевий характер, у сфері охорони прав на сорти рослин мають Державна фіскальна служба України та Антимонопольний комітет України.

Державна фіскальна служба України вживає заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів. У апараті Державної фіскальної служби України вищевказана функція покладена на Управління організації митного контролю та оформлення Департаменту митної справи, у складі якого функціонує Відділ захисту прав інтелектуальної власності та експортного контролю. Державна фіскальна служба України відповідно до своїх функцій забезпечує ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, до складу якого на підставі заяв власників майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності вже внесено більше 1,5 тис. об'єктів [156].

Особливості спеціального статусу Антимонопольного комітету України обумовлюються його завданнями та повноваженнями. Цей орган відіграє провідну роль у формуванні конкурентної політики, яка визначається Законом України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993р. [157]. Зокрема, на виконання Глави 2 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 липня 1996р. Антимонопольний комітет вживає заходів щодо неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності [158].

Суб'єктами управління у сфері охорони прав на сорти рослин як об'єкти інтелектуальної власності є також правоохоронні органи. Так, І. Г. Запорожець, розглядаючи систему органів управління у сфері інтелектуальної власності, виділяє як окрему групу правоохоронні органи, до яких відносить «органи внутрішніх справ України, Службу безпеки України, органи прокуратури, податкову міліцію України, Управління державної охорони України, органи державного департаменту з питань виконання покарань, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, органи охорони державного кордону. Вона зазначає, що «аналіз нормативних актів, які закріплюють правовий статус вказаних державних правоохоронних інституцій (а саме їх завдання, функції та повноваження) свідчить, що деякі з них (органи внутрішніх справ України, Служба безпеки України, податкова міліція України) є суб'єктами управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності» [139, с. 41– 42].

Така пропозиція може стосуватися всієї системи управління у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності. Проте, включення внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України до системи органів управління у сфері інтелектуальної власності, як на нашу думку не є переконливим.

Наведене свідчить про наявні правові недоліки в правовому регулюванні управлінською діяльністю у сфері охорони прав на сорти рослин. Поклавши функції з охорони прав на сорти рослин на Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, законодавець не створив необхідні праві й економічні умови належної охорони прав на сорти рослин як об'єкта права інтелектуальної власності.

На нашу думку, сучасна система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин не може в повній мірі забезпечити охорону суб'єктивних прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

З метою удосконалення державного управління та адміністративно-правової охорони селекційних досягнень у рослинництві України, ми вважаємо, що правова охорона сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності повинна

бути виділена в окремий правовий інститут. На цій підставі пропонуємо утворити Державну службу з охорони селекційних досягнень у рослинництві України.

Запропонована нами назва відповідає правовим аспектам охорони прав на сорт рослин як нетрадиційного об'єкта права інтелектуальної власності та трансферу сучасних методів біотехнології, що стосується створення цих об'єктів. Крім того, враховуючи потребу подальшого розвитку врегулювання договірних відносин між науково-селекційними і господарськими насінневими структурами, між творчими індивідами і колективами розумової праці та їх роботодавцями, що є основою економіки селекційної та насінневої справи, створення такої служби буде відповідати охороні прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

Цілком усвідомлюємо, що останніми роками здійснюється постійна ліквідація чи/або реорганізація органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин, а тому внесені нами пропозиції в частині новоствореного органу можуть бути сприйняті неоднозначно, такі соціальні процеси повинні регулюватися з боку держави дуже виважено, якщо це обумовлено інтересами всього суспільства. На нашу думку, новостворений орган може адекватно задовольнити потреби суспільства в досліджуваній сфері.

Для ефективного управління охороною об'єктів права інтелектуальної власності можливий і інший варіант удосконалення системи органів виконавчої влади. Наприклад, можливий варіант, який полягає в покладанні на Державну службу інтелектуальної власності України повноважень у сфері охорони прав на сорти рослин. З цією метою доцільно створення Департаменту з охорони селекційних досягнень у рослинництві в структурі Державної служби інтелектуальної власності України.

В основу проведення організаційних змін в Державній службі інтелектуальної власності України має бути покладено чітке уявлення про сукупність функцій Державної служби, визначених нормативно-правовими актами.

По-перше, включення сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності відповідає назві «Державна служба інтелектуальної власності України» і його статусу. До цього органу виконавчої влади також повинні бути включені всі інші об'єкти права інтелектуальної власності наведені в ст. 420 ЦК України [53].

По-друге, основним завданням Державної служби інтелектуальної власності України є реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності та внесення на розгляд Міністра пропозицій щодо формування державної політики у сфері інтелектуальної власності. В указаних завданнях мова йде про всю сукупність об'єктів права інтелектуальної власності, а не про якусь їх частину. Крім того, при проведенні експертизи назви сорту, що здійснюється згідно ст. 28 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», в підготовці експертних висновків щодо назви сорту в частині її співзвучності із зареєстрованими знаками для товарів і послуг, а також географічними зазначеннями походження товарів повинен брати участь експертний орган Державної служби інтелектуальної власності України – Державне підприємство «Український інститут промислової власності», який здійснює експертизу таких об'єктів.

По-третє, наша пропозиція враховує і об'єктивні тенденції сьогодення щодо оптимізації органів виконавчої влади.

Запропонований нами комплекс заходів реформування спрямований на уточнення та зміну функцій органів виконавчої влади у сфері охорони прав на сорти рослин, перегляд їх статусу і на цій основі – їх оптимізацію, забезпечення провідної ролі Державної служби інтелектуальної власності України в указаній сфері.

Таким чином, система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин має певні відмінності, яка пов'язана із специфікою сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності. Теоретично, органи державного управління спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин поділяються на органи спеціальної компетенції та органи, які здійснюють

надвідомчі, галузеві завдання, та органи, які виконують лише окремі функції у сфері охорони прав на сорти рослин [159, с. 233].

До органів державного управління спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин відносимо органи державного управління із підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації політики у сфері охорони прав на сорти рослин на державному та місцевому рівнях є одним із головних призначень, належить: Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України та підпорядковані їй територіальні органи.

До органів державного управління, який здійснює надвідомчі завдання належить: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

До органів державного управління, які здійснюють відомчі та галузеві завдання, належать:

- Міністерство аграрної політики та продовольства України;
- Державна служба інтелектуальної власності України;
- Державна фіскальна служба України;
- Антимонопольний комітет України.

Кожен із наведених нами органів виконавчої влади, діючи від імені та за дорученням держави, має певний правовий статус, виступає носієм відповідних повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує йому досягнення мети виконавчо-розпорядчої діяльності. Органи виконавчої влади наділяються необхідною оперативною самостійністю, що виражається в їх компетенції – предметах відання, правах, обов'язках, територіальних межах діяльності кожного окремого органу. Компетенція – це певний обсяг державної діяльності, покладений на конкретний орган, або коло питань, передбачених законодавством, іншими нормативно-правовими актами, які він має право вирішувати в процесі практичної діяльності [101, с. 69–70].

Безумовно, ефективне управління неможливе без наявності відповідних закладів експертизи державної охорони прав на сорти рослин. Провідну роль серед яких відіграє Український інститут експертизи сортів рослин, який був

утворений 1 червня 2002р. шляхом реорганізації Державного центру сертифікації, ідентифікації та якості сортів рослин Державної комісії по випробуванню та охороні сортів рослин [23].

Інститут є базовою науково-дослідною установою державної системи охорони прав на сорти рослин. Пріоритетними напрямками досліджень якого є:

- реалізація проектів у сфері охорони прав на сорти рослин;
- проведення державної науково-технічної експертизи сортів рослин, як об'єктів інтелектуальної власності. Так, на виконання ст. ст. 27, 29 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та з метою удосконалення дослідної роботи з кваліфікаційної експертизи сортів рослин, оптимізації проведення польових досліджень з кваліфікаційної експертизи сортів рослин, Наказом Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України від 27 березня 2014р. №277 затверджено перелік закладів експертизи державної системи охорони прав на сорти рослин для виконання кваліфікаційної експертизи сортів рослин [160].

Специфіка сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності накладає свій правовий режим на форми і методи управлінської діяльності у цій сфері. Незважаючи на розгалужену систему державного управління, провідним уповноваженим органом спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин є Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України та підпорядкованій їй Український інститут експертизи сортів рослин, а також державні центри експертизи сортів рослин з державними інспекціями з охорони прав на сорти рослин областей, державні сортодослідні станції, лабораторії та інші заклади експертизи, підприємства.

Окрім органів спеціальної компетенції, особливі повноваження у сфері охорони та захисту майнових та немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин мають правоохоронні та судові органи. Зважаючи, що питання цих органів в науці адміністративного права є дослідженим, вбачаємо доцільним питання пов'язане з їх діяльністю не розглядати.

Розглянуті нами суб'єкти управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин покликані забезпечити не тільки належну охорону суб'єктивних

прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту, але й створити належні умови набуття заявником прав на новий сорт рослин.

2.3. Правова охорона нових сортів рослин патентом

Сорт рослин є особливим об'єктом права інтелектуальної власності. Його неординарність полягає у тому, що у процесі матеріалізації ідеї створення нового сорту нематеріальна і матеріальна складові права власності на його рослини утворюють нерозривну єдність. На етапі державного випробування нового сорту рослин і прийняття рішення про визнання його охороноздатним селекційним здобутком, особисті немайнові та майнові права, відповідно до законодавства підлягають правовій охороні. Відносини, що виникають у зв'язку з одержанням, використанням, захистом, відчуженням і припиненням прав на сорти рослин в Україні регулюються Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» [22].

Для того, щоб отримати патент на новий сорт, він повинен відповідати умовам відмінності, однорідності і стабільності. Сорт вважається новим, якщо на дату надходження заявки про видачу патенту України на сорт, насіння даного сорту не продавалось чи не відчужувалось іншим шляхом автором сорту або його роботодавцем, або їх правонаступником для використання цього сорту: на території України більше одного року; більше шести років на території будь-якої іншої держави для винограду, деревних, декоративних, плодових культур та лісових порід; більше чотирьох років – для всіх інших культур.

Сорт вважається відмінним, якщо цей сорт явно відрізняється від будь-якого іншого сорту, який став загальновідомим до дати подання заявки до Установи. Сорт може визнаватись загальновідомим, якщо відомості про нього були наведені в офіційних каталогах, довідниках, публікаціях, або він використовувався, або заявка на такий же сорт вже раніше була подана до Установи. Сорт вважається однорідним, якщо рослини цього сорту за своїми ознаками досить однорідні. Сорт вважається стабільним, якщо його основні

ознаки залишаються незмінними після кожного розмноження, а в разі особливого циклу розмноження – в кінці кожного циклу розмноження.

Відповідно до чинного законодавства власником патенту на сорт можуть бути громадяни або юридичні особи України або іноземних держав та їх правонаступники. Зокрема, патент може бути видано: автору сорту, тобто людині, творчою працею якої створено цей сорт. Якщо над створенням сорту працювали декілька осіб, то всі вони визнаються співавторами даного сорту і право на одержання патенту належить їм всім у рівній мірі; роботодавцю – особі, з якою автор знаходиться в трудових відносинах за договором найму (контрактом). Власником патенту може бути роботодавець, якщо сорт створено в рамках виконання службових обов'язків або конкретного завдання, яке одержано робітником від роботодавця.

На території України можуть використовуватись тільки сорти, які допущені для господарського використання в Україні і увійшли до Державного реєстру прав інтелектуальної власності на сорти рослин.

Відповідно до частини першої ст. 15 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» права на сорт набуваються в Україні шляхом подання до Установи заявки, експертизи заявки та державної реєстрації прав.

Правові відносини, що виникають між заявником та службою з охорони прав на сорти рослин при поданні заявки на сорт з метою одержання патенту на сорт, визначаються Правилами складання та подання заявки на сорт рослин, затверджених наказом Міністерства аграрної політики України від 26 квітня 2007 року №287 [161]. У свою чергу ст. ст. 16, 17 та ст. 18 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» регламентують права селекціонера (автора сорту), роботодавця та правонаступника на подачу заявки на сорт рослин.

Відповідно до частини першої ст. 25 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» експертиза заявки має статус державної науково-технічної експертизи. Вона проводиться з метою встановлення відповідності заявки і сорту вимогам Закону та підготовки обґрунтованих експертних висновків і рішень за заявкою. Частиною другою ст. 25 того ж Закону встановлено, що експертиза

заявки проводиться визначеними Установою експертними закладами відповідно до цього Закону та встановлених на його основі правил. Тобто, законодавець цією нормою Закону уповноважив на той час Держсортслужбу, потім Держветфітослужбу України, а зараз Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, яка своїм рішенням повинна визначати експертну установу, де буде здійснюватися експертиза заявки на сорт рослин.

З цього приводу слід зазначити, що у свій час, всупереч частині другій ст. 25 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», Кабінет Міністрів України постановою №714 від 1 червня 2002р. уповноважив, що такою експертною установою є Український інститут експертизи сортів рослин [23].

Отже, з метою охорони прав на сорти рослин та на виконання ст. ст. 25, 26, 27 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», новостворена Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, повинна прийняти рішення про затвердження переліку закладів експертизи державної системи охорони прав на сорти рослин для виконання кваліфікаційної експертизи сортів рослин.

Дії, пов'язані з реєстрацією сорту рослин в Україні, регламентуються Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» та Положенням про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин [162].

Згідно частини першої ст. 33 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» державна реєстрація майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин здійснюється на підставі рішення про державну реєстрацію прав на сорт, тільки після сплати державного мита та за наявності документа про його сплату відомості.

Державна реєстрація майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин здійснюється, якщо він відповідає критеріям придатності сорту для набуття майнових прав інтелектуальної власності на нього, йому присвоєно назву та якщо він отримав позитивний висновок за результатами проведення

формальної і кваліфікаційної експертизи заявки на сорт рослин на підставі рішення Установи про державну реєстрацію майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин шляхом унесення відомостей про цей сорт до Реєстру патентів та сплати державного мита заявником.

Наведене свідчить, що державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин [162].

Згідно пункту 2.2. ст. 2 «Умови державної реєстрації майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин» Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин, правові відносини, що виникають між заявником та Установою при поданні заявки на сорт з метою одержання патенту на сорт, визначаються Правилами складання та подання заявки на сорт рослин, затвердженими наказом Міністерства аграрної політики України №287 від 26 квітня 2007р. [161].

Тобто, особа, яка бажає набути право на сорт рослин подає заявку, така заявка повинна відповідати Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та Правилам складання та подання заявки на сорт рослин.

Детальний аналіз Правил складання та подання заявки на сорт рослин, дає підстави говорити про те, що він не в повній мірі забезпечує охорону прав і законних інтересів майбутніх суб'єктів права інтелектуальної власності на сорт рослин при державній реєстрації майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин.

Підставою такого твердження є те, що цей нормативно-правовий акт встановлюючи вимоги до заявника та документів заявки, не встановлює строки розгляду поданої заявки.

Офіційним документом, призначеним для державної реєстрації заявок на сорти рослин є Державний реєстр заявок на сорти рослин, порядок здійснення якого здійснюється відповідно до Положення про Державний реєстр заявок на

сорти рослин, затвердженого наказом Мінагрополітики України від від 26 лютого 2003р. №42 [163].

При дослідженні ми не випадково зазначаємо «суб'єктів права інтелектуальної власності», оскільки на відміну від ст. 1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», в ст. 486 ЦК України зазначено, що суб'єктами права інтелектуальної власності на сорт рослин є: автор сорту та інші особи, які набули майнових прав інтелектуальної власності. Саме визначення поняття «суб'єкти права інтелектуальної власності», як на нашу думку, в більшій мірі відповідає правовій визначеності при охороні прав на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності.

Невизначеність строків розгляду поданої заявки на сорт рослин призводить до затягування розгляду таких заяв, а отже, порушує права і законні інтереси не тільки громадян і юридичних осіб. Від цього в цілому страждає й імідж держави. Зважаючи на те, що в пункті 4.1. Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин, зазначено, що видача патенту здійснюється в місячний строк від дати державної реєстрації майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, вбачається доцільним в Правилах складання та подання заявки на сорт рослин, передбачити строки розгляду поданої заявки на сорт рослин.

Оскільки, законодавець визначає заявку на сорт рослин, як сукупність документів, необхідних для реєстрації сорту і отримання охоронних документів, що засвідчують права на сорт, з метою забезпечення охорони прав і законних інтересів заявників, пропонуємо внести зміни до Правил складання та подання заявки на сорт рослин.

На підставі викладеного, пропонуємо доповнити чинні Правила складання та подання заявки на сорт рослин, затверджено наказом Міністерства аграрної політики України №287 від 26 квітня 2007р., статтею 6, яка б регламентувала питання строку розгляду поданої заявки на сорт рослин та викласти її у такій редакції:

«Стаття 6. Строки розгляду поданої заявки на сорт рослин».

6.1. Подана заявка на сорт рослин повинна відповідати встановленим вимогам.

6.2. У разі прийняття заявки на сорт рослин уповноваженою посадовою особою Установи, подана заявка підлягає реєстрації.

6.3. Перевірка і видача документів заявнику здійснюється в місячний строк після отримання заявки, яка може бути подана заявником або відправлена поштою.

Наведене свідчить, що охорона прав на сорт рослин повинна відповідати встановленій нормативно-правовим актам національній процедурі.

Отже, заявник з метою отримання патенту на сорт рослин, повинен, пройти встановлену нормативно-правовими актами процедуру патентування.

Під процедурою патентування прав на сорт рослин ми розуміємо встановлений нормативно-правовими актами порядок подання заявки на отримання патенту, здійснення експертизи на відповідність умовам патентоспроможності, державну реєстрацію майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчених патентом, що здійснюється шляхом внесення відповідних відомостей до державного реєстру патентів [164, с. 88].

Таким чином, якщо заявник зацікавлений в отриманні патенту в Україні, він повинен здійснити процедуру патентування встановлену нормативно-правовими актами, що відповідає національній процедурі.

Недоліком правового регулювання охорони прав на сорти рослин визначаємо не чітко визначені законодавцем обов'язки щодо використання назви сорту (ст. 49 Закону «Про охорону прав на сорти рослин»).

В частині 1 ст. 49 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» зазначено: «Будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, повинна застосовувати назву цього сорту навіть після закінчення строку дії правової охорони на нього». Проте, ця норма у більшій мірі відповідає ст. 47 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», оскільки норми цієї статті охоплюють обмеження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, а не норми ст. 49, яка має назву: «Обов'язки щодо використання назви сорту».

З метою удосконалення чинного законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, вважаємо доцільним внести пропозицію про внесення змін в ст. 47 та ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», а також пропонуємо частину 1 ст. 47 «Обмеження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин» Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», доповнити пунктом «г»), який викласти у такій редакції:

«г») будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, повинна застосовувати назву цього сорту навіть після припинення правової охорони прав на сорт».

На підставі зазначеного, пропонуємо внести зміни і в ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», частину 1 якої викласти у такій редакції:

«При використанні сорту дозволяється поєднувати його назву зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів. У цьому разі назва сорту повинна бути легко пізнаною».

Однією із складових успішного розвитку селекції і насінництва сільськогосподарських культур, що істотно впливає на економічні достатки суспільства є охорона прав на сорти рослин міжнародними нормативно-правовими актами. Нові сорти рослин з високою врожайністю, поліпшеною якістю або кращою стійкістю до шкідників і хвороб здатні значно збільшити продуктивність і якість продукції в сільському господарстві, садівництві та лісовому господарстві.

Крім набування прав на сорт рослин в нашій державі, частина 2 ст. 15 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» передбачає право особи на набування прав на сорт рослин в іноземних державах. Мова йде про цивілізоване завоювання ринку у певній країні, або декількох країнах – конкурентах.

Зважаючи на те, що нині охорона прав на сорт рослин за кордоном здійснюється за різними договорами та угодами, то важливим є вибір процедури патентування оптимальної для комерційних інтересів майбутніх правовласників. Такою процедурною формою заявки за кордоном може бути міжнародна реєстрація.

У цьому випадку, слід ще раз наголосити на специфічності сорту рослин, його відмінності від інших об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, це стосується процедури подання заявки щодо отримання патенту на інші об'єкти інтелектуальної власності, які крім міжнародної процедури отримання патенту, передбачають регіональну процедуру.

Регіональна процедура здійснюється за допомогою подання заявки в регіональне патентне відомство. У цьому випадку заявник використовує ту процедуру, яка встановлена відповідною регіональною конвенцією. Така процедура виправдовує себе тоді, коли заявник зацікавлений в охороні права власності на території декількох держав, які є учасниками одного й того ж регіонального договору чи угоди. Наприклад, до таких регіональних договорів належить Європейська патентна конвенція від 5 жовтня 1973р. [165].

Згідно пункту (1) ст. 52 Європейські патенти видаються на винаходи тільки в техніці, які є новими, промислово придатними і мають винахідницький рівень. Враховуючи, що сорт рослин в інституті права інтелектуальної власності відносять до винаходів, право на яке засвідчується патентом, у разі подання заявки на охорону прав на сорт рослин за кордоном, слід врахувати не тільки положення Конвенції UPOV, але й інших нормативно-правових актів, використання яких дасть змогу удосконалити процедуру оформлення заявки на сорти рослин за кордоном. Таким нормативно-правовим актом є Договір про патентне право, прийнятий 1 червня 2000р. у м. Женева [166].

Зважаючи на важливість цього договору, наша держава 22 листопада 2002р. приєдналася до нього [167]. Основна мета договору полягає у гармонізації та спрощенні формальних процедур, що стосуються національних та регіональних заявок та патентів. Договір містить суттєві виключення до вимог до дати подачі заявки, а також забезпечує максимальний набір вимог, які можуть застосовувати відомства сторін-учасниць договору. Проте, слід врахувати, що зарубіжне відомство може не приймати до уваги будь-які додаткові формальні вимоги відповідно до причин, розглянутих у цьому договорі.

Вершиною розвитку міжнародних правових відносин у сфері селекції і насінництва, співпраці з питань охорони прав на сорти рослин було створення міжурядової організації з охорони нових сортів – Конвенція UPOV [48]. За час дії конвенції в неї неодноразово вносилися відповідні зміни. Незважаючи на те, що Конвенція UPOV безпосередньо не пов'язана з Паризькою конвенцією з охорони промислової власності, а сорти рослин, які відомо відносяться до об'єктів промислової власності, але її побудовано за зразком цієї Конвенції з урахуванням нових тенденцій регулювання міжнародних правових відносин у сфері права інтелектуальної власності. Конвенція UPOV засновано на найважливіших принципах патентного права, зокрема таких, як рівноправність іноземних та національних заявників, вільний вибір держав, у яких одержуватиметься охорона прав на нові сорти рослин, чинність охорони визнаних прав на певній території, незалежність охоронних документів на сорт, виданих у різних країнах, закріплення права конвенційного пріоритету (строк дії якого становить 12 місяців з моменту подання первісної заявки на сорт рослин), забезпечення вільного розпорядження винятковими (чи абсолютними) правами на сорт.

Для того щоб новий сорт рослин підпадав під охорону ст. 5 Конвенції UPOV, він має відповідати наступним вимогам:

1) бути новим в тому сенсі, що сорт вважається новим, якщо на дату подання заявки на надання права селекціонера насінневий або рослинний матеріал цього сорту не продавався або не передавався іншим чином іншим особам селекціонером або за його згодою для використання сорту;

2) відрізнятися від сортів, що вже існують. Сорт вважається відмінним, якщо він явно відрізняється від будь-якого іншого сорту, існування якого на момент подання заявки є загальновідомим. Зокрема, подання заявки на надання права селекціонера або на внесення іншого сорту до офіційного реєстру сортів в будь-якій країні робить сорт загальновідомим з дати подання заявки, за умови, що в результаті подання цієї заявки було надано право селекціонера або сорт був внесений до зазначеного реєстру, залежно від конкретного випадку.

3) бути достатньо однорідним. Мається на увазі, що сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням варіації, яка може мати місце внаслідок особливостей його розмноження, він досить однорідний за своїм відповідним ознаками;

4) бути достатньо стабільним, якщо його відповідні ознаки залишаються незмінними після неодноразового розмноження чи, у разі особливого циклу розмноження, наприкінці кожного такого циклу.

Відповідно до ст. 11 Конвенції UPOV селекціонер має право вибрати країну, до якої він хоче подати свою першу заявку на набуття права селекціонера. Селекціонер, який належним чином подав заявку на подання охорони сорту рослин в одній із договірних сторін, протягом 12 місяців користується правом пріоритету на подання заявки на набуття права селекціонера на той самий сорт до організації будь-якої іншої сторони.

Рішення про надання сортові правової охорони приймається за результатами експертизи (ст. 5–9), під час якої перевіряється відповідність сорту зазначеним критеріям.

Визначаючи обсяг прав селекціонера на нові сорти рослин, Конвенції UPOV встановлює вимоги щодо дозволу селекціонера:

- виробництво чи репродукція (розмноження);
- доведення для кондицій для розмноження;
- пропонування для продажу;
- продаж чи будь-яка інша форму збуту;
- експорт;
- імпорт.

Водночас, селекціонер може обумовлювати надання такого дозволу певними вимогами і обмеженнями.

Конвенція UPOV встановлює строк охорони на сорти, що не може бути менше 20 років, від дати надання права селекціонеру. Мінімальний строк охорони нових сортів дерева, винограду не може бути менше 25 років.

Виведення нових сортів рослин вимагає істотних інвестицій в області спостереження, роботи, матеріальних ресурсів і грошей, та може тривати багато років (10–15 для більшості видів рослин). Проте один раз запущений в обіг, новий сорт в більшості випадків може легко репродукувати інші, позбавляючи тим виробника нового сорту можливості отримати вигоду зі зроблених ним інвестицій.

За результати системних аналітичних досліджень діяльності, пов'язаної з новими сортами рослин, науковцями встановлено, що у країнах членах UPOV здійснюється понад 70 відсотків комерційних операцій щодо передачі майнових прав на сорти. Частка договорів, пов'язана з передачею у використання сортів рослин економічно розвинених країн, складає 95 відсотків. Відповідно до Конвенції членами UPOV можуть бути країни, що мають адаптоване до її вимог законодавство про селекцію і державні органи, до компетенції яких віднесені охорона прав на нові сорти рослин, видача за результатами експертизи охоронних документів на них або анулювання таких документів, реєстрація договорів про надання ліцензій (дозволів) на виробництво та продаж насіння (садивного матеріалу) допущених до господарського використання зазначених сортів, розв'язання спірних питань щодо оформлення та використання майнових прав на них тощо [1, с. 53–54; 49, с. 6–15].

Адаптувавши вітчизняне законодавство у сфері охорони прав на сорти рослин до Конвенції UPOV, Україна в 1995р. приєдналася до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин [51]. Відповідно до Конвенції UPOV в нашій країні створені державні органи, до компетенції яких віднесено питання пов'язане із всією сукупністю охорони селекційних досягнень у рослинництві України.

Результати запровадження у більшості іноземних країн правової охорони сортів рослин відповідно до Конвенції UPOV, мало на меті у першу чергу, забезпечення захисту економічних інтересів селекціонерів та сприяння окупності коштів, що вкладаються в селекцію.

Проте, на відміну від селекціонерів іноземних країн, найбільш проблемним питанням у цій сфері, для вітчизняних селекціонерів та власників патенту – це питання пов'язані із виплатою винагороди, оскільки створення нових сортів рослин вимагає не тільки інтелектуальних витрат, але і великих матеріальних затрат.

Як зазначають дослідники, у середньому на створення нового сорту витрачається понад 10 років. Так, за розрахунками селекціонерів США, на невеличку за обсягом селекційну програму (це група з 4–5 чоловік, мінімальна кількість обладнання, приміщень та земельних ділянок для вирощування рослин і одержання їх насіння або садивного матеріалу), щорічно витрачається приблизно 250 тис. доларів США. Враховуючи строк створення сорту (6–12 років), загальні витрати можуть становити 1,5–3 млн. доларів. Але, як свідчить практика, ці витрати компенсуються за рахунок того, що новий сорт за умови інтенсивної технології його вирощування може забезпечити до 40–50 відсотків збільшення врожаю, більш адаптованого до негативного впливу відповідних захворювань рослин, шкідників та бур'янів. За даними статистики продуктивність праці в аграрному секторі майже на 20 відсотків залежить від стану селекційних досліджень, на ефективність яких безпосередньо впливають економічні і правові умови, пов'язані зі створенням та використанням нових сортів рослин [32, с. 26–35].

Система охорони сортів рослин в тому вигляді, в якому вона передбачена Конвенцією UPOV, дає виробнику нового сорту (в більшості випадків передовим фермерам) виключні права на використання свого сорту і заохочує його до нового вкладення грошей для виведення нових сортів, тим самим сприяючи розвитку сільського господарства, садівництва та лісового господарства. Більш того, система охорони сортів рослин UPOV включає важливе положення, за яким всі інші селекціонери звільняються від обов'язків перед селекціонером, який створив певний новий сорт під час використання останнього з метою отримання нових сортів – за деякими винятками.

Іншою важливою рисою Конвенції UPOV є так звана «фермерська привілея», відповідно до якої фермери можуть зберегти зібраний матеріал сортів, що охороняються, для розмноження на власних ділянках за умови, що дотримуються законні інтереси певних селекціонерів.

Користуючись правами на селекційні досягнення, селекціонер може захистити свій сорт рослин від незаконного використання фермером. Це означає, що фермеру не дозволяється продавати насіння або матеріал для розмноження (наприклад, яблука цього сорту). Але Конвенції UPOV визнає права фермерів на зберігання насіння для використання на власній земельній ділянці за певних умов.

Норми Конвенції UPOV у деякій мірі кореспондуються з частиною 2 ст. 47 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», де вказано, що будь-яка особа має право розмножувати у своєму господарстві, і це не вважається порушенням майнових прав володільця патенту, для власних потреб зібраний матеріал, одержаний нею у своєму господарстві вирощуванням сорту, що охороняється, чи сорту, на який поширюються положення частини третьої статті 39 цього Закону, за умови належності сорту до одного із ботанічних родів і видів.

З метою захисту законних інтересів володільця патенту щодо зазначених у частині другій цієї статті ботанічних родів і видів визначаються Кабінетом Міністрів України за такими принципами:

- а) розміри земельної ділянки не обмежуються;
- б) зібраний матеріал може доводитись до посівних кондицій з метою розмноження власником господарства або через надання послуг;
- в) власник малого господарства не сплачує винагороду володільцю патенту (під власником малого господарства тут слід розуміти власника господарства, що вирощує зібраний матеріал на площі, яка не перевищує площу, необхідну для виробництва 92 тонн зернових);
- г) інші власники господарств, що використовують сорт, зобов'язані сплачувати володільцю патенту за взаємним договором винагороду, яка повинна бути нижчою від тієї, що сплачується згідно з ліцензійною угодою за розмноження того ж сорту в тому ж регіоні.

Контроль за виконанням цієї статті та виданих відповідно до неї правил здійснює лише володільць патенту, а власники зазначених у цій частині статті господарств та особи, що надають їм послуги, зобов'язані надавати володільцю патенту на його запит відповідну інформацію щодо використання сорту. Така інформація може надаватися також офіційними особами, якщо вона отримана під час виконання ними своїх обов'язків.

Незважаючи на те, що патентування за кордоном є основою економіко-правового забезпечення експорту і продажу ліцензій за кордон, Г. А. Андрощук, досліджуючи проблемні питання зарубіжного патентування винаходів звертає увагу, що правова охорона за кордоном перешкоджає несанкціонованому виробництву аналогічної продукції в країні патентування, ускладнює конкурентам проведення наукових досліджень і розробок у певній галузі техніки. Зарубіжне патентування, зазвичай здійснюється з метою захисту експортної продукції. При цьому необхідно здійснювати комплексний захист експортної продукції чи послуг, забезпечуючи їх охорону як патентами (винаходи, корисні моделі, помислові зразки), так і свідоцтвами на товарні знаки, що ідентифікують цю продукцію або послуги. Також створюються стимули для укладання угод, спрямованих на забезпечення збуту продукції, отримання ліцензій на виготовлення запатентованої продукції та її реалізації [168, с. 40].

Проте, слід пам'ятати, що витрати на отримання патенту за кордоном призводить до додаткових, порівняно з національною процедурою, витрат. Доцільність патентування результатів інтелектуальної власності за кордоном повинна визначатися на основі аналізу співвідношення між економічною вигодою, одержаною при цьому та витратами на патентування.

Необхідно зазначити, що витрати на отримання патенту на винахід середньої складності та його підтримка в силі протягом перших 3 років (з урахуванням витрат патентного повіреного) можуть становити 3000–4000 євро в країнах Європи, 7500 євро в США, 9600 євро – в Японії [168, с. 46].

Як зазначають дослідники, в останні роки значно погіршилися показники зарубіжного патентування. Кількість зарубіжних патентів зменшилася на 46%.

Низькі показники патентування за кордоном свідчать про патентну незахищеність продукції, що експортується з України, та зумовлює істотні ризики її експорту. Значна частина потенційно значущих винаходів, отриманих українськими винахідниками, заявляються безпосередньо в патентні відомства зарубіжних країн без подання попередньої заявки в патентне відомство України [169, с. 384].

Аналіз процедурних заходів щодо одержання патенту на сорт рослин в Україні або свідоцтва на сорт в інших країнах-учасницях UPOV дозволяє стверджувати, що в обох випадках має реєстраційний механізм одержання охорони прав. Реєстраційна система розрахована на надання селекціонеру певних визначених указаними нормативно-правовими актами прав на новий сорт рослин. Водночас, при здійсненні процедурних заходів щодо одержання патенту на сорт рослин необхідно враховувати і положення Паризької конвенції, в ст. 3 якої наголошується, що громадянам інших держав-учасниць надається охорона об'єктів промислової власності, як і своїм громадянам, крім того, конвенція надає право пріоритету, тобто на підставі правильно оформленої першої заявки, поданої в одній з договірних держав, протягом певного строку просити охорону в будь-якій іншій договірній країні, зберігаючи при цьому як дату подання в будь-якій іншій державі дату подання першої заявки [59].

Однак, Паризька конвенція не усунула територіальної обмеженості дії патенту та не вирішила багатьох питань, які виникають при патентуванні. Зокрема, це стосується важливих питань патентного права, в частині переліку об'єктів, яким може бути надана охорона.

Таким чином, головна мета Конвенції UPOV – визнання за селекціонером, який вивів новий сорт рослин, або за його правонаступником права, зміст та умови здійснення якого встановлюються Конвенцією. Вона не лише вимагає, щоб країни-учасниці забезпечили правову охорону нових сортів рослин, а й містить норми щодо критеріїв їх охорони і порядку її надання. Крім того, регламентує норми щодо обсягу правової охорони, можливих її обмежень, винятків та анулювання. Конвенція встановлює, за умови дотримання певних обмежень, принцип національного режиму для селекціонерів з інших країн-учасниць. Це

означає, що в будь-якій країні-учасниці громадянам або резидентам інших країн-учасниць UPOV надається такий самий правовий режим, що і своїм громадянам або резидентам.

Потрібно врахувати, що сьогодні існує нагальна потреба у поліпшенні технологій, котрі застосовуються в сільському господарстві країн, які розвиваються, особливо зважаючи на те, що проблеми стосовно продовольчої безпеки й збільшення чисельності населення насамперед відчуватимуться саме в них. Впровадження відповідних технологій потребує як місцевої творчості, так і придбання технологій з інших регіонів світу. Попри те, що в країнах, які розвиваються, впроваджуються дослідницькі програми, вони здебільшого фінансуються державним сектором. Це різко контрастує з такими країнами, як США та Велика Британія, у яких основний обсяг досліджень у сільському господарстві здійснюється приватним сектором. Для того, щоб інтенсифікувати дослідницькі роботи у країнах, які розвиваються, потрібні значні внутрішні інвестиції. Найбільш життєздатні підходи в цьому напрямі включають стимулювання сільськогосподарської технології або біотехнологічної промисловості, а також встановлення партнерських стосунків з приватним сектором. Такі підходи можна реалізувати лише шляхом зміцнення системи законів у сфері інтелектуальної власності [170, с. 274].

Проблемним питанням у сфері охорони прав на сорти рослин та інших об'єктів права інтелектуальної власності є проблематика матеріальних та процесуальних аспектів реалізації судової форми захисту. Це стосується єдиних підходів до розмежування предметів господарської і адміністративної юрисдикції. Запровадження системи адміністративних судів і прийняття процесуального законодавства призвело до перерозподілу повноважень у вирішенні спорів, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності за участю органів державної влади між господарськими і адміністративними судами, де однією із сторін виступає орган виконавчої влади Державна служба інтелектуальної власності України. Вказаний орган нерідко буває учасником спірних правовідносин у зв'язку із зверненням зацікавленої особи з вимогою про визнання повністю або

частково недійсним актів цього органу. Проте, такі справи розглядаються, як в господарських, так і адміністративних судах. Як свідчать статистичні дані в останні роки окружними адміністративними судами України було порушено провадження по 22 справам, предметом яких було визначення нечинними рішення Апеляційної палати ДСІВ [171, с. 50].

Відповідно до ст. 36 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» заявник має право оскаржити будь-яке рішення ДСІВ щодо заявки до суду, що охоплюється правовідносинами, що виникають у процесі набуття прав на сорти рослин при отриманні патенту. Наприклад, у разі відмові у видачі ДСІВ правоохоронного документу, яким є патент. У такому випадку рішення ДСІВ може бути оскаржено до суду. До адміністративного суду також можуть бути оскаржені дії ДСІВ у разі порушення нею ведення Державного реєстру сортів рослин України, який є офіційним документом, призначеним для реєстрації сортів рослин, яким надається правова охорона в Україні, та всіх змін щодо їх правового статусу. Оскарження рішень може бути пов'язано із рішенням Кабінету Міністрів України щодо надання примусового дозволу іншим особам на використання сорту рослин. Відповідно до ст. 43 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», видача Кабінетом Міністрів України примусової ліцензії може бути оскаржена до суду.

З метою визначення судової юрисдикції у сфері інтелектуальної власності інтелектуальної власності та усунення проблемних питань пов'язаних із підсудності спорів необхідно повернутися до ідеї створення в Україні спеціалізованого патентного суду, який здійснював би правосуддя пов'язане із інтелектуальною власністю.

Висновки до Розділу 2

1. Аналіз особливостей правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві надає підстави для виділення найбільш типових ознак селекційних досягнень у рослинництві:

по-перше, селекція являє собою еволюцію рослин, що здійснюється творчою діяльністю селекціонера;

по-друге, результатом діяльності селекціонера є рішення конкретної практичної задачі, що полягає у виведенні нового сорту рослини;

по-третє, об'єктом селекційного досягнення в рослинництві є новий сорт;

по-четверте, вони потребують постійної охорони, яка здійснюється за допомогою правових норм та організаційних форм.

2. Одним із об'єктів адміністративно-правової охорони виступають селекційні досягнення у рослинництві. Така охорона не можлива без всього спектру правового регулювання, включаючи механізм правової охорони нових сортів рослин пов'язаного із захистом прав та законних інтересів селекціонерів і власників сортів рослин. У широкому значенні її слід розуміти як відносини всіх правових явищ втілених у юридичні форми (закони, нормативно-правові акти, рішення органів публічної влади, здійснення експертизи тощо).

Запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва», під яким слід розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на захист прав та законних інтересів суб'єктів права селекційних досягнень у сфері рослинництва, щодо охорони та захисту права селекціонерів і інших суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин.

3. Державні органи управління у сфері охорони прав на сорти рослин поділяються на органи загальної та спеціальної компетенції, які наділені різною компетенцією і функціонують на різних рівнях. Однією з проблем управлінської діяльності є відсутність чіткого розмежування компетенції повноважень державних органів. Сучасна система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин не може в повній мірі забезпечити охорону суб'єктивних прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

4. Діяльність органів спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин, здобувач поділяє на органи, які здійснюють надвідомчі та галузеві

завдання. До органів державного управління спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин відносимо органи державного управління із підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації політики у сфері охорони прав на сорти рослин на державному та місцевому рівнях є одним із головних призначень, належить: Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України та її територіальні органи. Орган державного управління, який здійснює надвідомчі завдання: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. До органів державного управління, які здійснюють відомчі та галузеві завдання, належать: Міністерство аграрної політики та продовольства України; Державна служба інтелектуальної власності України; Державна фіскальна служба України; Антимонопольний комітет України.

Окрім органів спеціальної компетенції, особливі повноваження мають Український інститут експертизи сортів рослин, правоохоронні та судові органи.

5. З метою удосконалення державного управління у сфері охорони прав на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності, пропонуємо утворити Державну службу з охорони селекційних досягнень у рослинництві України.

Запропонована нами назва відповідає правовим аспектам охорони прав на сорти рослин як об'єкта права інтелектуальної власності та трансферу сучасних методів біотехнології, що стосується створення цих об'єктів. Враховуючи потребу подальшого розвитку врегулювання договірних відносин між науково-селекційними і господарськими насінневими структурами, між творчими індивідами і колективами розумової праці та їх роботодавцями, що є основою економіки селекційної та насінневої справи, створення такої служби буде відповідати охороні прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

6. Встановлено, що Правилами складання та подання заявки на сорт рослин не передбачено строку розгляду поданої заявки на сорт рослин. З метою забезпечення охорони прав і законних інтересів заявників, пропонуємо доповнити чинні Правила складання та подання заявки на сорт рослин, затверджені наказом

Міністерства аграрної політики України №287 від 26 квітня 2007р., статтею 6, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 6. Строки розгляду поданої заявки на сорт рослин».

6.1. Подана заявка на сорт рослин повинна відповідати встановленим вимогам.

6.2. У разі прийняття заявки на сорт рослин уповноваженою посадовою особою Установи, подана заявка підлягає реєстрації.

6.3. Перевірка і видача документів заявнику здійснюється в місячний строк після отримання заявки, яка може бути подана заявником або відправлена поштою.

Під процедурою патентування прав на сорт рослин розуміється встановлений нормативно-правовими актами порядок подання заявки на отримання патенту, здійснення експертизи на відповідність умовам патентоспроможності, державну реєстрацію майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчених патентом, що здійснюється шляхом внесення відповідних відомостей до державного реєстру патентів.

7. Недоліком правового регулювання охорони прав на сорти рослин визначаємо не чітко визначені законодавцем обов'язки щодо використання назви сорту (ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»).

З метою удосконалення чинного законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, пропонуємо внести зміни в ст. 47 та ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Частина 1 ст. 47 «Обмеження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин» Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» доповнити пунктом «г»), який викласти у такій редакції:

«г») будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, повинна застосовувати назву цього сорту навіть після припинення правової охорони прав на сорт».

Статтю 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» викласти у такій редакції:

«При використанні сорту дозволяється поєднувати його назву зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів. У цьому разі назва сорту повинна бути легко пізнаною».

8. Запровадження системи адміністративних судів і прийняття процесуального законодавства призвело до перерозподілу повноважень у вирішенні спорів, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності, за участю органів державної влади між господарськими і адміністративними судами, де однією із сторін виступає орган виконавчої влади Державна служба інтелектуальної власності України. Вказаний орган нерідко буває учасником спірних правовідносин у зв'язку із зверненням зацікавленої особи з вимогою про визнання повністю або частково недійсним актів цього органу. Проте, такі справи розглядаються, як в господарських, так і адміністративних судах.

Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» надано право заявнику оскаржити будь-яке рішення Державної служби інтелектуальної власності України щодо поданої заявки до суду, що охоплюється правовідносинами, що виникають у процесі набуття прав на сорти рослин при отриманні патенту. До адміністративного суду також можуть бути оскаржені дії ДСІВ у разі порушення нею ведення Державного реєстру сортів рослин України, який є офіційним документом, призначеним для реєстрації сортів рослин, яким надається правова охорона в Україні, та всіх змін щодо їх правового статусу. Оскарження рішень може бути пов'язано із рішенням Кабінету Міністрів України щодо надання примусового дозволу іншим особам на використання сорту рослин.

З метою визначення судової юрисдикції у сфері інтелектуальної власності інтелектуальної власності та усунення проблемних питань, пов'язаних із підсудності спорів підтримується думка про створення в Україні спеціалізованого патентного суду, який здійснював би правосуддя пов'язане із інтелектуальною власністю.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОХОРОНИ СЕЛЕКЦІЙНИХ ДОСЯГНЕНЬ У РОСЛИННИЦТВІ УКРАЇНИ

3.1. Адміністративна відповідальність як гарантія забезпечення правопорядку у сфері селекційних досягнень

Адміністративна відповідальність, або відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень за порушення прав на сорти рослин виступає важливою складовою забезпечення правопорядку у сфері селекційних досягнень у рослинництві України.

Загальновідомо, що склад адміністративного правопорушення містить: об'єкт правопорушення; об'єктивну сторону; суб'єкт правопорушення; суб'єктивну сторону правопорушення. З огляду на те, що питання складу адміністративного правопорушення є найбільш дослідженими в науці адміністративного права, з метою удосконалення інституту адміністративної відповідальності, розглянемо окремі питання пов'язані із незаконним використанням прав на сорт рослин, привласнення авторства на цей об'єкт або іншим умисним порушенням прав на сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності.

Як вид юридичної відповідальності адміністративна відповідальність має конституційне підґрунтя. Саме Конституція України встановила (п. 22 ст. 92), що виключно законами України визначаються діяння, які є адміністративними правопорушеннями, і відповідальність за них. З цього випливає, по-перше, що лише закон визначає поведінку, яка є протиправною, винною і утворює склад адміністративного проступку; по-друге, що лише така поведінка – адміністративний проступок – є підставою адміністративної відповідальності; по-третє, що зміст відповідальності передбачено законом.

Ця відповідальність є різновидом адміністративного примусу, одним із самостійних засобів підтримання правопорядку і регулювання відносин, які виникають при вчиненні окремо визначених законодавством правопорушень [172, с. 7– 8].

У питанні адміністративної відповідальності за незаконне використання прав на сорти рослин, привласнення авторства на цей об'єкт або інше умисне порушення прав на сорт рослин особливу роль відіграє Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Як стверджує В. М. Гаращук, проблема підвищення соціальної ефективності адміністративної відповідальності в регулюванні суспільних відносин у сучасних умовах є досить актуальною, вагомою, а також своєчасною та вимагає фундаментальної наукової розробки [135, с. 198].

У контексті дослідження інституту адміністративної відповідальності за порушення прав на сорти рослин як об'єкта права інтелектуальної власності, до Кодексу було внесені статті, склади яких містять правопорушення за незаконне використання або інше порушення різних об'єктів права інтелектуальної власності. Першою статтею, яка була пов'язана із охороною об'єктів права інтелектуальної власності, і якою було доповнено чинний КУпАП, стала ст. 51–2, яка передбачала відповідальність за порушення прав на сорти рослин. Підставою внесення змін і доповнень до КУпАП та інших законодавчих актів стало прийняття Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 25 лютого 1994р., Законом України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України», чинний КУпАП було доповнено статтею 51–2 такого змісту:

«Стаття 51–2. Порушення прав власника патенту на сорти рослин.

Використання запатентованого сорту рослин без згоди власника патенту або під назвою, що відрізняється від назви, під якою його занесено до Державного реєстру сортів рослин України, –тягне за собою накладення штрафу на громадян

до двох мінімальних розмірів заробітної плати і на службових осіб – до п'яти мінімальних розмірів заробітної плати» [173].

У подальшому Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу» від 7 лютого 1997р. у статтю 51–2 слова «до двох мінімальних розмірів заробітної плати» було замінено словами «від трьох до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», а слова «до п'яти мінімальних розмірів заробітної плати» замінено словами «від семи до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [174].

Однак, це були не останні зміни, коли мова йде про ст. 51–2 КУпАП. Із зростанням ролі та значенням інтелектуальної власності, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001р. [175], ст. 51–2 КУпАП було доповнено багатьма об'єкта інтелектуальної власності, зокрема, такими як авторські права і суміжні права, об'єкти промислової власності тощо.

Внаслідок внесених змін, змінилася і назва статті, яка і на сьогодні має назву: «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», передбачає адміністративну відповідальність за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності та міститься у Главі 6 КУпАП.

В наведеному видно, що приймаючи законодавчі акти, якими встановлювалася адміністративна відповідальність за порушення суб'єктивних прав власника патенту на сорти рослин, законодавець в ст. ст. 51–2 КУпАП встановив адміністративну санкцію у вигляді накладення штрафу на громадян до двох мінімальних розмірів заробітної плати і на службових осіб – до п'яти мінімальних розмірів заробітної плати.

У подальшому Законом України від 7 лютого 1997р. в ст. 51–2 КУпАП було внесено зміни, які полягали у суттєвій зміні визначення розміру адміністративного штрафу, насамперед «в переході від конкретно визначеного грошового розміру до оперування поняттям мінімальної заробітної плати, що

насамперед було викликано станом економічного розвитку України у той період, високими показниками інфляції, що обумовило перехід до загальних понять при визначенні розміру штрафу як виду адміністративних стягнень. Так, спочатку відбувся перехід від конкретно визначеної суми штрафу до використання поняття мінімальної заробітної плати, а в подальшому – до поняття неоподаткованого мінімуму доходу громадян» [176, с. 38].

Слід наголосити, що незважаючи на судову практику та статистичні дані щодо порушень у сфері інтелектуальної власності, питання пов'язані із практикою вирішення справ у спорах, що виникають із захистом прав інтелектуальної власності, застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення та адміністративною відповідальністю у сфері інтелектуальної власності, з конкретними прикладами: правильного визначення об'єкта права інтелектуальної власності; збирання доказів про незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності; порушення прав оформлення протоколів про адміністративні правопорушення; встановлення даних щодо суб'єкта права інтелектуальної власності за ст. 51–2 КУпАП, не часто є предметом розгляду Верховного суду України. Останній раз узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (статті 51–2, 164 – 9 КУпАП) відбулося у 2006р. [177].

Наприклад, В. К. Колпаков звертає увагу на те, що поняття адміністративної відповідальності, її змісту і обсягу дотепер залишаються одними з найбільш суперечливих питань української адміністративно-правової науки. Активність дискусій щодо названої правової категорії значною мірою обумовлена, по-перше, широтою застосування терміна «адміністративна відповідальність» у юридично-науковій, правозастосовчій, загальноосвітній сферах і на побутовому рівні, по-друге, двоїстою позицією законодавця, який використовує цей термін у численних нормативних актах, але не дає його визначення» [129, с. 75].

Підставою такого твердження є відсутність законодавчого визначення поняття «адміністративна відповідальність», а тому усі дефініції адміністративної

відповідальності мають дослідницький характер. Серед різних дефініцій визначення поняття «адміністративна відповідальність», розглянемо деякі із них.

І. О. Галаган під адміністративною відповідальністю розуміє застосування в установленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється у негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері радянського державного управління [178, с. 61].

Білоруські науковці у навчальному посібнику «Адміністративне право» під загальною редакцією професора Л. М. Рябцева, під адміністративною відповідальністю розуміють таку різновидність юридичної відповідальності (поряд із кримінальною, дисциплінарною, матеріальною), що виражається у застосуванні уповноваженими органами і посадовими особами конкретних адміністративно-правових санкцій (адміністративних санкцій) до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення [179, с. 188].

На думку С. Т. Гончарука «адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед повноважними державними органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленому законом порядку» [180, с. 19].

В. К. Колпаков адміністративну відповідальність визначає як примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [171, с. 76].

Незважаючи на певні відмінності, з наведених визначень понять «адміністративна відповідальність» випливає, що реальна адміністративна

відповідальність за незаконне використання сорту рослин, привласнення авторства або інше порушення прав на цей об'єкт, настає за наявністю певних підстав. Такими зокрема, є нормативні та фактичні підстави, які взаємопов'язані між собою.

Нормативними підставами є наявність законодавчих норм, які визначають порушення прав сорту рослин об'єкт проступком, суб'єктів відповідальності і юрисдикційної діяльності, порядок притягнення до адміністративної відповідальності, накладання штрафу, конфіскації тощо. Розглянемо ці підстави.

Згідно ст. 51–2 КУпАП порушенням прав на сорти рослин як об'єкт права інтелектуальної власності полягає у незаконному використанні цього об'єкта, привласнення авторства на цей об'єкт або інше умисне порушення прав на цей об'єкт, що охороняється законом, – тягне за собою накладання штрафу з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Об'єктом цього правопорушення є майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин визначені статтями 37,39 та 39–1 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин».

Крім норм спеціального законодавства, право інтелектуальної власності на сорти рослин захищається у цивільно-правовому, господарсько-правовому та кримінально-правовому порядку.

Об'єктивна сторона цього порушення полягає у незаконному використанні сорту рослин, привласнення авторства на цей об'єкт або інше умисне порушення прав на цей об'єкт, що охороняється законом, яке може бути вчинено у трьох можливих формах:

- незаконного використання сорту рослин;
- привласнення авторства на сорт рослин;
- інше умисне порушення права на цей об'єкт.

Склад цього правопорушення сформульовано як матеріальний. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачене ст. 51–2 КУпАП, настає у випадку, коли зазначені дії не спричинили матеріальної шкоди у

великому розмірі. Матеріальна шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо її вартість у двісті і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. У такому разі суб'єкт правопорушення повинен нести кримінальну відповідальність передбачену ст. 177 КК України, згідно якої, злочин вважається закінченим з моменту настання матеріальної шкоди у великому розмірі. Тобто, незаконне використання прав на сорти рослин, яке не потягло вказаних наслідків, тягне адміністративну відповідальність за ст. 51–2 КУпАП.

Акцентуючи свою увагу на ст. 51–2 КУпАП, слід зазначити, ст. 104–1 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва. Об'єктом адміністративного правопорушення передбаченого нормами цієї статті є суспільні відносини у галузі насінництва та розсадництва, які пов'язані із селекційними досягненнями у рослинництві.

Відповідно до Закону України «Про насіння і садивний матеріал» від 26 грудня 2002р. насінництво та розсадництво – галузь рослинництва, що займається розмноженням відповідно насіння і садивного матеріалу, збереженням і поліпшенням їх сортових, посівних і врожайних якостей (властивостей), а також здійснює сортовий та насінневий матеріал [62]. Стаття 2 цього Закону до об'єктів насінництва та розсадництва відносить: види рослин; сорти рослин (клон, лінія, гібрид, популяція); насіння і садивний матеріал; насінницькі посіви та насадження. Незважаючи на те, що відповідно до ст. 51–2 КУпАП об'єктом адміністративного правопорушення є майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин, а ст. 104–1 КУпАП встановлений порядок та умови ведення насінництва та розсадництва, об'єднавчим процесом у цьому питанні є провадження в справах про адміністративні правопорушення, яке виступає важливою складовою адміністративної відповідальності.

Основна частина адміністративно-процесуальних норм міститься в КУпАП. У разі незаконного використання прав на сорти рослин, привласнення авторства або інше умисне порушення прав на цей об'єкт уповноважена посадова особа здійснює відповідне провадження шляхом складання протоколу.

Відповідно до ст. 255 КУпАП про вчинення адміністративного правопорушення на об'єкт права інтелектуальної власності або порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва уповноваженими особами складається протокол. Згідно ст. 255 КУпАП протоколи про правопорушення передбачені ст. 51–2 та ст. 104–1 мають право складати:

- посадові особи Державної фіскальної служби;
- державні інспектори з охорони прав на сорти рослин.

Зміст протоколу про адміністративні правопорушення, вимоги при його складанні визначені ст. 256 КУпАП.

У разі порушення норм ст. 51–2 та ст. 104–1 КУпАП (на сьогодні це посадова особа Держветфітослужби України) складає протокол про адміністративне правопорушення. Питання пов'язані із оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення врегульовані Інструкцією по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення [181].

Ця Інструкція встановлює порядок оформлення протоколів про адміністративні правопорушення. Посадові особи Держветфітослужби України мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва, розсадництва та з охорони прав на сорти рослин (стаття 255 КУпАП) та направляти їх на розгляд до органів державного контролю в галузі насінництва та розсадництва або до суду (статті 51–2, 104–1 КУпАП).

Аналіз діючої Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення дає підстави констатувати про певні недоліки щодо її викладення. Зокрема, в пункті 1.3. цієї Інструкції вказано, що інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва, розсадництва та з охорони прав на сорти рослин (стаття 255 КУпАП)

та направляти їх на розгляд до органів державного контролю в галузі насінництва та розсадництва або до суду (стаття 51–2 КУпАП).

Незважаючи на те, що в додатку до пункту 2.1. Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення вказано норми ст. ст. 51–2, 104–1 КУпАП, відсутність в пункті 1.3. цієї Інструкції посилання, що інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва та розсадництва (ст. 104–1 КУпАП) є недоліком цієї Інструкції.

Наведене свідчить про відсутність вказівки, на підставі якої статті Кодексу України про адміністративні правопорушення інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва та розсадництва.

З метою удосконалення нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення пропонуємо внести зміни в пункт 1.3. Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення, яку викласти у такій редакції:

«Інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва, розсадництва та з охорони прав на сорти рослин (стаття 255 КУпАП) та направляти їх на розгляд до органів державного контролю в галузі насінництва та розсадництва (стаття 104–1 КУпАП) або до суду (стаття 51–2 КУпАП)».

Отже, діючий Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює адміністративну відповідальність за порушення суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин та порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва. Тому, як зазначають науковці, «адміністративну відповідальність слід розуміти як сукупність матеріальних і процесуальних правовідносин, тобто матеріально-деліктних, викликаних

здійсненніям конкретного проступку, і адміністративно-процесуальних, пов'язаних з необхідністю зібрати матеріали про проступок й особу, яка його вчинила, розглянути справу, винести законне, обгрунтоване і справедливе рішення, забезпечити виконання» [182, с. 12].

Таким на сьогодні є стан адміністративної відповідальності за незаконне використання прав на сорти рослин, привласнення права на цей об'єкт або інше умисне порушення прав на сорт рослин. Проте, невинний розвиток суспільних відносин ставить перед вченими-адміністративістами й нові задачі у вирішенні проблемних питань, які пов'язані із адміністративною відповідальністю. У цьому питанні слід погодитися із думкою Н. В. Марфіною, яка зазначає, що «адміністративна відповідальність є важливим інструментом державного управління і майже неможливо виокремити сферу, де б вона не застосовувалася. Проте існують багато проблем, які потребують вирішення і формують напрямки подальшого розвитку цього інституту. До таких можна віднести проблему реального забезпечення прав осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності, проблеми ефективності заходів адміністративної відповідальності, забезпечення виконання адміністративних стягнень та багато інших. Потребує наукового обгрунтування адміністративна відповідальність юридичних осіб, побудова її принципів і засад. Нагальною потребою є систематизація законодавства про адміністративну відповідальність, а цей процес неможливий без відповідного наукового забезпечення» [176, с. 42].

Крім ст. 51–2, чинний КУпАП містить й інші статті, норми яких передбачають адміністративну відповідальність за незаконне використання інших об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, до таких ми відносимо норми статей 156–3, 164–3, 164–6, 164–9 КУпАП.

З часу внесення вказаних статей до КУпАП, до кожної із них було внесено відповідні зміни і доповнення, а у деякі із них, неодноразово. З цього приводу Ю. І. Крегул наголошує, що адміністративне законодавство є найбільш динамічним і нестійким, особливо в умовах проведення адміністративної реформи

в Україні, що обумовлює підвищену увагу до змін і доповнень до чинного законодавства, а також до його вивчення [183, с. 3].

Таким чином, норми ст. 51–2 КУпАП, крім адміністративної відповідальності щодо порушення прав на сорт рослин, встановлюють відповідальність за порушення інших об'єктів права інтелектуальної власності у випадках, вказаних в ст. 51–2, яка міститься у Главі 6 Особливої частини КУпАП, і має назву «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність». Інші склади правопорушень, що посягають на окремі об'єкти права інтелектуальної власності містяться у Главі 12 Особливої частини КУпАП, яка має назву «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфери послуг, в галузі фінансів і підприємницькій діяльності».

Наведене свідчить, що структура адміністративних правопорушень у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності є не зовсім впорядкованою і розміщена у різних Главах Особливої частини КУпАП [184, с. 150].

На нашу думку, включення сорту рослин як об'єкта інтелектуальної власності, поряд з іншими об'єктами права інтелектуальної власності, зокрема, авторського права та суміжних прав є недоцільним. Це стосується не тільки сорту рослин, але й іншого об'єкта права інтелектуальної власності, діяльність якого пов'язана із селекційними досягненнями у тваринництві – породи тварин. На думку автора, селекційні дослідження у рослинництві та селекційні досягненні у тваринництві, повинні бути включені в окрему статтю КУпАП.

З приводу включення того чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності до цієї чи іншої статті КУпАП, в адміністративно-правовій науці існують різні погляди. Наприклад, О. В. Тандир звертає увагу, що на відміну від ст. 420 ЦК України, ст. 51–2 КУпАП не містить вказівки на те, що такий об'єкт інтелектуальної власності, як порода тварин підлягає адміністративно-правовій охороні. На його думку, перелік об'єктів інтелектуальної власності наведений у ст. 51–2 КУпАП не є вичерпним, з огляду на приписку законодавця «тощо», яку необхідно розуміти, як і інші об'єкти права інтелектуальної власності. На думку автора, відсутність в ст. 51–2 КУпАП такого об'єкта інтелектуальної власності як

порода тварин, є однією із підстав, що у разі порушення прав на цей об'єкт, особа може бути не притягнута до відповідальності. Тобто, така особа може не нести адміністративну відповідальність за ст. 51–2 КУпАП. Він зазначає, що такий підхід законодавця до норми статті, якою не передбачена адміністративна відповідальність конкретного об'єкта права інтелектуальної власності негативно позначається у правозастосовній діяльності [133, с.154].

Що стосується адміністративної відповідальності за такий об'єкт права інтелектуальної власності, як порода тварин, О. В. Тандир наголошує, що ні норми цивільного законодавства, ні норми Закону України «Про племінну справу у тваринництві» [185], не містять визначення цього поняття. Натомість ст. 1 цього Закону містить визначення поняття селекційного досягнення як створеної в результаті цілеспрямованої творчої діяльності групи племінних тварин (порода, порідний тип, лінія, родина тощо), яка має нові високі генетичні ознаки і стійко передає їх нащадкам [133, с. 155].

Отже, процес реформування законодавства про адміністративну відповідальність вимагає якісно нових поглядів на зміст цього інституту та його місце в механізмі державного управління. Необхідно позбутися застарілих догм, які тривалий час чинили вплив на розвиток цього інституту. Орієнтація на побудову ринкових відносин у державі, на пріоритет прав людини, на нове розуміння ролі держави у житті суспільства потребує відповідного врахування при розробці норм, які складають інститут адміністративної відповідальності [176, с. 43].

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновок, що адміністративна відповідальність за порушення селекційних досягнень у рослинництві (сорти рослин), а також селекційних досягнень у тваринництві (порода тварин) підлягає удосконаленню.

З урахуванням особливостей нормативно-правового регулювання селекційних досягнень в адміністративному законодавстві таких об'єктів права інтелектуальної власності, як сорти рослин та порода тварин, з метою вдосконалення чинного адміністративного законодавства, пропонуємо внести до

Глави 6 КУпАП ст. 51–3 «Порушення у сфері селекційних досягнень», яку викласти у такій редакції:

«Порушення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (сорт рослин та порода тварин), що охороняється законом, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

Законодавство України про адміністративні правопорушення за порушення прав на сорти складається не тільки із КУпАП, але й інших законів України. Зокрема, митного законодавства. Одним з основних завдань митних органів України відповідно до ст. 544 Митного кодексу України є сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів.

Тобто, паралельно з КУпАП діє Митний кодекс України, норми якого встановлюють адміністративну відповідальність за порушення об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі й за порушення прав на сорти рослин. У разі незаконного використання, або іншого умисного порушення прав на сорти рослин, до винної особи можуть бути застосовані заходи адміністративної відповідальності передбачені ст. 476 МК України [46].

Чинне законодавство про адміністративні правопорушення митних правил є досить великим за обсягом і дуже нестабільним. Митний кодекс України – один з нормативних актів, до яких найчастіше вносяться зміни та доповнення. Особливо інтенсивно митне законодавство почало змінюватися після проголошення незалежності України та утворення своєї власної митної справи. Все це створює певні труднощі в застосуванні адміністративно-правових норм за порушення митних правил та контрабанди, негативно позначається на діяльності

адміністративно-юрисдикційних органів, забезпеченні законності при застосуванні заходів відповідальності за вчинені правопорушення, правовій освіті громадян, ознайомленні їх з проблемами адміністративної відповідальності, що в умовах побудови правової держави є неприпустимим [186, с.104].

Слід зазначити, що вперше адміністративна відповідальність за порушення митних правил була передбачена у Кодексі України про адміністративну відповідальність. Стаття 208 «Порушення митних правил» діяла в КУпАП з 1984 року, незважаючи на те, що у період з грудня 1991р. діяв Митний кодекс України, ця стаття була відтворена і у Митному кодексі. Фактично з 1984 по 2002 рік, стаття 208 «Порушення митних правил» паралельно існувала в КУпАП та МК України.

З прийняттям Верховною Радою України Митного кодексу України 2002р. було започатковано самостійний інститут адміністративної відповідальності за митні правопорушення [187]. Зі сфери дії адміністративного права, адміністративну відповідальність за митні правопорушення було включено до нової галузі права, яка має свій особливий предмет та метод регулювання, а також власну нормативну базу, яка формується під впливом митної системи держави.

У березні 2012р. було прийнято новий Митний кодекс, який визначив основи державної митної справи, особливості застосування законів України та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи [46].

Як зазначають дослідники: «можливо, одним з найважливіших адміністративних органів в країні у зв'язку із забезпеченням захисту прав інтелектуальної власності є національний митний орган. Цей орган загалом відповідає за забезпечення ввезення в країну тільки тих товарів, які були вироблені на законних підставах з дозволу власника прав інтелектуальної власності [188, с.136].

Підставами для порушення справи про порушення митних правил є:

- 1) безпосереднє виявлення посадовими особами митного органу порушення митних правил;

2) офіційні письмові повідомлення про вчинення особою порушення митних правил, отримані від правоохоронних органів, а також органів, що здійснюють види контролю, зазначені у ч. 1 ст. 319 Митного кодексу;

3) офіційні письмові повідомлення про вчинення порушення митних правил, отримані від митних та правоохоронних органів іноземних держав, а також від міжнародних організацій.

Ст. 458 МК України визначає порушення митних правил адміністративним правопорушенням, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений цим Кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи цим Кодексом чи іншими законами України і за які цим Кодексом передбачено адміністративну відповідальність.

Особливість адміністративної відповідальності за порушення митних правил відображається у тому, що вона міцно спирається на митне законодавство, яке забезпечує максимально корисне функціонування системи митної служби України [189, с. 264].

Що стосується адміністративних способів захисту прав інтелектуальної власності, то як зазначають науковці, вони відповідно до статей 23 і 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення застосовуються у вигляді адміністративних стягнень, які є мірою відповідальності з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. Такими видами адміністративних стягнень можуть бути: попередження; штраф; оплатне вилучення або конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення чи безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; конфіскація грошей,

одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; виправні роботи або адміністративний арешт [188, с. 149].

Існування адміністративної відповідальності за порушення прав на сорти рослин та адміністративно-правового механізму захисту цих прав нормами адміністративного та митного законодавства має позитивні моменти, до яких відносять: оперативність розгляду справ, що створює об'єктивні можливості для швидкого поновлення порушених прав. Справи розглядаються на підставі спеціальної процедури, спрощеної порівняно з цивільним судочинством, що виключає більшість процесуальних дій. У той же час слід наголосити, що такі справи підвладні тільки судам.

Однак, як стверджує юрист компанії «IPStyle» Ю. Лахай, на сьогодні питання захисту прав на сорти рослин залишається проблемним. З наявної незначної кількості судових справ вбачається неготовність судової гілки влади розглядати питання порушення права інтелектуальної власності на сорти рослин як особливого об'єкта інтелектуальної власності. Практично немає судових рішень щодо порушення майнових прав інтелектуальної власності на сорти рослин. І не тому, що немає порушень, вони є, але суди загальної юрисдикції іноді відмовляються їх розглядати, а патентних судів в Україні не існує, незважаючи на неодноразові декларації влади про їх створення [190].

На підтвердження цієї думки слід додати, що у більшості випадків це судова практика діяльності господарських судів, яку можна легко знайти у спеціальній юридичній літературі, або на сайті ВГСУ.

У той же час, адміністративна відповідальність за порушенням прав інтелектуальної власності за митним законодавством є більш дієвою, ніж за адміністративним. Згідно ст. 476 МК України адміністративний штраф може становити до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тоді як за ст. 51–2 КУпАП – 340 нмдг. Водночас це не призводить до зменшення кількості адміністративних порушень на митному кордоні. На думку О. В. Пічура для того, щоб запобігти виробництву та розповсюдженню контрафактної та несертифікованої насінневої продукції, необхідно суттєво

підвищити розмір штрафних санкцій, які можуть застосовувати судові інстанції до суб'єктів насінництва за вчинення протиправних дій стосовно зареєстрованих сортів рослин [1, с. 142]. Проте, недоліком такого підходу є те, що нормами МК України і КУпАП не передбачено застосування штрафних санкцій до юридичних осіб. У такому випадку законодавцю варто в наведених кодексах передбачити адміністративну відповідальність юридичних осіб.

У питанні порушення прав на сорти рослин на митному кордоні, слід керуватися не тільки нормами митного та іншого законодавства, але і міжнародними угодами. Однією із таких є Угода TRIPS [191].

Основна мета TRIPS – встановлення мінімальних стандартів захисту об'єктів інтелектуальної власності, поза якими держави мають право діяти на власний розсуд. Не зважаючи на те, що ч.1 ст. 27 Угоди закріплює право патентувати будь-які продукти і способи, пункт (b) ч. 3 цієї ж статті дозволяє державам виключати зі сфери патентування рослини і тварини, крім мікроорганізмів, а також біологічні способи вирощування рослин і тварин, крім небіологічних і мікробіологічних способів. Проте держави-учасниці в будь-якому разі зобов'язані передбачити охорону сортів рослин патентами або шляхом застосування системи *sui generis*, чи їх поєднанням.

Частина 1 ст. 41 Угоди гарантує процедури щодо захисту прав інтелектуальної власності, як визначено в цій частині, передбачаються їхнім законодавством з тим, щоб дозволити ефективні заходи проти будь-якої дії, що порушує права інтелектуальної власності, яка підлягає під цю Угоду, включаючи термінові заходи, спрямовані на запобігання порушень та заходи, що стримують від подальших порушень. Ці процедури повинні застосовуватися таким чином, щоб уникнути створення бар'єрів для законної торгівлі та забезпечити гарантії проти їх зловживань.

Угода TRIPS не вимагає обов'язкової наявності адміністративних процедур для захисту прав інтелектуальної власності. Навпаки, країна може вирішити застосовувати тільки судові процедури (суди) для захисту прав інтелектуальної власності і це буде повністю відповідати міжнародним стандартам згідно з

Угодою TRIPS. Якщо, однак, країна застосовує адміністративні правозастосовчі заходи, то ці заходи повинні повністю відповідати тим самим процесуальним вимогам, що передбачаються Угодою TRIPS по відношенню до судових процедур у відповідності зі статтями 40 – 50 [188, с. 137].

Угодою передбачено цивільно-правові та адміністративні процедури і засоби правового захисту прав інтелектуальної власності (Розділ II Угоди).

Якщо в результаті адміністративних процедур за конкретними обставинами справи може бути виданий наказ щодо адміністративних процедур за конкретними обставинами справи, такі процедури повинні відповідати принципам, еквівалентним по суті тим, що визначені в цьому Розділі.

Щорічна публікація результатів дій митниці на зовнішніх кордонах ЄС надає можливість виміряти масштаби вжитих митницею заходів для захисту прав інтелектуальної власності. Захист прав інтелектуальної власності митною службою є пріоритетом для Європейської комісії та держав-членів ЄС.

Митні служби Європейського союзу відомі вже багато років за свої високі стандарти захисту прав інтелектуальної власності. У 2013р. митні органи розпочали близько 87000 справ із затримання вантажу, загальним обсягом у близько 36 млн. одиниць. Внутрішня купівельна вартість затриманих одиниць становила 768 млн. євро. Що стосується порушень прав на сорти рослин, вони становлять 2,89% від усіх порушень прав інтелектуальної власності на митному кордоні ЄС [192]. Протягом дев'яти місяців 2015р. Державною фіскальною службою України, зафіксовано 2210 випадків призупинення митного оформлення за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності. Крім того, у зазначений період митницями порушено 19 справ про порушення митних правил за фактом ввезення на митну територію України товарів з порушенням прав інтелектуальної власності. Загальна вартість ввезених з порушеннями товарів складає понад 2 млн. грн. [193].

Особливості адміністративної відповідальності за порушення прав на сорти рослин дозволяють дійти висновку про те, що така відповідальність врегульована нормами адміністративного, митного та міжнародного законодавства, які містять

вичерпні переліки адміністративних проступків, адміністративних стягнень і органів, уповноважених їх застосовувати.

Розглядаючи питання адміністративної відповідальності, необхідно зазначити, що відповідно до законодавства України при визначенні матеріальної шкоди, завданої діями, передбаченими ст. 51–2 КУпАП, слід врахувати як прямі збитки, так і неодержані доходи (упущену вигоду).

Як зазначається в останніх Рекомендаціях Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» №12 від 17 жовтня 2012 року [194], відповідальність за порушення права інтелектуальної власності у вигляді відшкодування шкоди, завданої суб'єктові відповідного права, може наставати лише за одночасної наявності таких умов:

- 1) факту протиправної поведінки відповідача (зокрема, недодержання умов авторського, ліцензійного договорів, використання об'єкта права інтелектуальної власності без дозволу правовласника);
- 2) шкоди, завданої суб'єктові права інтелектуальної власності;
- 3) причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою особи та завданою шкодою;
- 4) вини особи, яка заподіяла шкоду.

Доказування наявності перших трьох умов покладається на позивача.

При цьому судом застосовується презумпція вини особи, яка завдала шкоду: така особа вважається винною, поки не буде доведено інше.

Наявність зазначених умов має з'ясовуватися судом також і у вирішенні спорів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, заподіяної внаслідок порушення права інтелектуальної власності. Суд, зокрема, повинен встановити, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями вони заподіяні, в якій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з яких підстав він у цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Законом України про набуття та здійснення права на сорти рослин також передбачено способи захисту відповідного права. Зокрема, відповідно до пунктів «б» і «в» частини 4 ст. 53 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» особа, права якої на сорт порушені, може вимагати стягнення завданих збитків, включаючи не одержані доходи та відшкодування моральної шкоди.

Вимагати поновлення порушених прав володільця патенту може також особа, яка має право на використання сорту за ліцензійним договором, якщо інше не передбачено цим договором. Відповідно до пункту 2 частини 2 ст. 22 ЦК України упущеною вигодою є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене.

Таким чином, у визначенні розміру збитків в частині упущеної вигоди господарським судам слід виходити з показників, які звичайно характеризують доходи суб'єкта права інтелектуальної власності на сорт рослин.

Крім відшкодування збитків як загального способу захисту порушених прав, відповідно до пункту «г» частини 1 ст. 55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» суб'єкт права інтелектуальної власності на сорт рослин, інша особа, яка на законних підставах володіє цим об'єктом може вимагати виплати компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

У такому випадку суд має право ухвалити рішення про стягнення компенсації, що визначається судом у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, з урахуванням того, чи було вчинене порушення без умислу чи навмисно, замість відшкодування збитків або стягнення доходу.

Виходячи із наведеного, зазначимо, що максимальний штраф згідно ст. 51–2 КУпАП за незаконне використання сорту рослин, привласнення авторства на цей об'єкт або інше умисне порушення прав на сорт рослин, – тягне накладання штрафу від 10 до 200 неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Однак, у вирішенні відповідних спорів слід мати на увазі, що компенсація підлягає виплаті у разі доведення факту порушення майнових прав суб'єкта права інтелектуальної власності на сорти рослин, а не розміру заподіяних збитків.

Таким чином, для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які визнаються порушенням прав на сорт рослин. При цьому стягнення зазначеної компенсації є одним з видів відповідальності за порушення прав на сорти рослин, який застосовується як альтернативний захід у випадку неможливості точного обчислення завданих у зв'язку з правопорушенням збитків та розміру отриманого порушником доходу.

3.2. Адміністративно-правовий статус інституту представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин

Інститут представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні виник відносно недавно, коли на початку дев'яностих років минулого століття був прийнятий пакет законодавчих актів про охорону інтелектуальної власності, в якому було запроваджено поняття представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених).

Запровадження інституту представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин пов'язано, насамперед, у наданні фізичним і юридичним особам послуг, пов'язаних із охороною прав інтелектуальної власності, представництвом їх інтересів перед уповноваженими державними органами, установами та судом, а також у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами. Тобто, така допомога перш за все пов'язана із правовою допомогою.

В юридичній літературі виділяють наступні суб'єкти надання правової допомоги:

- адвокати;
- фахівці у галузі права;
- патентні повірені;
- аудиторі;
- нотаріуси;

– юридичні особи приватного права, які можуть бути у вигляді юридичних фірм (компаній), аудиторських фірм (компаній), патентних фірм (компаній) [195, с. 32–33].

Серед наведених суб'єктів надання правової допомоги нас цікавлять представники з питань інтелектуальної власності на сорти рослин.

Відповідно до офіційного веб-порталу Державної служби інтелектуальної власності України, станом на кінець 2014 року в Україні зареєстровані 445 представників у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), які мають свідоцтво представника у справах інтелектуальної власності, мають право надавати послуги пов'язані з усіма об'єктами інтелектуальної власності, в тому числі й у сфері прав на сорти рослин.

В науці інтелектуального права при дослідженні статусу патентних повірених в Україні переважно увага приділяється проблемам представництва як загального інституту цивільного права, не торкаючись особливостей адміністративно-правового статусу представників у справах інтелектуальної власності. Такі напрями дослідження зумовлені тим, що бути представником резидентів України у справах інтелектуальної власності можуть бути будь-які дієздатні фізичні особи (громадяни України), в тому числі і адвокати, юристи, патентні повірені та інші особи. Таким чином для дослідження інституту представництва в сфері інтелектуальної власності не завжди бралось за основу професійні навички та адміністративно-правове положення патентних повірених в Україні, адже згідно норм чинного законодавства відсутня монополія патентних повірених на представництво у сфері інтелектуальної власності [196].

Поняття правового статусу одне з ключових у правовій науці. Його сутність та структура завжди були у центрі уваги вчених правознавців. Враховуючи досить розгалужене коло суб'єктів адміністративного права, адміністративно-правовий статус саме представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, як окремого суб'єкта адміністративного права, до сьогодні залишається питанням не розкритим, малодослідженим. Як правило, питання пов'язане із діяльністю представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин (патентного

повіреного) у своїх працях досліджують представники науки цивільного права, у той же час, така діяльність є малодослідженою з боку представників науки адміністративного права, як результат – відсутність фундаментальних, ґрунтовних наукових доробок із зазначеного питання.

Історично перші згадування про юридичний (правовий) статус зустрічаються у роботах давньоримських вчених. Вони застосовували поняття юридичного статусу відносно фізичних осіб та позначали ним певні аспекти їх правового стану (положення): стан свободи – *status libertatis*, стан громадянства – *status civitatis*, сімейний стан – *status familiae* [197, с. 47].

Термін «статус» походить від латинського «*status*» і означає стан, положення, позиція у будь-якій структурі, системі [198, с. 342].

Категорія правого статусу і виникла як така, що характеризує юридичне положення людини (фізичної особи), очевидно що правовий статус мають й інші суб'єкти права як, скажімо, представник з питань інтелектуальної власності. Адже саме це розкриває таку важливу ознаку права як універсальність, головною метою права є регулювання міжлюдських відносин [199, с. 36]. Його регламентуючий вплив розповсюджується і на інших суб'єктів, як то: держава, юридичні особи, органи місцевого самоврядування тощо. Здійснюючи регулятивний вплив на певні суспільні відносини право надає їм юридичної (правової) форми, яка характеризується наявністю стійких зв'язків між правовими елементами, а також між правом та не правовими соціальними явищами, що з огляду на їх важливість для суспільства потребує правової регламентації з боку держави. Тобто в площині юридичної форми суспільна діяльність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин отримала правову регламентацію на рівні спеціального закону та підзаконних нормативно-правових актів, відповідно до яких такий представник набув відповідного правового статусу.

Правовий статус представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин підтверджується постановою КМУ «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від 19 серпня 2002р. №1183, якою затверджено Положення про представників з питань інтелектуальної власності на

сорти рослин [200]. Це Положення визначає правовий статус представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, які виступають від імені селекціонерів (авторів сортів), заявників (осіб, які подали заявку на сорт рослин) та власників сортів у відносинах, що регулюються Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» та визначає його права та обов'язки.

Спираючись на сутність поняття правового статусу, вважаємо, що певний стан представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, як учасника суспільних відносин врегульований нормами адміністративного права і характеризується наявністю у нього комплексу юридичних прав і обов'язків, що у сукупності утворюють його адміністративно-правовий статус.

Цей статус відображає особливості діяльності представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин у сфері селекційних досягнень у рослинництві України та представляє собою специфічний індикатор, який відображає реальний стан взаємодії органів публічної влади у відносинах з іншими суб'єктами права.

В Україні патентні повірені можуть здійснювати власну професійну діяльність як самостійно (як фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що діють без створення юридичної особи), так і у складі юридичних осіб. В останньому випадку вони можуть працювати і як посадові особи на підприємствах різної форми власності, і як учасники (партнери) чи посадові особи в складі юридичної особи, у тому числі в об'єднаннях, що спеціалізуються на наданні послуг у сфері інтелектуальної власності.

Представництво у сфері інтелектуальної власності врегульовується загальними нормами цивільного права про представництво, однак практика застосування цих відносин у сфері інтелектуальної власності, що набула системного, а не поодинокого характеру, виявила прогалини в правому регулюванні даних відносин, які на сьогодні не вирішені ні законодавчо, ні в юридичній науці [201, с. 53].

У більшості країн діяльність патентних повірених належать до одного з важливих видів суспільних відносин, що регулюється нормами цивільного або

адміністративного права, і контролюється патентними відомствами, професійними асоціаціями та іншими уповноваженими державою органами чи організаціями. Представництво у відносинах з приводу об'єктів інтелектуальної власності має свої особливості, зумовлені специфікою цих об'єктів. Воно може бути як на підставі договору, так і закону. Наприклад, згідно частини 3 ст. 242 ЦК України законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа.

Як зазначається у фаховій літературі, інститут представництва у цивільному праві, на відміну від цивільного, кримінального, адміністративного, господарського процесу, або виконавчого провадження, має самостійний характер, якому притаманна власна специфіка у зв'язку з особливостями правового регулювання, суб'єктивного складу та регулювання відносин [202, с. 364].

Представництво у цивільному праві характеризується тим, що його сутністю є вчинення представником певних юридичних дій, до яких належить вчинення правочинів. Згідно з цим не є представництвом вчинення особою фактичних дій, які безпосередньо не ведуть до настання юридичних наслідків.

Що стосується правочинів, які можуть вчиняти представники, то зрозуміло, що для здійснення представництва необхідною умовою є наявність відповідних повноважень [203, с. 31, 36]. На погляд представників науки цивільного права, повноваження являє собою суб'єктивне право представника вчиняти правочини від імені особи, яку він представляє, якому не протистоїть конкретний обов'язок будь-якої особи [202, с. 369]. Тобто, для вчинення правочину від імені другої особи представник повинен мати відповідні повноваження. У той же час, як і кожне суб'єктивне право, повноваження може включати можливість вимоги, тобто, право вимагати від того, кого представляють, прийняття на себе юридичних наслідків дій, що здійснені в межах повноважень. Носієм повноважень є представник, тому захист цього права шляхом подання скарги, позовів про визнання повноважень, припинення дій, що його порушують, здійснюється представником від свого імені і не вимагає окремого повноваження.

Таким чином, існуюча назва професії «представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» не повною мірою відображає сутність діяльності цієї особи. Ця діяльність є ширшою за представництво.

Якщо діяльність патентного повіреного – представника у сфері інтелектуальної власності пов'язана із колом об'єктів інтелектуальної власності, діяльність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин пов'язана із відносинами у сфері селекційних досягнень у рослинництві. На підтвердження цієї тези говорять і норми ст. 2 Закону України «Про насіння і садивний матеріал», згідно якої до об'єктів насінництва та розсадництва належать: види рослин; сорти рослин (клон, лінія, гібрид, популяція); насіння і садивний матеріал; насінницькі посіви та насадження.

Тобто, у разі необхідності представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин може представляти інтереси володільця патенту на використання сорту рослин у відносинах із суб'єктами насінництва та розсадництва.

Важливо також відмітити, що Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010, затверджений наказом Держспоживстандарту України за №237 від 28 липня 2010р. [204] не містить назви професії «представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» або «патентний повірений». Натомість ДК 003:2010 містить наступні назви професій, що відносяться до класу «професіонали в сфері державної служби, аудиту, бухгалтерського обліку, праці та зайнятості, маркетингу, ефективності підприємства, раціоналізації виробництва та інтелектуальної власності» (код 241), що включає такі професії:

– професіонали у сфері державної служби, маркетингу, ефективності господарської діяльності, раціоналізації виробництва, інтелектуальної власності та інноваційної діяльності (код 2419);

– наукові співробітники (маркетинг, ефективність господарської діяльності, раціоналізація виробництва, інтелектуальна власність)[+] Професійні назви роботи (код 2419.1);

– професіонали у сфері маркетингу, ефективності господарської діяльності, раціоналізації виробництва, інтелектуальної власності та інноваційної діяльності
[+] Професійні назви роботи (код 2419.2).

Виходячи із положень ДК 003:2010, професіонал – це особа, що має високій рівень знань з різних галузевих наук.

Дослідники до професіоналів відносять професії, що вимагають від працівника (з урахуванням кола складності певних професійних завдань та обов'язків) кваліфікації за дипломом про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра; дипломом про присудження наукового ступеня та вченого звання [205, с. 68].

Наведене в Національному класифікаторі України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 не в повній мірі відповідає професії «представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин», тому в ДК 003:2010 необхідно внести зміни, в яких чітко визначити вказану назву професії, встановити її зміст і обсяг.

Якщо проаналізувати вищевикладене, зрозуміло, що цивільне законодавство містить лише загальні положення щодо представництва. Представництво у сфері інтелектуальної власності регулюється нормами спеціальних законів, що зумовлено правовою природою самих об'єктів інтелектуальної власності, які є результатом творчої діяльності людини та порядок використання яких врегульовано цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів.

В умовах соціальної правової держави ми повинні виходити із принципово нової ролі представництва, яке повинно полягати в служінні інтересам людини, здійснюватися згідно основних завдань адміністративного судочинства, яке полягає в захисті прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду

адміністративних справ та відповідати принципам здійснення правосуддя, таким як верховенство права; законність; рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з'ясування всіх обставин у справі; гласність і відкритість адміністративного процесу [206].

Відповідно до частини 3 ст. 15 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» від імені селекціонерів (авторів сортів), заявників та володільців патентів у відносинах, врегульованих цим Законом, можуть виступати їх представники, зокрема представники з питань інтелектуальної власності, зареєстровані відповідно до положення про них, затвердженого Кабінетом Міністрів України. У такому разі відносини з представниками вважаються відносинами відповідно з авторами, заявниками та володільцями патентів.

За своєю суттю процес реєстрації права власності на сорт рослин пов'язаний із організаційними формами забезпечення охорони права на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності. Тобто, такий процес пов'язаний із адміністративно-правовою охороною прав на сорт рослин і реалізується через адміністративно-правові способи державного впливу, що існують у правовій формі, до яких слід віднести:

- проведення експертизи сорту рослин (тобто ідентифікації сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності);
- реєстрації сорту рослин;
- видачу установою (патенту, свідоцтва);
- забезпечення організаційно-правового режиму охорони і використання прав на сорт рослин.

За своєю сутністю окреслені способи є системою спеціальних процедур, які можуть бути покладені на представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [207, с. 104]. Надання послуг у цій сфері відповідно до норм чинного законодавства та інших адміністративно-правових актів, надає право представникам з питань інтелектуальної власності на сорти рослин здійснювати публічно-владні повноваження у відносинах із органами публічної влади

(наприклад, право на підготовку матеріалів для отримання охоронного документа на сорт рослин як об'єкт права інтелектуальної власності; здійснювати державну реєстрацію та патентування; здійснювати діяльність пов'язану із захистом цього об'єкта тощо), тим самим визначаючи їх адміністративну правоздатність та дієздатність.

Адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права і обов'язки, передбачені нормами адміністративного права [102, с.187]. Враховуючи дозвільний характер діяльності представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, слід зазначити, що така діяльність полягає у проходженні процедури атестації та складанні кваліфікаційних іспитів з метою отримання права займатися такою діяльністю. Юридичним фактом, з яким пов'язують виникнення зазначеного права, є внесення відповідних відомостей до державного реєстру та видачу відповідного правовстановлюючого документа [205, с. 46].

Слід відзначити, що для виникнення такого права існує декілька передумов. Однією із таких передумов є чинний нині наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин №5–1 від 8 січня 2003р., яким затверджено Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [208].

Відповідно до пункту 1.1. Положення 1.1. Атестаційна комісія з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин створюється на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002року №1183 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Атестаційна комісія формується із числа представників державної системи охорони прав на сорти рослин, провідних учених, селекціонерів та інших осіб в складі голови, заступника голови та трьох членів затверджується наказом Держсортслужби.

Відповідно до пункту 3.2. Положення Атестаційна комісія:

– затверджує порядок проведення кваліфікаційних екзаменів, екзаменаційні завдання, призначає екзаменаторів;

- розглядає заяви кандидатів у представники і приймає рішення щодо допуску їх до екзаменів;
- розглядає результати екзаменів та затверджує їх;
- приймає рішення щодо атестації кандидатів у представники.

Атестаційна комісія на підставі розгляду результатів проведення екзаменів приймає рішення щодо атестації чи відмови в атестації як представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, про що кандидат у представники повідомляється письмово.

Адміністративно-правовий статус представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин визначає Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [74]. У Положенні зазначено, що представник надає фізичним і юридичним особам допомогу та послуги, пов'язані з охороною прав на сорти рослин, представляє інтереси зазначених осіб в органах виконавчої влади, судах, банках, а також у відносинах з іншими фізичними і юридичними особами.

Згідно з пунктом третім Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин представником може бути особа, яка постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту, а також не менш як п'ятирічний досвід роботи у сфері охорони прав на сорти рослин, пройшла атестацію і одержала свідоцтво представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Важливо підкреслити, що представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, також може бути особа, що має свідоцтво патентного повіреного у сфері правової охорони сортів рослин, яке видане Державною службою інтелектуальної власності України.

Представник має особисту печатку із зазначенням свого прізвища та реєстраційного номера, а також розрахунковий та інші рахунки в установах банків на території України. Пунктом 5 Положення визначено, що відповідна служба веде Реєстр представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Представнику, внесеному до Реєстру представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, присвоюється реєстраційний номер.

Таким чином, зазначені акти створюють підстави для визначення адміністративно-правового статусу представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин.

Зазначене Положення виступає адміністративно-правовою базою для регулювання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин в Україні, є правовим актом органу державного управління. Прямий наслідок прийняття такого акту – виникнення, зміна, припинення відносин, пов'язаних із діяльністю представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Тобто, обов'язковим суб'єктом управлінських відносин в регулюванні діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин виступає орган виконавчої влади.

Таким чином, одержання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, внесення до Реєстру представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин та присвоєння реєстраційного номеру, особистої печатки із зазначенням свого прізвища та реєстраційного номера, а також розрахунковий та інші рахунки в установах банків на території України, тягне за собою виникнення правовідносин, які регулюються нормами права, у тому числі й нормами адміністративного права, об'єктивно виникають із настанням певних, передбачених адміністративно-правовими нормами юридичних фактів, що є підставою зміни або припинення зазначених правовідносин.

Відповідно до пункту 27 Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, право на зайняття діяльністю представника виникає з дати внесення даних до Реєстру представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин.

Наведене свідчить, що адміністративна правоздатність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин виникає за наведених вище підстав. За таких умов у представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин виникає право займатися відповідною діяльністю.

Складовою адміністративної правоздатності є адміністративна дієздатність, тобто здатність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин (в межах наданих йому повноважень) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання.

У даному випадку мова йде про здатність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин реалізовувати надані йому нормами права – суб'єктивні права і обов'язки.

Оскільки наявність адміністративної правосуб'єктності певним чином випереджає наявність у конкретної особи певних суб'єктивних прав і обов'язків, то важливого значення для характеристики суб'єктів адміністративного права набуває поняття адміністративно-правового статусу. Це поняття охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права [102, с. 188].

Це теоретичне припущення може викликати заперечення щодо неможливості підміни адміністративної правосуб'єктності особи її цивільно-правовою правосуб'єктністю. У даному випадку мова не йде про підміну або заміщення цих соціально-юридичних властивостей особи, а про взаємодію та взаємодоповнення публічно правових і приватноправових методів регулювання суспільних відносин.

Необхідною ознакою набуття представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних, в межах наданих йому повноважень, суб'єктивних прав і обов'язків, які реалізуються даною особою як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними.

Важливою складовою адміністративно-правових відносин виступають регулятивні правовідносини, що пов'язані з реалізацією «позитивної» функції адміністративного права. Ці регулятивні правовідносини пов'язані з організацією діяльності апарата управління, реєстром прав інтелектуальної власності на сорти рослин, видачею патентів тощо.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України №1183 від 19 серпня 2002р. «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», крім Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [74], відповідними наказами органів виконавчої влади було затверджено:

«Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорти рослин» №390 від 13 грудня 2002р., яке визначає порядок ведення Державного реєстру прав інтелектуальної власності на сорти рослин, видачу патентів України на сорти рослин та їх завірених копій, а також установлює форму патенту [162];

«Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» №5–1 від 8 січня 2003р. Основним завданням Атестаційної комісії є розгляд заяв та атестація осіб, які набуватимуть правового статусу представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [208];

«Положення про Державний реєстр заявок на сорти рослин» №42 від 26 лютого 2003р., яке визначає порядок ведення Державного реєстру заявок на сорти рослин [163].

Наведені нормативно-правові акти встановлюють окремі сторони адміністративно-правового регулювання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, спрямовані на правове регулювання відносин між регуляторними органами та іншими органами державної влади з представниками з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Ці нормативно-правові акти встановлюють засади адміністративно-правового регулювання відносин, що виникають з приводу здійснення представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин повноважень у цій сфері.

Проаналізовані нами нормативно-правові акти створюють підстави для визначення адміністративно-правового статусу представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин як учасника суспільних відносин. Такий статус варто розглядати як якісну характеристику суб'єкта, яка свідчить

про наявність у його носія певних можливостей, прав, привілеїв та обов'язків. Залежно від сфери діяльності суб'єкта та від того якими нормами визначається його положення у певній ієрархічній системі, статус суб'єкта може бути: правовий, професійний, соціально-побутовий, культурний, тощо [209, с. 39].

Варто зазначити, що складовою адміністративної праводієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта нести юридичну (як правило, адміністративну) відповідальність за порушення адміністративно-правових норм [102, с. 187].

Поряд із повноваженнями, «Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» [74] покладає на його представників й певні обов'язки. До таких обов'язків Положення відносить сумлінне виконання представником своїх обов'язків і дотримання вимог законодавства, захист інтересів особи, яку він представляє, зобов'язання зберігати в таємниці відомості, отримані ним під час виконання своїх професійних обов'язків, зокрема стосовно суті порушених особою, яку він представляє, питань, консультацій, порад, роз'яснень тощо.

Відповідно до пункту 28 Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин за порушення вимог законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин і цього Положення до представника можуть бути застосовані такі заходи, як попередження, тимчасове (на період до одного року) припинення дії або анулювання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Тотожні заходи відповідальності можуть бути застосовані й до патентних повірених Державної служби інтелектуальної власності України. Це дало підстави П. А. Боровник, Т. В. Коваленко, О. О. Тверезенко висловити думку, що ці заходи є лише дисциплінарними [205, с. 124]. При цьому ці дослідники, розглядаючи питання юридичної відповідальності патентних повірених, детально досліджують лише застосування цивільно-правової відповідальності патентних повірених, тоді як до застосування адміністративної відповідальності підходять фрагментарно [205, с. 73–82].

Формально не закріплюючи щодо представників з питань інтелектуальної власності на сорти існування адміністративної відповідальності, наведені в Положенні заходи, що можуть бути застосовані до представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, в частині тимчасового (на період до одного року) припинення дії або анулювання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, є заходами адміністративної відповідальності, які передбачені постановою Кабінету Міністрів України.

Фактично позбавлення спеціального права представника з питань інтелектуальної власності на сорти на здійснення діяльності, що виявляється у вилученні свідоцтва на підставі підзаконного нормативно-правового акту, не узгоджується з вимогами Конституції України, пунктом 22 частини першої статті 92 якої встановлено, що засади цивільно-правової відповідальності; діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України.

На нашу думку, припинення дії або анулювання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, є заходами адміністративної відповідальності, а тому така відповідальність повинна бути врегульована законом.

Наприклад, в Киргизії, Польщі ці питання врегульовано відповідними законами «Про патентних повірених» від 19 лютого 2001р. та від 9 січня 1993р. [210, 211].

Наведені в Положенні заходи адміністративної відповідальності, свідчать про певні ознаки представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин як спеціального суб'єкта. Водночас норми статей КУпАП не встановлюють особливостей адміністративної відповідальності такого суб'єкта.

Проте, адміністративна деліктоздатність полягає у здатності представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин нести адміністративну відповідальність. Крім адміністративної відповідальності таку особу може бути притягнуто до інших видів юридичної відповідальності: (дисциплінарної, цивільно-правової, кримінальної), однак, враховуючи предмет нашого

дослідження зупинимось на заходах адміністративної відповідальності, які можуть бути застосовані до представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин при порушенні ними своїх обов'язків.

Система адміністративних стягнень, наведена у ст. 24 КУпАП, містить різні за своїм характером і правовими наслідками санкції, що дає змогу врахувати при призначенні стягнення до представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, як особливості вчинення адміністративного правопорушення, так і особистість порушника.

З огляду на специфічну діяльність представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, зазначимо, що найбільш розповсюдженим варіантом застосування заходів адміністративного стягнення до цієї особи є два варіанти розвитку подій пов'язаних із адміністративною відповідальністю, а саме за умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця та отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ч. 2–3 ст. 164–3 КУпАП).

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 164–3 КУпАП, полягає в умисному поширенні неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця. Ділова репутація – це сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає змогу зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідальність її діяльності вимогам закону [212 с. 291].

На відміну від ч. 2 ст. 164–3 КУпАП, більшу складність застосування заходів адміністративного стягнення, є правопорушення, передбачене частиною 3 цієї статті, оскільки комерційна таємницею, яка є найбільш універсальною серед інших об'єктів інтелектуальної власності, а під поняття комерційної таємниці можуть бути підведені найрізноманітніші відомості, пов'язані із селекційними досягненнями у рослинництві. При цьому комерційною таємницею можуть бути оголошені цілком потенційно патентоспроможні рішення, про що правовласник з

якихось причин не бажає обнародувати і запатентувати у встановленому порядку.

Відповідно майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором (ч. 2. ст. 506 ЦК України). Виробничі, комерційні і ділові секрети (комерційна таємниця) можуть бути предметом договорів відчуження і використання, а отже такою інформацією може володіти представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Зокрема, таке порушення може здійснюється представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин на підставі укладеної ним угоди.

Визначення комерційної таємниці міститься у ст. 36 ГК України, яка визначає відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею.

Термін «комерційна таємниця» часто ототожнюють з терміном «конфіденційна інформація». На думку автора термін «конфіденційна інформація» є родовим стосовно терміна «комерційна таємниця».

Відповідно до Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992р. конфіденційна інформація – це відомості, що знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбаченими ними умовами [213]. Особливістю відомостей, що складають комерційну таємницю, як вид конфіденційної інформації, є їх комерційний і господарський характер.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 164–3 КУпАП, полягає в отриманні, використанні, розголошенні комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця.

Наведене дає підстави зазначити, що суб'єктом правопорушень передбачених ч. 2–3 ст. 164–3 КУпАП може бути представник з питань

інтелектуальної власності на сорти рослин, який може займатися підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, так і представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, що не є підприємцем, і які вчинили винні діяння в інтересах третіх осіб.

Таким чином, дослідження діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин виявило проблемні питання їх діяльності. На сьогодні діяльність представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин та представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених) в Україні регулюється різними підзаконними актами, в яких містяться праві колізії та неузгодженість їх правового статусу, не чітко виписана їх юридична відповідальність.

У цьому питанні ми поділяємо думку П. А. Боровника та інших щодо прийняття спеціального Закону України «Про патентних повірених», водночас це не змінить ситуацію із вирішенням проблем, що постали. Для цього необхідно закласти правову та організаційну базу зараз, щоб через певний час мати нове відношення вітчизняних підприємців, суддів, патентних повірених до інтелектуальної власності та її розуміння [205, с.126].

Отже, розгляд питання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, дає підстави говорити про необхідність законодавчого закріплення прав, обов'язків та юридичної відповідальності указаних представників.

Висновки до Розділу 3

1. Проаналізовано норми статей 51–2, 104–1, 164–3 КУпАП. Незважаючи на те, що об'єктом адміністративного правопорушення відповідно до ст. 51–2 КУпАП є майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин, а ст. 104–1 КУпАП встановлений порядок та умови ведення насінництва та розсадництва, об'єднавчим процесом у цьому питанні є

провадження в справах про адміністративні правопорушення, яке виступає важливою складовою адміністративної відповідальності.

Відповідно до ст. 255 КУпАП про вчинення адміністративного правопорушення на об'єкт права інтелектуальної власності або порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва уповноваженими особами складається протокол. Питання пов'язані із оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення врегульовані Інструкцією по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення. Встановлено недоліки в частині нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення.

З метою удосконалення нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення пропонуємо внести зміни в пункт 1.3. Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої наказом Державної служби з охорони прав на сорти рослин №450 від 26 серпня 2005р., яку викласти у такій редакції:

«Інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва, розсадництва та з охорони прав на сорти рослин (стаття 255 КУпАП) та направляти їх на розгляд до органів державного контролю в галузі насінництва та розсадництва (стаття 104–1 КУпАП) або до суду (стаття 51–2 КУпАП)».

3. З урахуванням особливостей нормативно-правового регулювання селекційних досягнень в адміністративному законодавстві таких об'єктів права інтелектуальної власності, як сорти рослин, з метою вдосконалення чинного адміністративного законодавства, пропонуємо внести до Глави 6 КУпАП ст. 51–3 «Порушення у сфері селекційних досягнень», яку викласти у такій редакції:

«Порушення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне

порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (сорт рослин), що охороняється законом, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення».

4. На підставі аналізу нормативно-правової регламентації та практичної діяльності представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин встановлено, що існуюча назва професії «представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» не повною мірою відображає сутність діяльності цієї особи. Ця діяльність є ширшою за представництво.

Норми Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»; «Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин»; «Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорти рослин»; «Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин»; «Положення про Державний реєстр заявок на сорти рослин», встановлюють окремі сторони адміністративно-правового регулювання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, спрямовані на правове регулювання відносин між регуляторними органами та іншими органами державної влади, засади адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу здійснення представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин повноважень у цій сфері.

За своєю суттю процес реєстрації права власності на сорт рослин, який здійснює представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин пов'язаний із організаційними формами забезпечення охорони права на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності. Такий процес пов'язаний із адміністративно-правовою охороною прав на сорт рослин і реалізується через адміністративно-правові способи державного впливу, що існують у правовій

формі, до яких слід віднести: проведення експертизи сорту рослин (тобто ідентифікації сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності); реєстрацію сорту рослин; видачу установою (патенту, свідоцтва); забезпечення організаційно-правового режиму охорони і використання прав на сорт рослин.

Спираючись на сутність поняття правового статусу, вважаємо, що певний стан представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, як учасника суспільних відносин врегульований нормами адміністративного права і характеризується наявністю у нього комплексу юридичних прав і обов'язків, що у сукупності утворюють його адміністративно-правовий статус.

5. Відповідно до пункту 28 Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин за порушення вимог законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин до представника можуть бути застосовані такі заходи відповідальності, як попередження, тимчасове (на період до одного року) припинення дії або анулювання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. На думку автора, позбавлення спеціального права виявляється у вилученні у порушника свідоцтва, яке надає право представнику з питань інтелектуальної власності на сорти рослин здійснювати свою діяльність, повинна бути врегульована законом.

ВИСНОВКИ

1. На підставі аналізу історико-правових засад правового регулювання та охорони селекційних досягнень у рослинництві проведено періодизацію виникнення і розвитку інституту управління у сфері селекційних досягнень, який умовно можна відокремити на сім періодів.

Перший період від зародження землеробства і проіснував до середини ХІХ століття та характеризується періодом організації емпіричного вивчення насіння культивованих рослин здебільшого за морфологічними ознаками з метою подальшого добору кращих (за розміром, формою, забарвленням, масою тощо) для задоволення потреб споживачів і подальшого добору кращих зразків рослин.

Другий період охоплює період з 1840р. і проіснував до 1921р.

Цей період характеризується порівняльним випробуванням сортів (посівного насіння). На створене у 1845р. одне із відділень Департаменту сільського господарства було покладено завдання «по видачі привілеїв» на винаходи у сільському господарстві. У той період існувала особлива інспекція сільського господарства південних імперій, яка складалася з інспектора, чотирьох його помічників із особливих доручень.

Третій період (1922–1931рр.) характеризується створенням у 1922р. Сорто-насінневого управління Цукротресту з насінневими розсадниками і мережею колективних сортовипробувань та Всеукраїнського товариства насінництва, що сприяло дослідженню селекційних досягнень у рослинництві із запровадженням єдиної методології проведення роботи в усіх дослідних станцій і приватних ферм на основі раціоналізму.

Четвертий період (1932–1991рр.) характеризується створенням у 1932р. єдиної Всесоюзної державної сортомережі, та створенням у подальшому сортовипробувальних пунктів з різних культур у кожній республіці.

П'ятий період (1992–2001рр.) започаткував перейменування у 1992р. Державної комісії із сортовипробуванню сільськогосподарських культур в Державну комісію України з випробування та охорони сортів рослин Міністерства сільського господарства і продовольства України та прийняттям у 1993р. Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та визнання України членом Міжнародного союзу з охорони нових сортів рослин (1995р.).

Шостий період (2002–2010рр.) характерний тим, що у 2002р. на базі Державної комісії з випробування та охорони сортів рослин, було утворено Державну службу з охорони прав на сорти рослин та Український інститут експертизи сортів рослин.

Сьомий період з 2011 року по сьогоднішній день характеризується новим етапом розвитку охорони селекційних досягнень у рослинництві.

Із затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України від 13 квітня 2011р., розпочався новий етап розвитку управлінських відносин у сфері селекційних досягнень у рослинництві України. Незважаючи на прийняту Постанову Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014р. №442, якою реорганізовано Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України на утворену Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, відповідну діяльність у досліджуваній сфері й на сьогодні виконує Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України.

2. Нормативно-правовому регулюванню у сфері селекційних досягнень у рослинництві притаманні особливості, що впливають із специфіки суспільної діяльності. Нормативно-правові акти у сфері охорони селекційних досягнень у рослинництві слід класифікувати на норми загального та спеціального вітчизняного законодавства, та норми міжнародних нормативно-правових актів.

З огляду на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють селекційні досягнення у рослинництві, підтримана думка про доцільність прийняття Закону України «Про селекційні досягнення», який повинен усунути

прогалини правового регулювання селекції та охорони прав на сорти рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності, та надати подальший поштовх прогресивним явищем у цій сфері.

3. Розглянуто основоположні засади управління селекційними досягненнями у рослинництві України: мета, завдання, функції, суб'єкти, об'єкти, форми, методи та принципи управлінської діяльності. За відсутності в Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» принципів управлінської діяльності, які становлять основу всього управлінського процесу, запропоновано принципи, які повинні бути покладені в основу формування системи управління селекційних досягнень у рослинництві. На цій підставі розглянуто галузевий; міжгалузевий; поєднання галузевого і міжгалузевого та територіальний принципи.

1) Принцип галузевого управління полягає в тому, що він поєднує однорідні за своїм характером діяльності об'єкти державного управління у сфері рослинництва, якому притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини, тобто, відносини прямої підпорядкованості, які складаються між органами державного управління і керованими ними об'єктами, між Держветфітослужбою України і інспекційними територіальними органами, яким притаманні вертикальні (лінійні) правові відносини.

2) Міжгалузевий принцип управління характеризується особливим видом управлінської діяльності, здійснюваний органами державного управління, що функціонально не підпорядковані один одному, наділені повноваженнями надвідомчого характеру стосовно організаційно не підлеглих об'єктів управління, змістом яких є спеціалізована міжгалузєва координація і функціональне регулювання з питань, віднесених до їхньої компетенції. Незважаючи на те, що Держветфітослужба України підпорядковується Кабінету Міністрів України, а Державна служба інтелектуальної власності України – Міністру економічного розвитку і торгівлі, вказані служби в межах визначених повноважень пов'язані із охороною об'єктів інтелектуальної власності. У той же час, ці органи державного управління різняться принциповим характером управлінських відносин у сфері охорони прав на сорти рослин. Проте, незважаючи на певні функціональні

розбіжності управлінських завдань, головне призначення міжгалузевого управління в указаній сфері полягає в забезпеченні погоджених управлінських дій щодо охорони прав на сорти рослин. Це також стосується діяльності Державної фіскальної служби України. Вказані органи виконавчої влади здійснюють міжгалузеву координацію у питанні охорони прав на сорти, що відноситься до їх компетенції.

3) Управлінська діяльність передбачає поєднання галузевого і міжгалузевого принципів управління. Найбільш яскраво міжгалузевий принцип проявляється в діяльності Держветфітослужби України та Державної фіскальної служби України, вказана служба вживає заходів до захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин у процесі зовнішньоекономічної діяльності.

4) Територіальний принцип в управлінській діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві полягає у тому, що суб'єкти управління здійснюють управління на чітко визначеній території. Система суб'єктів управління функціонує у межах державної території, чим значною мірою зумовлюється вплив територіального фактору на процеси організації управлінської діяльності. Держветфітослужба України здійснює свої повноваження на всій території держави. Цей принцип закріплений в Положенні про Держветфітослужбу України.

Здійснений аналіз принципів управлінської діяльності дає підстави констатувати, що розглянуті принципи сприятимуть вдосконаленню структури управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві України.

4. Аналіз особливостей правового регулювання селекційних досягнень у рослинництві надає підстави для виділення найбільш типових ознак селекційних досягнень у рослинництві:

по-перше, селекція являє собою еволюцію рослин, що здійснюється творчою діяльністю селекціонера;

по-друге, результатом діяльності селекціонера є рішення конкретної практичної задачі, що полягає у виведенні нового сорту рослини;

по-третє, об'єктом селекційного досягнення в рослинництві є новий сорт;

по-четверте, вони потребують постійної охорони, яка здійснюється за допомогою правових норм та організаційних форм.

5. Одним із об'єктів адміністративно-правової охорони виступають селекційні досягнення у рослинництві. Така охорона не можлива без всього спектру правового регулювання, включаючи механізм правової охорони нових сортів рослин, пов'язаного із захистом прав та законних інтересів селекціонерів і власників сортів рослин. У широкому значенні її слід розуміти як відносини всіх правових явищ втілених у юридичні форми (закони, нормативно-правові акти, рішення органів публічної влади, здійснення експертизи тощо).

Запропоновано авторське визначення поняття «адміністративно-правова охорона селекційних досягнень у сфері рослинництва», під яким слід розуміти сукупність адміністративно-правових заходів, спрямованих на захист прав та законних інтересів суб'єктів права селекційних досягнень у сфері рослинництва, щодо охорони та захисту права селекціонерів і інших суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин.

6. Державні органи управління у сфері охорони прав на сорти рослин поділяються на органи загальної та спеціальної компетенції, які наділені різною компетенцією і функціонують на різних рівнях. Однією з проблем управлінської діяльності є відсутність чіткого розмежування компетенції повноважень державних органів. Сучасна система суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин не може в повній мірі забезпечити охорону суб'єктивних прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

7. Діяльність органів спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин, здобувач поділяє на органи, які здійснюють надвідомчі та галузеві завдання. До органів державного управління спеціальної компетенції у сфері охорони прав на сорти рослин відносимо органи державного управління із підпорядкованими їм територіальними підрозділами, для яких забезпечення реалізації політики у сфері охорони прав на сорти рослин на державному та

місцевому рівнях є одним із головних призначень, належить: Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України та її територіальні органи.

Орган державного управління, який здійснює надвідомчі завдання, є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. До органів державного управління, які здійснюють відомчі та галузеві завдання, належать: Міністерство аграрної політики та продовольства України; Державна служба інтелектуальної власності України; Державна фіскальна служба України; Антимонопольний комітет України. Окрім органів спеціальної компетенції, особливі повноваження мають Український інститут експертизи сортів рослин, правоохоронні та судові органи.

8. З метою удосконалення державного управління у сфері охорони прав на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності, пропонуємо утворити Державну службу з охорони селекційних досягнень у рослинництві України. Запропонована нами назва відповідає правовим аспектам охорони прав на сорти рослин як об'єкта права інтелектуальної власності та трансферу сучасних методів біотехнології, що стосується створення цих об'єктів. Враховуючи потребу подальшого розвитку врегулювання договірних відносин між науково-селекційними і господарськими насінневими структурами, між творчими індивідами і колективами розумової праці та їх роботодавцями, що є основою економіки селекційної та насінневої справи, створення такої служби буде відповідати охороні прав селекціонерів, володільців патенту та власників майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту.

9. Встановлено, що Правилами складання та подання заявки на сорт рослин не передбачено строку розгляду поданої заявки на сорт рослин. З метою забезпечення охорони прав і законних інтересів заявників, пропонуємо доповнити чинні Правила складання та подання заявки на сорт рослин, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України №287 від 26 квітня 2007р., статтею 6, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 6. Строки розгляду поданої заявки на сорт рослин».

6.1. Подана заявка на сорт рослин повинна відповідати встановленим вимогам.

6.2. У разі прийняття заявки на сорт рослин уповноваженою посадовою особою Установи, подана заявка підлягає реєстрації.

6.3. Перевірка і видача документів заявнику здійснюється в місячний строк після отримання заявки, яка може бути подана заявником або відправлена поштою.

Під процедурою патентування прав на сорт рослин розуміється встановлений нормативно-правовими актами порядок подання заявки на отримання патенту, здійснення експертизи на відповідність умовам патентоспроможності, державну реєстрацію майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин, засвідчених патентом, що здійснюється шляхом внесення відповідних відомостей до державного реєстру патентів.

10. Недоліком правового регулювання охорони прав на сорти рослин визначаємо не чітко визначені законодавцем обов'язки щодо використання назви сорту (ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»). З метою удосконалення чинного законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, пропонуємо внести зміни в ст. 47 та ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Частина 1 ст. 47 «Обмеження майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин» Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» доповнити пунктом «г»), який викласти у такій редакції:

«г») будь-яка особа, яка використовує посадковий матеріал сорту, повинна застосовувати назву цього сорту навіть після припинення правової охорони прав на сорт».

Ст. 49 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» викласти у такій редакції:

«При використанні сорту дозволяється поєднувати його назву зі знаками для товарів і послуг та зазначенням походження товарів. У цьому разі назва сорту повинна бути легко пізнаною».

11. Запровадження системи адміністративних судів і прийняття процесуального законодавства призвело до перерозподілу повноважень у вирішенні спорів, пов'язаних із об'єктами інтелектуальної власності, за участю органів державної влади між господарськими і адміністративними судами, де однією із сторін виступає орган виконавчої влади Державна служба інтелектуальної власності України. Вказаний орган нерідко буває учасником спірних правовідносин у зв'язку із зверненням зацікавленої особи з вимогою про визнання повністю або частково недійсним актів цього органу. Проте, такі справи розглядаються, як в господарських, так і адміністративних судах.

Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» надано право заявнику оскаржити будь-яке рішення Державної служби інтелектуальної власності України щодо поданої заявки до суду, що охоплюється правовідносинами, що виникають у процесі набуття прав на сорти рослин при отриманні патенту. До адміністративного суду також можуть бути оскаржені дії ДСІВ у разі порушення нею ведення Державного реєстру сортів рослин України, який є офіційним документом, призначеним для реєстрації сортів рослин, яким надається правова охорона в Україні, та всіх змін щодо їх правового статусу. Оскарження рішень може бути пов'язано із рішенням Кабінету Міністрів України щодо надання примусового дозволу іншим особам на використання сорту рослин.

З метою визначення судової юрисдикції у сфері інтелектуальної власності інтелектуальної власності та усунення проблемних питань, пов'язаних із підсудності спорів підтримується думка про створення в Україні спеціалізованого патентного суду, який здійснював би правосуддя пов'язане із інтелектуальною власністю.

12. Проаналізовано норми статей 51–2, 104–1, 164–3 КУпАП. Незважаючи на те, що об'єктом адміністративного правопорушення відповідно до ст. 51–2 КУпАП є майнові та немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності на сорти рослин, а ст. 104–1 КУпАП встановлений порядок та умови ведення насінництва та розсадництва, об'єднавчим процесом у цьому питанні є

провадження в справах про адміністративні правопорушення, яке виступає важливою складовою адміністративної відповідальності.

Відповідно до ст. 255 КУпАП про вчинення адміністративного правопорушення на об'єкт права інтелектуальної власності або порушення порядку та умов ведення насінництва та розсадництва уповноваженими особами складається протокол. Питання, пов'язані із оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення врегульовані Інструкцією по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення. Встановлено недоліки в частині нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення.

З метою удосконалення нормативно-правового регулювання оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення пропонуємо внести зміни в пункт 1.3. Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення, затвердженої наказом Державної служби з охорони прав на сорти рослин №450 від 26 серпня 2005р., яку викласти у такій редакції:

«Інспектори мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в галузі насінництва, розсадництва та з охорони прав на сорти рослин (стаття 255 КУпАП) та направляти їх на розгляд до органів державного контролю в галузі насінництва та розсадництва (стаття 104–1 КУпАП) або до суду (стаття 51–2 КУпАП)».

13. З урахуванням особливостей нормативно-правового регулюванню селекційних досягнень в адміністративному законодавстві таких об'єктів права інтелектуальної власності, як сорти рослин та порода тварин, з метою вдосконалення чинного адміністративного законодавства, пропонуємо внести до Глави 6 КУпАП ст. 51–3 «Порушення у сфері селекційних досягнень», яку викласти у такій редакції:

«Порушення законодавства у сфері селекційних досягнень у рослинництві і тваринництві, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (сорт рослин), що охороняється законом, – тягне за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення.

14. На підставі аналізу нормативно-правової регламентації та практичної діяльності представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин встановлено, що існуюча назва професії «представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин» не повною мірою відображає сутність діяльності цієї особи. Ця діяльність є ширшою за представництво.

Норми Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»; «Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин»; «Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорти рослин»; «Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин»; «Положення про Державний реєстр заявок на сорти рослин», встановлюють окремі сторони адміністративно-правового регулювання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, спрямовані на правове регулювання відносин між регуляторними органами та іншими органами державної влади, засади адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу здійснення представником з питань інтелектуальної власності на сорти рослин повноважень у цій сфері.

За своєю суттю процес реєстрації права власності на сорт рослин, який здійснює представник з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, пов'язаний із організаційними формами забезпечення охорони права на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності. Такий процес пов'язаний із

адміністративно-правовою охороною прав на сорт рослин і реалізується через адміністративно-правові способи державного впливу, що існують у правовій формі, до яких слід віднести: проведення експертизи сорту рослин (тобто ідентифікації сорту рослин як об'єкта права інтелектуальної власності); реєстрацію сорту рослин; видачу установою (патенту, свідоцтва); забезпечення організаційно-правового режиму охорони і використання прав на сорт рослин.

Спираючись на сутність поняття правового статусу, вважаємо, що певний стан представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин, як учасника суспільних відносин врегульований нормами адміністративного права і характеризується наявністю у нього комплексу юридичних прав і обов'язків, що у сукупності утворюють його адміністративно-правовий статус.

15. Відповідно до пункту 28 Положення про представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин за порушення вимог законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин до представника можуть бути застосовані такі заходи відповідальності, як попередження, тимчасове (на період до одного року) припинення дії або анулювання свідоцтва представника з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. На думку автора, позбавлення спеціального права виявляється у вилученні у порушника свідоцтва, яке надає право представнику з питань інтелектуальної власності на сорти рослин здійснювати свою діяльність, повинна бути врегульована законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пічкур О. В. Правова охорона селекційних досягнень у рослинництві: монографія / О. В. Пічкур. – К. : ПП «Авакадо», 2006. – 804 с.
2. Станіславський В. Розвиток законодавства щодо вирощування високопродуктивних зернових культур / В. Станіславський // Право України. – 2004. – №4. – С.138 – 141.
3. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2009 році / гол. ред. В. А. Хаджиматов. – К. : Алефа. – 2009. – 243 с.
4. История колхозного права : сборник законодательных материалов СССР и РСФСР 1917–1958 гг. в 2 т. / МГУ им. Ломоносова. – М. , 1959. – Т. 1. – 518 с.
5. Паншин Б. Сортоводно-насіньова організація Цукротресту / Б. Паншин // Агроном. – К., 1924. – Кн. 1. – С. 58–62.
6. Сортоводные станции Сахаротреста // Сортоводно-Семенное Управление Сахаротреста. – К. : Изд. Сахаротреста, 1923. – 359 с.
7. Батыренко В. Г. Сортоизучение в сети Всеукраинского Общества Семеноводства : программа работ / В. Г. Батыренко. – Х., 1926. – 17 с.
8. Государственное сортоиспытание // Общая селекция и семеноводство полевых культур / В. Я. Юрьев, П. В. Кучумов, Г. Н. Линник и др. ; под ред. В. Я. Юрьева. – М. : Сельхозгиз, 1940. – С. 278–293. – (Сер. «Учебники и учебные пособия для сельскохозяйственных вузов»).
9. Постановление Совета Народных Комиссаров СССР 29 июня 1937 г. «О мерах по улучшению семян зерновых культур» // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам : в 5-ти т. / сост. К. У. Черненко, М. С. Смиртюков. – М. : Изд. Полит. лит., 1940. – Т. 2. 1929–1940 годы. – С. 606–614.
10. Маринич П. Е. Государственное сортоиспытание в СССР / П. Е. Маринич // Селекция и семеноводство. – 1967. – № 6 (нояб. – декаб.). – С. 20–27.

11. Кизим П. Н. Итоги работы мукомольно-хлебопекарной лаборатории / П. Н. Кизим // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве сельского хозяйства СССР. – М. : Огиз ; Сельхозгиз, 1947. – № 12 (129). – С. 28–32.

12. Фирова М. К. Итоги работы контрольно-семенной лаборатории / М. К. Фирсова // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве сельского хозяйства СССР. – 1947. – № 12 (129). – С. 41.

13. Буткевич В. В. Итоги работы химической лаборатории / В. В. Буткевич // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве сельского хозяйства СССР. – М. : Огиз; Сельхозгиз, 1947. – № 12 (129). – С. 32– 39.

14. Цицин Н. Постановление Государственной комиссии по сортоиспытанию зерновых культур при НКЗ СССР от 19 ноября 1938 г. «О разбивке сортоиспытательных участков на два типа» / Н. Цицин // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при НКЗ СССР. – М. : Огиз ; Сельхозгиз, 1939. – № 1–2. – С. 1–2.

15. Сортовое районирование зерновых, масличных культур и трав, разработанное в 1945 г. / Гос. комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве земледелия СССР. – М., 1946. – С. 3–4.

16. Про посилення контролю над якістю насіння сільськогосподарських культур у колгоспах і радгоспах УРСР: постанова Ради Міністрів УРСР № 652 від 24 квітня 1948 року // ЗП УРСР. – 1948. – № 9. – Ст. 32.

17. Про заходи по поліпшенню державного сортовипробування і районування зернових, олійних, силосних культур і трав [Електронний ресурс]: постанова Ради Міністрів УРСР № 921 від 8 квітня 1950 року. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/522-94>.

18. Про поліпшення роботи державних сортовипробувальних ділянок по технічних культурах [Електронний ресурс]: постанова Ради Міністрів УРСР № 629 від 2 квітня 1951 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/522-94>.

19. Про заходи до поліпшення сортовипробування зернових, олійних культур і трав в умовах зрошеного землеробства №240 від 6 лютого 1952 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/522-94>.

20. Про державне випробування і районування сортів сільськогосподарських культур [Електронний ресурс] : постанова Ради Міністрів Української РСР №305 від 3 червня 1981 року. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP810305.html.

21. Про організаційну структуру державного випробування і районування сортів сільськогосподарських культур [Електронний ресурс]: постанова Ради Міністрів Української РСР №286 від 18 листопада 1989 року. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/286-89>.

22. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 року //Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 21. – Ст. 218.

23. Про утворення Державної служби з охорони прав на сорти рослин та Українського інституту експертизи сортів рослин [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України №714 від 1 червня 2002 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/714-2002-п>.

24. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Указ Президента України №1085 від 9 грудня 2010 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085-2010-п>.

25. Про ліквідацію урядових органів [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України № 346 від 28 березня 2011 року. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2011-п>.

26. Про затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України: Указ Президента України №464/2011 від 13 квітня 2011 року// Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 12. – Ст. 630.

27. Про заходи щодо ліквідації Державної служби з охорони прав на сорти рослин [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України №56 від 15 квітня 2011 року. – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zahodi-shodo-likvidaciyi-derzhavnoyi-sluzhbi-z-ohoroni-p-doc64046.html>.

28. Жук В. М. Концентральні засади стратегії розвитку НААН. Відділення аграрної економіки і продовольства / В. М. Жук. – К. : Національний науковий центр «Інституту аграрної економіки», 2014. – 43 с.

29. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України №442 від 10 вересня 2014 р. – Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-p.

30. Савіцька В. Історіографія дослідження правових засад становлення та розвитку управлінської діяльності у сфері селекційних досягнень у рослинництві / В. Савіцька // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 10. – С. 49–52.

31. Про рекомендації парламентських слухань «Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування : постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45. – Ст. 524.

32. Ильичева С. Н. Система защиты прав селекционеров в развитых капиталистических странах. Агропромышленное производство: опыт, проблемы и тенденция развития / С. Н. Ильичева. – М. : ВАСХНИЛ., 1989. – С. 26 – 35.

33. Пічкур О. В. Соціально-економічні аспекти прав селекціонерів України в умовах розвитку ринкових відносин / О. В. Пічкур, А. А. Корчинський, Л. О. Животков // Економіка АПК. – 1996. – №3. – С. 29 – 39.

34. Сливченко О. Роль та місце Державної інспекції з охорони прав на сорти рослин у здійсненні державної політики у сфері охорони прав на сорти рослин / О. Сливченко // Насінництво. – 2004. – №9. – С. 21–24.

35. Правовые проблемы охраны селекционных достижений. – К. : УСХА, 1992. – 104 с.
36. Plant Variery Protection // APLA Bulletin. – 1984. – December. – P. 646-648.
37. Закон о патентах на растения США // Весник Комитета по изобретательству. – 1932. – №1. – С. 23 – 24.
38. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності 1967 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
39. Про власність: Закон України від 7 лютого 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20. – Ст. 249.
40. Третьякова В. Г. Правовое регулирование селекционной деятельности в капиталистических странах / В. Г. Третьякова // Вопросы изобретательства. – 1988. – № 10. – С. 20 – 24.
41. Пушкар М. В. Організаційно-правові засади охорони прав на сорти рослин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. В. Пушкар ; НАУ. – К., 2007. – 202 с.
42. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
43. Основи права інтелектуальної власності: навч. посібник / В. І. Курило, О. П. Світличний, І. В. Гиренко ; за заг. ред. О. П. Світличного. – Донецьк : Донбас, 2012. – 262 с.
44. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
45. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №46. – Ст. 415.

46. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 березня 2012 року. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T124495.html.

47. Регламент Ради (ЄС) про права Співтовариства на сорти рослин № 2100/94 від 27 липня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lexandbusiness.ru/view-article.php?id=1863>.

48. Міжнародна конвенція з правової охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_856.

49. Редько В. В. Захист прав селекціонерів та національних інтересів!? Міф чи реальність? / В. В. Редько, О. В. Пічкур // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 8. – С. 6–15.

50. Смирнов Ю. Г. Правовая охрана сортов растений и пород животных / Ю. Г. Смирнов, В. А. Орешников // Патенты и лицензии. – 1999. – № 4. – С. 6–11.

51. Про приєднання України до Міжнародної конвенції по охороні нових сортів рослин : Закон України від 2 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №22. – Ст. 168.

52. Про представника України і його заступників у Раді Міжнародного союзу по охороні нових сортів рослин [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12 жовтня 1995 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/952/95>.

53. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40–44. – Ст. 356.

54. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18, №19–20, 21–22. – Ст. 144.

55. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №29. – Ст. 367.

56. Малишева Н. Р. Теоретичні аспекти гармонізації екологічного законодавства / Н. Р. Малишева // Антологія української юридичної думки : в 10 т. – К. : Юридична книга, 2002–2005. Т. 10 / відп. ред. Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко. – 2005. – С. 738–761.

57. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами : Закон України від 10 листопада 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №46. – Ст. 415.

58. Про приєднання Української Радянської Соціалістичної Республіки до Віденської конвенції про право міжнародних договорів : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1986 року // Відомості Верховної Ради України. – 1986. – №17. – Ст. 343.

59. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123

60. Про приєднання України до Міжнародної конвенції з охорони нових сортів рослин: Закон України від 2 серпня 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – 39. – Ст. 343.

61. Про насіння : Закон України від 24 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 2. – Ст. 5.

62. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 грудня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 13. – Ст. 92.

63. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : від 6 вересня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

64. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства соціальної політики України, інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через відповідних міністрів : Закон України від 16 жовтня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 6–7. – Ст. 80.

65. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 34. – Ст. 352.

66. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №36. – Ст. 299.

67. Андрійко О. Ф. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. : Том 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

68. Кульчицька О. В. Організаційно-правові засади здійснення державного контролю у сфері охорони об'єктів права інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Кульчицька. – К., 2014. – 201 с.

69. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389.

70. Про наукову і науково-технічну експертизу : Закон України від 10 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 9. – Ст. 56.

71. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 1 листопада 1996 року. – Режим доступу : http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_local/23/.

72. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

73. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

74. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1183 від 19 серпня 2002 року. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР021183.html.

75. Про затвердження Критеріїв заборони поширення сортів в Україні [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України № 247 від 30 серпня 2002 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0847-02>.

76. Про селекційні досягнення [Електронний ресурс] : Закон Республіки Узбекистан від 30 серпня 1996 року. – Режим доступу : <http://jurconsult.net.ua/zakony-stran-sng/2359-Zakon-Respubliki-Uzbekistan-ot-30-avgusta-1996-goda-270-I-O-selekcionnyh-dostizheniyah-Po-sostoyaniyu-na-26-12-20>.

77. Савіцька В. Нормативно-правове регулювання селекційних досягнень у рослинництві / В. Савіцька // Наукова дискусія : питання юриспруденції: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Тернопіль, 2014. – С. 131–134.

78. Івченко В. І. Державне управління у період фінансової кризи. Проблеми та шляхи їх вирішення / В. І. Івченко // Матеріали з підвищення кваліфікації працівників органів державної влади. – К. : Видав.-поліграф. центр Академії муніципального управління, 2009. – С. 120–128.

79. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544.

80. Аграрне право України / за ред. академіка АПрН України, професора В. З. Янчука. – К. : Юрінком, 1996. – 560 с.

81. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. – 3-є вид., стер. / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.

82. Тищенко М. М. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. : Т. 1. Загальна частина. / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

83. Реформування державного управління в Україні : проблеми і перспективи / наук. кер. В. В. Цветков. – К. : 1998. – 364 с.

84. Світличний О. П. Адміністративні правовідносини у сфері земельних ресурсів України : проблеми теорії та практики правозастосування : монографія / О. П. Світличний. – Донецьк : Донбас, 2011. – 410 с.

85. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов / под ред. В. М. Корельского и В. Д. Перевалова. – М. : Норма–Инфра–М, 1999. – 559 с.

86. Курило В. І. До питання принципів адміністративного права України // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД : Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10–11 вересня 2010 р.) : збірник наук. праць / за заг. ред. А. М. Статівки та ін. – Луцьк : РВВ ЛНТБ, 2010. – С. 53–56.

87. Ткач Г. Й. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

88. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посібник / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

89. Положення про Державну фіскальну службу України [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 236 від 21 травня 2014 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

90. Курило В. І. Адміністративні правовідносини у сільському господарстві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / В. І. Курило ; Державна податкова академія України. – Ірпінь, 2007. – 419 с.

91. Коренев А. П. Административное право России : учебник; в 3-х ч. Ч. I. / А. П. Коренев. – М. : Щит-М, 1999. – 280 с.

92. Організаційно-правові засади управління у сфері юридичної науки в Україні: монографія / Т. О. Коломоєць, О. Ю. Меліхова. – Запорізький нац. університет, 2010. – 286 с.

93. Савицкая В. В. Принципы управления в сфере селекционных достижений растениеводства Украины / В. В. Савицкая, П. В. Дихтиевский // Научно-теоретический и практический журнал. – Казахстан., 2014. – № 44 (123). – С. 126–132.

94. Трубников Н. Н. О категориях «цель», «средство», «результат» / Н. Н. Трубников. – М. : Высшая школа, 1968. – 148 с.

95. Голосніченко Д. Теоретичні засади визначення владних повноважень на основі виявлення об'єктивно необхідних функцій / Д. Голосніченко // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. – 2008. – Вип. 47. – С. 76–82.

96. Ленин В. И. Полное собрание сочинений. Т. 6 : январь – август 1902 / В. И. Ленин. – М. : Политиздат, 1979. – 619 с.

97. Бахрах Д. Н. Основные понятия теории социального управления: учеб. пособие по спецкурсу / Д. Н. Бахрах // Пермский университет, 1978. – 102 с.

98. Грицюк Т. В. Система государственного и муниципального управления : учебник для вузов / Т. В. Грицюк. – М. : РДЛ, 2005. – 592 с.

99. Адміністративне право України : посібник / Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, О. В. Терещук, В. К. Шкарупа. – К. : Поливода А. В., 2001. – 194 с.

100. Державне управління : Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В. Б. Авер'янов, В. А. Дерезь, А. М. Школик та ін. ; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юстиніан, 2007. – 288 с.

101. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

102. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. : у 2 т. : Том 1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

103. Бачило И. Л. Функции органов управления (правовые проблемы оформления и реализации) / И. Л. Бачило. – М. : Юрид. лит., 1976. – 200 с.

104. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев. – М., 1971. – 280 с.

105. Аверьянов В. Б. Функции и организационная структура органа государственного управления / В. Б. Аверьянов. – К. : Наукова думка. – 1979. – 148 с.

106. Паладій М. Організаційно-правові форми державного регулювання сферою інтелектуальної власності / М. Паладій // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – №6. – С. 3–9.

107. Калюжний Р. А. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. : у 2 т. : Т.1. Загальна частина / ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.

108. Савіцька В. Елементи організаційно-правового механізму управління у сфері селекційних досягнень у рослинництві України / В. Савіцька // Науковий вісник НУБіП України : Серія «Право». – Київ. – 2014. – Вип. 197. ч. 2. – С. 256–262.

109. Галуцько В. В. Охорона права власності : адміністративно-правові аспекти : монографія / В. В. Галуцько // за заг. ред. В. К. Шкарупи. – Херсон : ХМД, 2008. – 348 с.

110. Підпригора О. А. Захист права інтелектуальної власності потребує вдосконалення / О. А. Підпригора // Вісник Вищого арбітражного суду України. – 2000. – №1 – С. 138–143.

111. Кряжков А. В. Публичный интерес : понятие, виды и защита / А. В. Кряжков // Государство и право. – 1999. – №10. – С. 91–99.

112. Габричидзе Б. Н. Адміністративне право / Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявський. – М. : ТК Вели, 2003. – 480 с.

113. Петров Г. И. Советское административное право / Г. И. Петров. – М., 1960. – 318 с.

114. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук ; за ред. Ю. П. Битяка. – Харків : Право, 2001. – 528 с.

115. Гражданский кодекс Республики Узбекистан от 21 декабря 1995 года и от 29 августа 1996 года [Электронный ресурс]: Постановление Олий Мажлиса

Республики Узбекистан от 29 густа 1996 года. – Режим доступа : <http://supscourt.uz/ru/article/71/>.

116. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Валентин Васильович Галуцько. – Харків, 2009. – 498 с.

117. Гегель Г. В. Ф. Философия права / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; пер. з нем. Б. Г. Столпнера, М. И. Левиной ; ред. и сост. Д. А. Керимов, В. С. Нерсисянц; авт. вступ. ст. и прим. В. С. Нерсисянц. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.

118. Гордієнко С. Г. Пізнання сфери захисту інтелектуальної власності в Україні : методологічні проблеми : монографія / Сергій Георгійович Гордієнко. – К. : Скіф ; КНТ, 2008. – 140 с.

119. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2003. – 1104 с.

120. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України : характеристика категорій в умовах системного реформування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Є. В. Курінний. – К., 2004. – 36 с.

121. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини : Концептуальні засади та правова природа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. І. Харитонова. – Одеса, 2004. – 38 с.

122. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Роман Богданович Шишка. – Харків, 2002. – 427 с.

123. Мельник О. М. Цивільно-правова охорона інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Олена Миколаївна Мельник. – Харків, 2004. – 403 с.

124. Полюхович В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади / В. Полюхович // Право України. – 2003. – № 5. – С. 41–46.

125. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України (характеристика категорій в умовах системного реформування) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Є. В. Курінний. – К., 2004. – 416 с.

126. Сиротяк М. Р. Адміністративно-правова охорона та адміністративно-правовий захист : порівняльний аналіз / М. Р. Сиротяк // Південноукраїнський часопис. – 2006. – № 1. – С. 166–169.

127. Тараненко С. М. Захист прав і свобод громадян у провадженні в справах про адміністративні правопорушення та їх забезпечення в діяльності міліції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. М. Тараненко. – К., 2000. – 16 с.

128. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.

129. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.

130. Святоцький О. Д. Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності в судовому порядку / О. Д. Святоцький // Інтелектуальна власність. – 1999. – № 3–4. – С. 13–18.

131. Кіріленко Ф. О. Адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності правоохоронними органами України : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ф. О. Кіріленко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ. – 2011. – 16 с.

132. Світличний О. П. Адміністративно-правова охорона прав на торговельну марку: стан та шляхи удосконалення правового регулювання захистом прав на торговельну марку в Україні : монографія / О. П. Світличний. – К. : Магістр ХХІ сторіччя, 2008. – 124 с.

133. Тандир О. В. Адміністративно-правовий захист прав суб'єктів інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Тандир. – К. : НУБіП України, 2014. – 200 с.

134. Савіцька В. В. Роль адміністративного права в охороні селекційних досягнень у рослинництві України / В. В. Савіцька // Правотворча та правозастосовна діяльність : теорія, практика, професійний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ. – 2015. – С. 57 – 60.

135. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко, та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

136. Юридична енциклопедія : в 6 т. Т. 5 / ред.-упоряд. Ю. С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія. – 2003. – 736 с.

137. Можаровська Н. О. Організаційно-правові засади забезпечення легітимації права на об'єкти промислової власності / Н. О. Можаровська // Часопис Київського університету права. – 2012. – №1. – С. 228 – 231.

138. Мартиненко В. Нова парадигма публічного управління – об'єктивний імператив XXI століття / Василь Мартиненко // Публічне управління: теорія та практика : зб. наук. праць Асоц. д-рів держ. упр. – Х., 2011. – № 3 (7). – С. 4–16.

139. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І. Г. Запорожець ; ХНУВС. – Х., 2007. – 18 с.

140. Здир Я. А. Государственные инспекции в СССР / Я. А. Здир. – М. : Юрид. лит., 1960. – 134 с.

141. Кармолицкий А.А. Административно-правовое регулирование надведомственных полномочий государственных инспекций / А. А. Кармолицкий. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 84 с.

142. Лебідь Н. В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Наталія Володимирівна Лебідь. – Х., 2004. – 202 с.

143. Піддубний О. Ю. Правове становище сільськогосподарських інспекцій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Ю. Піддубний. – Ірпінь, 2007. – 21 с.

144. Мужикова Н. М. Органи виконавчої влади в Україні : правовий статус / ред. кол. : В. М. Бойко (голова ред.) [та ін.] ; Сіверський інститут регіональних досліджень. – Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2013. – 100 с.

145. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи : навч. посібник для дистанц. навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська ; за наук. ред. Ю. П. Сурміна ; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – К. : Ун-т «Україна», 2008. – 439 с.

146. Лазарев В. В. Теория государства и права : учеб. для вузов / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Спарк, 2004. – 527 с.

147. Проблемы общей теории права и государства : учеб. для юрид. вузов / Н. В. Варламова, В. В. Лазарев, В. В. Лапаева и др. ; под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М. : Норма-Инфра, 2001. – XIV. – 813 с.

148. Авер'янов В. Адміністративна реформа і правова наука / В. Авер'янов // Право України. – 2002. – № 3. – С. 21.

149. Положення про Державну службу інтелектуальної власності України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 436/2011 від 8 квітня 2011 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-2011>.

150. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 500/2011 від 23 квітня 2011 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/500-2011>.

151. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] : Указ Президента України №634/2011 від 31 травня 2011 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/634-2011>.

152. Третьякова В. Г. Правові проблеми охорони селекційних досягнень / В. Г. Третьякова. – К. : Вид. УСГА, 1992. – С. 23.

153. Лебедев Ю.А. Вопросы правовой охраны селекционных достижений в области животноводства / Ю. А. Лебедев // Вопросы изобретательства. – 1985. – №6. – С. 26–30.

154. Жаров В. О. Захист права інтелектуальної власності. Захист авторського права і суміжних прав. Захист права промислової власності: навч. посібник / В. О. Жаров. – К. : Інститут інтелектуальної власності, 2003. – 64 с.

155. Підпригора О. Право інтелектуальної власності на компонування інтегрованої мікросхеми, сорт рослин, породи тварин у новому Цивільному кодексі України / О. Підпригора // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 2. – С. 3–9.

156. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua>.

157. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.

158. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 липня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 36. – Ст.164.

159. Савіцька В. Суб'єкти управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин / В. Савіцька // Науковий вісник НУБіП України : Серія «Право». – Київ. – 2014. – Вип. 197(3). – С. 228–234.

160. Затвердження переліків закладів експертизи державної системи охорони прав на сорти рослин для виконання кваліфікаційної експертизи сортів рослин [Електронний ресурс] : наказ Державної ветеринарної та фітосанітарної служби України №277 від 27 березня 2014 року. – Режим доступу : <http://sops.gov.ua/uploads/files/documents/news/277.pdf>.

161. Правила складання та подання заявки на сорт рослин [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України №287 від 26 квітня 2007 року. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE13820.html.

162. Про затвердження Положення про Державний реєстр прав інтелектуальної власності на сорти рослин та про видачу патентів України на сорт рослин [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України

№390 від 13 грудня 2002 року. – Режим доступу : vet.gov.ua/sites/default/files/8_3.doc.

163. Про затвердження Положення про Державний реєстр заявок на сорти рослин [Електронний ресурс] : наказ Міністерства аграрної політики України №42 від 26 лютого 2003 року. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0220-03>.

164. Савицкая В. В. Правовая охрана новых сортов растений патентом / В. В. Савицкая // Современный научный вестник : Серия «Право». – Белгород, РФ, 2015. – № 2 (249). – С. 86 – 90.

165. Європейська патентна конвенція від 5 жовтня 1973 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/902308644>.

166. Договір про патентне право [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/895_002.

167. Про приєднання України до Договору про патентне право : Закон України від 22 листопада 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. – Ст. 20.

168. Андрощук Г. Зарубіжне патентування винаходів / Г. Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. – №6. – С. 38–48.

169. Інтелектуальна власність у формуванні інноваційної економіки України : проблеми законодавчого забезпечення та державного регулювання / Автор-упорядник Г. О. Андрощук. – К. : Парламенське вид-во, 2010. – 384 с.

170. Бошицький Ю. Л. Деякі питання правової охорони інтелектуальної власності в сфері рослинництва та селекції в Україні / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2012. – №3. – С. 270–275.

171. Висоцька Л. Про підсумки та перспективи роботи Апеляційної палати Державної служби інтелектуальної власності України / Л. Висоцька // Інтелектуальна власність в Україні. – 2014. – № – С. 48–51.

172. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.

173. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України : Закон України від 25 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 237.

174. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу : Закон України від 7 лютого 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 14. – Ст. 114.

175. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності : Закон України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 23. – Ст. 117.

176. Марфіна Н. В. Адміністративна відповідальність за порушення лісового законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Марфіна Наталя В'ячеславівна. – К., 2007. – 215 с.

177. Узагальнення застосування судами законодавства у справах про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності (статті 51–2, 164 – 9 КУпАП) // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – №4 (68). – С. 24– 32 ; Вісник Верховного Суду України. – 2006. – №5 (69). – С. 20–34.

178. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР / И. А. Галаган. – Воронеж : Юрид. лит., 1970. – 114 с.

179. Административное право : учеб. пособие / под общ. ред. Л. М. Рябцева. – Минск : Амалфея, 2009. – 432 с.

180. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : навч. посібник / С. Т. Гончарук. – К., 1995. – 136 с.

181. Про затвердження Інструкції по оформленню державними інспекторами з охорони прав на сорти рослин матеріалів про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин №405 від 26 серпня 2005 року. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1038-05>.

182. Матіос А. Зміст та сутність адміністративної відповідальності / А. Матіос // Право України. – 2006. – № 2. – С. 9–12.
183. Крегул Ю. І. Адміністративне право України : нав. посібник (практикум) / Ю. І. Крегул. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 191 с.
184. Савіцька В. В. Шляхи удосконалення адміністративної відповідальності за порушення селекційних досягнень / В. В. Савіцька // Адміністративне право і процес. – 2015. – №1 (11). – С. 146–152.
185. Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 2. – Ст. 7.
186. Грянка В. Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил / В. Грянка // Право і суспільство. – 2012. – №6. – С. 102 – 108.
187. Митний кодекс України : Закон України від 11 липня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 38–39. – Ст. 288.
188. Доріс Лонг. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практич. посібник / Доріс Лонг, Патриція Рей, В. О. Жаров, Т. М. Шевелева, І. Е. Василенко, В. С. Дроб'язко. – К. : К.І.С., 2007.– 448 с.
189. Митне право України : навч. посібник / за заг. ред. В. Ченцова та Д. В. Приймаченка. – К., 2008. – 328 с.
190. Лахай Ю. Судова практика в галузі порушення прав на сорти рослин / Ю. Лахай // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipstyle.ua/ua/articles/plant_varieties/court_plant_varieties.html.
191. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 15 квітня 1994 року. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
192. Звіт про захист прав інтелектуальної власності на митницях ЄС. Результати на кордоні ЄС – 2013 року // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://sips.gov.ua/i_upload/file/twinning-presentations/9_zvit.pdf.

193. Финансовые новости : 24 октября 2015 года // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://e-finance.com.ua/show/200333.html>.

194. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : Рекомендації Пленуму Вищого господарського суду України № 12 від 17 жовтня 2012 року. – Режим доступу : <http://soc-in.com/zakonodavstvo/sudova-praktika/rozjasnennja-sudiv/5050-pro-deyaki-pitannya-praktiki-virishennya-sporiv-povyazanih-iz-zahistom-prav-intelektualnoyi-vlasnost.html>.

195. Правова допомога : зарубіжний досвід та пропозиції для України / автори -упорядники: О. А. Банчук, М. С. Демкова. – К. : Факт, 2004. – 504 с.

196. Фролова Ю. Правовий статус патентних повірених в Україні (представників у справах інтелектуальної власності) / Ю. Фролова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravozahist.at.ua/publ/pravovij_status_patentnikh_povirenikh_v_ukrajini/1-1-0-46.

197. Новицкий И. Б. Римское право / И. Б. Новицкий. – Изд. 6-е, стереотипное. – М., 1998. – 245 с.

198. Социологический энциклопедический словарь / ред.-координатор Г. В. Осипов. – М. : НОРМА, 2000. – 488 с.

199. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – 353 с.

200. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1183 від 19 серпня 2002 року. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР021183.html.

201. Огнев'юк Г. Р. Праві форми діяльності у справах інтелектуальної власності / Г. Р. Огнев'юк // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – №6. – С. 53 –59.

202. Цивільне право України : академічний курс : у 2 т. Т. 1. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Ін Юре, 2006. – 696 с.

203. Правова допомога : зарубіжний досвід та пропозиції для України / Автори упорядники: О. А. Банчук, М. С. Демкова. – К. : Факт, 2004. – 504 с.

204. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 [Електронний ресурс] : наказ Держспоживстандарту України № 237 від 28 липня 2010 року. – Режим доступу : http://shakhtarsk-rud.at.ua/news/novij_nacionalnij_klasifikator_ukrajini_dk_003_2010_klasifikator_profesij/2010-11-02-43.

205. Інститут патентних повірених : міжнародний досвід та національна практика : монографія / кол. авторів : П. А. Боровник, Т. В. Коваленко, О. О. Твезенко. – К. : Лозуріт-Поліграф, 2008. – 192 с.

206. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–37. – Ст. 446.

207. Савіцька В. В. До питання діяльності представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин / В. В. Савіцька // Юридична наука та практика у третьому тисячолітті: матеріали міжнар. наук. конф. – Кошице. Словацька Республіка, 2015. – 187 с.

208. Про затвердження Положення про атестаційну комісію з набуття прав представників з питань інтелектуальної власності на сорти рослин [Електронний ресурс] : наказ Державної служби з охорони прав на сорти рослин № 5–1 від 8 січня 2003 року. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/spart01/inx01233.htm>.

209. Глибіна Г. М. Сутність адміністративно-правового статусу політичних партій в Україні / Г. М. Глибіна // Юридичний вісник. – 2011. – № 1(18). – С. 39–41.

210. О патентных поверенных [Электронный ресурс]: Закон Кыргызской Республики № 24 от 19 февраля 2001 года. Принят Законодательным собранием Жогорку Кенеша Кыргызской Республики 22 января 2001 года. – Режим доступа : <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/406>

211. О патентных поверенных [Электронный ресурс] : Закон Польши №46 от 9 января 1993 года. – Режим доступа : <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=3496>.

212. Кодекс України про адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.; 2-ге вид. – К.: «Правова єдність», 2008. – 655 с.

213. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

ДОДАТКИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

І.С. Гриценко

2015 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Савіцької В.В. на тему «Адміністративно-правові засади охорони селекційних досягнень у рослинництві України» в навчальний процес юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Комісія у складі:

Голови - професора кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктора юридичних наук, професора Берлача А.І.;

Членів комісії:

1) доцента кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидата юридичних наук, доцента Ващенко Ю.В.;

2) доцента кафедри адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидата юридичних наук, доцента Заярного О.А.

склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Савіцької В.В. на тему «Адміністративно-правові засади охорони селекційних досягнень у рослинництві України» впроваджені у навчальний процес під час викладання навчальної дисципліни «Теоретичні проблеми адміністративного

права». Наукові положення, що визначають поняття та принципи управління селекційними досягненнями у рослинництві України, систему суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони прав на сорти рослин, використовуються при проведенні лекційних, семінарських та практичних занять зазначеного спецкурсу. Внесені до лекційного матеріалу з спецкурсу «Теоретичні проблеми адміністративного права» доповнення щодо проблем законодавчого регулювання системи суб'єктів управлінської діяльності у сфері охорони селекційних досягнень, підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства.

Члени комісії:

Голова

**Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права**

А.І. Берлач

**Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права**

Ю.В. Ващенко

**Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права**

О.А. Заярний

« 18 » 129 2015 р.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

01010, Київ-10, вул. Суворова,9. Для телеграм: Київ-10, НААН. Тел. 281-06-77, 281-06-67

Факс: (044) 226-32-84. E-mail: prezid@ukr.net

15.04.2016 № 11-10/71

від _____

АКТ впровадження

Результати дисертаційного дослідження дисертантки Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка Савицької Вікторії Валентинівни на тему: «Адміністративно-правові засади охорони селекційних досягнень у рослинництві України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, є науково-обґрунтованими та базуються на практичній діяльності.

Результати проведеного дослідження та пропозиції щодо удосконалення Правил складання та подання заявки на сорт рослин, затверджені наказом Міністерства аграрної політики України № 287 від 26 квітня 2007 р. є такими, що сприяють удосконаленню їх вирішення.

У зв'язку з актуальністю та науковою новизною, результати дисертаційного дослідження планується використовувати в практичній діяльності, що сприятиме порядку і строкам розгляду поданої заявки на сорт рослин.

СУТЬ ПРОПОЗИЦІЇ

Встановлено, що Правилами складання та подання заявки на сорт рослин не передбачено строку розгляду поданої заявки на сорт рослин. З метою забезпечення охорони прав і законних інтересів заявників, пропонуємо

доповнити чинні Правила складання та подання заявки на сорт рослин, затвержені наказом Міністерства аграрної політики України № 287 від 26 квітня 2007 р., статтею 6, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 6. Строки розгляду поданої заявки на сорт рослин».

6.1. Подана заявка на сорт рослин повинна відповідати встановленим вимогам.

6.2. У разі прийняття заявки на сорт рослин уповноваженою посадовою особою Установи, подана заявка підлягає реєстрації.

6.3. Перевірка і видача документів заявнику здійснюється в місячний строк після отримання заявки, яка може бути подана заявником або відправлена поштою.

В.о. віце-президента

А.В. Балян